

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्दभूमि

२०७१ बुद्ध-पर्णिमा / स्वाँया पुनिह- वर्ष ४२
बु.सं. २५५८

अंक १
ने.सं. ११३३

The Ananda Bhoomi (Year 42, Vol. 1)
A Buddhist Monthly : May/June 2014

प्रमुख सल्लाहकारः
भिक्षु मैत्री महास्थविर (प्रमुख, आ. कु. वि.)

सल्लाहकारः
भिक्षु धर्मसंति (कार्यवाहक प्रमुख, आ.कु.वि.)

व्यवस्थापन तथा वितरकः
भिक्षु पियदस्ती, आनन्द कुटी विहार, ४२७१४२०

व्यवस्थापन सहयोगीः भिक्षु सरणांकर

वितरण सहयोगीः विवेक महर्जन

लेखा व्यवस्थापनः सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

आवरण वित्राकृतिः राज शाक्य, ललितपुर

आवरण डिजाइन/भित्री सेटिङः विनोद महर्जन

कम्प्यूटर सञ्जा : राजकुमार छुका, ख्वप

सम्पादन सहयोगीः भिक्षु अस्सन्जि

सम्पादक/प्रकाशन संयोजकः

कोण्डन्य

बुद्धविहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२

वितरणार्थ सहयोगीहरुः

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघः), शर्मिला श्रेष्ठ (बौद्ध वृद्धाश्रम-बनेपा), अ. इन्द्राकती, सरिता अवाले (ललितपुर), सुश्री वीणा कंसाकार (बौद्ध महिला संघ, नेपाल), सुश्री शकुन्तला प्रधान, श्रीमती केशरी वज्राचार्य, सुवर्णसुनि शाक्य (भैरहवा), विद्यादेवी शाक्य (बुटवल), याम शाक्य (यैनी), सञ्जु वज्राचार्य, देवेन्द्र शाक्य (पाला), कृष्णप्रसाद शाक्य (बाग्लुङ), विजय गुरुङ (लमजुङ)।

मुद्रणः

आईडियल प्रिन्टिङ प्रेस, घार्को, फोन: ५००७५६३

शाखा : पुल्योक, फोन : २९२०२३५

प्रकाशकः

आनन्दकुटी विहार

आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोन: ४२७१४२०

का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षेत्रिक. ७/०६१/६२

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. १५/-

बुद्धवचनामृत

सब्ब पापस्स अकरणं कुसलस्स उपसम्पदा ।

सवै पापहरूबाट मुक्त हुनु, कुशल धर्म सेवन गर्नु,

चित्तलाई विकाररहित तुल्याउनु- यही नै बुद्धहस्तको शिक्षा हो ।

फुकं पापकर्म बचे जुइगु, थिंगु ज्याखं मुकावनेगु, नुगःयात यचुकेगु - ध्व है बुद्धपिनि मू शिक्षा खः ।

Not to do Evil, to cultivate good deeds, purify the mind; this is the Teachings of the Buddha.

- धम्मपद

सम्पर्क कार्यालय

आनन्द भूमि

आनन्दकुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोन: ४२७१४२०

E-mail : anandakutivihar@gmail.com

gkondanya@gmail.com

info@anandabhoomi.com

Website: anandakutivihar.com.np

www.anandabhoomi.com

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौ ।

प. सं.

नमो तस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५८८)

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, नःघल टोल, काठमाडौं, नेपाल।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

बुद्धजयन्ती समारोह समितिका धन्मानुशासक

संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, संघाराम	४२५५१६०
संघउपनायक भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर, विश्वशान्ति	४६२२९४८
भिक्षु बोधिसेन महास्थविर, बोधिचर्या विहार	०११-६६१७८९
भिक्षु सुमेध महास्थविर, पञ्चसुगन्ध विहार	४२६६२५५
गुरु काल्साङ लामा, छाउनी	४२७०२३६
प. बद्रीरत्न वज्राचार्य, महाबौद्ध	४२४७७६६

सल्लाहकारमण्डल

भिक्षु मैत्री महास्थविर, आनन्दकुटी विहार	९८५७०२११९७
भिक्षु आनन्द, संघाराम विहार	९८४९२१२५७८
श्री प्रयागराजसिंह सुवाल, ३५ बहाल	४२४७४९१
प्रा. सुवर्ण शाक्य, ३५ बहाल	४२८१४९४
श्री लक्ष्मीदास मानन्धर, थेहिति	४२२९२९१
श्री बुद्धरत्न वज्राचार्य, इवाबहा:	४२३१४८४
श्री नानीभाइ स्थापित, मिखाँद्व	४२५९८२३
श्री श्यामकृष्ण मानन्धर, ३५ बहाल	४२४६८८५

कार्यकारिणी पदाधिकारी

भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविर, अध्यक्ष	९८४१२७७८६०
भिक्षु कोण्डन्य, उपाध्यक्ष	४२२६७०२
श्री रमेश मानन्धर, उपाध्यक्ष	९८४९३५३१६७
श्री गुह्यरत्न शाक्य, उपाध्यक्ष	९८५१०२२६५७
श्री संघरत्न शाक्य, उपाध्यक्ष	९८५१०९२०७५
श्री शंकरराज सिंह, उपाध्यक्ष	९८४९२८३६४०
श्री गौतम शाक्य, महासचिव	९८४९२३१०६८
श्री अष्टमुनि गुभाजु, सचिव	९८०८३८४८२०
श्री रविनारायण मानन्धर, सह-सचिव	९८४९६६९२२८
श्री स्वयम्भूष्ण मानन्धर, कोषाध्यक्ष	९८४९७०२६०
श्री भाइराजा मानन्धर, सह-कोषाध्यक्ष	९८४९७२९७८५

कार्यकारिणी सदस्य

धम्मवती गुरुमा, धर्मकीर्ति विहार	४२५९४६६
श्री थुप्तेन जिंग्दोल फुपु छेम्बे शेर्पा, कपन	४४७१३१४
श्री केदार शाक्य, कुलेश्वर	४२७२७६६
श्री मोहनकृष्ण डंगोल, विजयेश्वरी	४२७२७३२
श्री डा. लक्ष्मण शाक्य, जँब्हाः	४२६०८९०
श्री चीजबहादुर गुरुङ, तमु बौद्ध सेवा समिति	८५१०४७३२
श्री देउबहादुर रानामगर, जावलाखेल	५५२७६६७
श्री पूर्णमान तुलाधर, असं	४२४३३४४
श्री पन्नाकाजी शाक्य, क्षेत्रपाटी	४२५२२१२
श्री प्रकाश मानन्धर, बागबजार	४२४९१५३
श्री गौतम मानन्धर, क्वाबहाः	९८४१२८८५६६

उप-समितिका संयोजकहरू

भिक्षु धर्ममूर्ति, सं.रा.संघ. बुद्धजयन्ती उपसमिति	४२७१४२०
भिक्षु कोण्डन्य, स्मारिका प्रकाशन उपसमिति	४२२६७०२
भिक्षु अस्सजी, प्रचार-प्रसार	४२७१४२०
भिक्षु सरण्णकर, समारोहप्रबन्ध तथा विहारशृंगार	४२७१४२०
भिक्षु पियदस्सी, स्वयम्भूसेवक परिचालन	४२७१४२०
भिक्षु नारद, अस्थियातु प्रदर्शन	४२७१४२०
भिक्षु उत्तमो, बौद्ध वित्रकला	४२७१४२०
श्री प्रयागराजसिंह सुवाल, अतिथि-सत्कार	४२४७४९१
श्री जुनुकाजी महर्जन, खाद्य-व्यवस्थापन	९८५१०६०५५९
श्री स्वयम्भूष्ण मानन्धर, अर्थ संकलन	४४९४९६९
श्री रमेश मानन्धर, पात्रो प्रकाशन	४२४९६२७
श्री गुह्यरत्न शाक्य, परिसंवाद कार्यक्रम	९८५१०२२६५७
श्री शंकरराज सिंह, रक्तदान	४२६२२९१
श्री देवनारायण महर्जन, जलपान प्रवन्ध	४२३३२८५
श्री बेटी वज्राचार्य, संयोजक, बौद्ध कवि-गोष्ठी	४२७१४७८
अमृत बौद्ध परियति शिक्षालय, हाजिरीजवाफ	४२७१४२०

प. सं.

अध्यक्ष
भिक्षु धर्ममूर्ति
४२७१४२०/८८१२७७२६०

उपाध्यक्ष
भिक्षु काण्डन्य
४२२६७०२/८८१०४६१८८
संघरन्त शक्य
४२२०७८८/८८१०८२०७५
रमेश मानन्धर
८८१४३५३१०/४२२८८६२०
गुह्यरन्त शक्य
४२५८३७३/८८१०२२६५७
शक्तराज सिंह
४-२५११७०

महासचिव
गौतम शक्य
४२४८८७४१/८८१२३१०६८

सचिव
अष्टमुनि गुभाजु
४२६०८८०/८८०८८४८२०

सह-सचिव
रविनारायण मानन्धर
४२५०८९७

कोषाध्यक्ष
स्वयमकृष्ण मानन्धर
४२६४८८१/८८१७१०२६०

सह-कोषाध्यक्ष
भाइराजा मानन्धर
८८१४०२८०८५

सल्लाहकार
भिक्षु मैत्री महास्थाविर
८८५७०२११८७
भिक्षु आनन्द
८८४१२१२५७
प्रयागराजसिंह सुवाल
४२४७४८१/८८४८३२६४४
प्रा. सुवर्ण शक्य
४२८८१४८४
लक्ष्मीवास मानन्धर
४२२८२११/८८५१०२५४४
बुद्धरन्त वज्राचार्य
४२३१४८४
नानीभाई स्थापित
४२५८८८२३
श्यामकृष्ण मानन्धर
४२४२२८७/८८४२०५२७८

नमोतस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५५८)

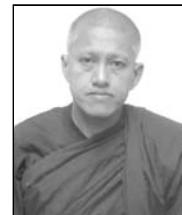
आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, न:घल टोल, काठमाडौं, नेपाल।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

मिति : ३१ बैशाख ०७९

२५५८ औ बुद्ध-पूर्णिमाको हार्दिक शुभकामना !

विश्वका ज्योति शान्तिनायक तथागत सम्यक् सम्बुद्धको त्रिसंयोग २५५८ औ बुद्ध-दिवसको उपलक्ष्यमा सबैको मंगल कामनासहित नेपाल एवं विश्वमा शान्ति र समृद्धिको लागि मैत्रीपूर्ण हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

लुम्बिनीमा आजकै दिन जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले बुद्धगयामा आजकै दिन बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभई बहुजन हिताय बहुजन सुखायको लागि ४५ वर्षसम्म प्रचार प्रसार गरिसकेपछि आजकै दिन कृशीनगरमा महापरिनिर्वाण हुनुभयो, जुन दिनलाई हामी बुद्ध-पूर्णिमा, वैशाख-पूर्णिमा वा बुद्ध-दिवस, बुद्ध-जयन्ती र लुम्बिनी-दिवस, शान्ति-दिवसको रूपमा शान्ति र मैत्रीको कामना गरी शान्तपूर्वक मनाउँदै आएकाछौं ।

शान्तिनायक बुद्धको शान्ति-शिक्षा, आत्मनिर्भरता, स्वहित, पराहितका साथै राष्ट्रिय सुख सबैदिसैंग दुःख मुक्तिको मार्गतिर अभिप्रेरित रहेकोले सबै तहका हामी नेपालीले वहाँको ज्ञानलाई मनन गर्नुपर्ने समय आएको छ । जसले नेपालको वर्तमान विषम परिस्थितिलाई आपसी समझदारी कायम गराउनुको साथै सामूहिक प्रयत्नमार्फत् सहजरूपले सुल्टाइँदिन सकदछ । हामी सम्पूर्ण नेपाली र नेपालको सुख-समृद्धि कायम गर्नमा यसले सहयोग गर्दछ । अतः हामी सबैलाई उपरोक्त लक्ष्य हासिल गर्न प्रेरणा मिलोस् भन्ने मैत्रीपूर्ण हार्दिक मंगलमय शुभकामना !

भवतु सब्ब मंगलं ।

भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थाविर

(अध्यक्ष, बु.ज.स.स. २५५७)

उपाध्यक्ष, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ
कार्यवाहक विहार प्रमुख, आनन्दकुटी विहार
सदस्य सचिव, आनन्दकुटी विहार संस्था

प्र. जि. अ. का. स. द. नं. ३८३/०४७

“सुखा सङ्ख्यस्स सामरगी”

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ (ALL NEPAL BHIKKHU ASSOCIATION)

Vishwa Shanti Vihara, Kathmandu

(स्थापित: सम्वत् २००७)

प.च.नं. ७८०७९/२५५८

बुद्धजयन्ती समारोह समिति, २५५८

आनन्दकृष्ण विहार, स्वयम्भू काठमाडौं।

मिति ३१ बैशाख, २०७९

हार्दिक साधुवादपूर्ण शुभेच्छा !

सद्वर्म प्रेमीहरू,

“बैशाख पूर्णिमा-बुद्धपूर्णिमा” महान त्रिसंयोगले पूर्ण पवित्र दिवस हो । यसै दिन हाम्रो मातृभूमि नेपाल राष्ट्रको “लुम्बिनी” शालोद्यानमा बोधिसत्त्व सिद्धार्थको जन्म भएको, यसै दिन बोधिसत्त्वले सुख-शान्ति प्राप्त गर्ने मुहान, सर्वज्ञ बुद्धत्व ज्ञान लाभ गर्नुभएको हो भने ८० वर्षको उमेरमा धर्मप्रचार-प्रसार गर्ने क्रममै वहाँले महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नुभएको हो । त्यसैले आज शाक्यमुनी तथागतको २६३८ औं चिरस्मरणीय जन्मजयन्ती हो, आजकै दिन वहाँले बुद्धत्व ज्ञान लाभ गरेको २६०३ औं चिर-प्रेरक पावन दिवस हो र आजकै दिन कुशीनगरमा दुईशाल वृक्षबीचमा महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नुभएको २५५८ औं चिरसंवेगदायी दिवस हो ।

राष्ट्रको बदलिदो परिवेशसंगै राष्ट्र, जनता र सर्वभौमिकतालाई ख्यालगरी जनस्तरीय एवं जनमुखी संविधानको तयगरी सोहीअनुरूप जनहितसुख हुने शासनविधि अगाडि बढाउँदै लानेतर्फ सबैको सोच उदार हुँदै त्यहीअनुरूप समयमै संविधान सभाको घोषणा गर्नु आजको सर्वाङ्गीण आवश्यकता हो । यसै परिप्रेक्ष्यमा बुद्धका शान्ति सन्देश प्रत्येक व्यक्तिको मानसिक शान्तिका लागि, समाजको सुखद सद्भावपूर्ण व्यवस्थाका लागि, राष्ट्रको शान्ति, सुरक्षा, समृद्धिका लागि र विश्वको सुरक्षित पर्यावरण, आणविक भयमुक्त वरद अवस्था, शान्त सुखद प्रगतिका लागि मन, वचन र कर्मबाट परिपालन गर्न सकोस्— यही वैशाख पूर्णिमाको शुभ-सन्देश हो । हामीले वैशाख महोत्सवका दिन कायिक, वाचिक तथा मानसिक विकारहरूलाई विस्तारै छोड्दै जान सकेमा नै यथार्थमा वैशाख-पूर्णिमा मनाइँदै आएको ठहरिन्छ । अतः बैशाख महोत्सवलाई बहिर्मुखी रूपमा होइन अन्तरमुखी रूपमा मनाउनु पर्छ ।

समस्त शान्ति प्रेमीहरूमा हार्दिक शुभकामना !

भिक्षु कोषलन्यो
महासचिव

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ

उपाध्यक्ष, बुद्धजयन्ती समारोह समिति-२५५८

सदस्य, वृहत्तर लुम्बिनी विकास राष्ट्रिय निर्देशक समिति तथा का.का. सदस्य- लुम्बिनी विकास कोष

प्रधान कार्यालयः

विश्व शान्ति विहार, मीनभवन, नयाँ बानेश्वर, PO Box 8973 NPC 327 काठमाडौं, नेपाल ।

फोन: ४६२२९८४, फैक्स: ४६२२२५०

प. सं.

अध्यक्ष
मिश्र धर्मसर्ति
४२०१४२०/८८४२०७६०

उपाध्यक्ष
मिश्र कौण्डन्य
४२२६७०२/८८५१०४६१८८
संघरत्न शाक्य
४२२७७८८/८८५१०२०७५
समर्थ मानन्दर
८८४३५३१६७/४२४८६२०
गुह्यरत्न शाक्य
४२५८३७३/८८५१०२२६५७
शंकरराज सिंह
४-४११७०

महासचिव
गौतम शाक्य
४२४८८७४९/८८४१२३१०६८

सचिव
अष्टमी गुभाजु
४२६०८८०/८८०८८४८२०

सह-सचिव
रविनारायण मानन्दर
४२५०८१०

कोषाध्यक्ष
स्वयम्भूषण मानन्दर
४२६४८१५/८८५१०१०२६०

सह-कोषाध्यक्ष
भाद्रराजा मानन्दर
८८१०८८०८५

सल्लाहकार
मिश्र मैत्री महास्थविर
८८५०८११८८७
मिश्र आनन्द
८८४१२१५७०

प्रयागराजसिंह सुवाल
४२४०८८१/८८४८३५२६४४

प्रा. सुर्वण शाक्य
४२४१४८४
लक्ष्मीदास मानन्दर
४२२८८११/८८५१०२५५४२

बुद्धरत्न वज्राचार्य
४२३४४८४
नानीभाई स्यापित
४२५८८२३
श्यामकृष्ण मानन्दर
४२४२२८७/८८५१०२०५२७८

नमो तस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५५८)

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, नःघल टोल, काठमाडौं, नेपाल।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

प्रत्येक वर्षकै आज हामी बुद्धजयन्तीको महान त्रिसंयोगपूर्ण दिवसलाई स्मरण गरि रहेका छौं। लुम्बिनीमा बाधिसत्त्व राजकुमार सिद्धार्थको जन्म हुनु, वहाँले बुद्धगयामा सर्वज्ञ बुद्धत्वज्ञान लाभ गर्नु तथा ८० वर्षको उमेरमा कुशीनगरमा तथागतको महापरिनिर्वाण हुनुभएको महान त्रिसंयोगपूर्ण दिवसलाई आज विश्वमा शान्ति दिवसका रूपमा मानिनु नेपालको लागि गौरवको विषय हो। आजकै शुभपावन दिनको अवसरमा शान्ति कामना गरी बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा हर्षोल्लासपूर्ण वातावरणमा बुद्धजयन्ती मनाउनु सुखद विषय हो। त्यसैले राज्यले पनि उचित कदरकासाथ अभ्य सशक्त ढङ्गले बुद्धजयन्तीलाई शान्तिदिवसका रूपमा मनाउँदै जानुपर्छ।

स्वतन्त्रता, समानता र भातृत्वको भावनालाई अंगाल्दै सह-अस्तित्वको सिद्धान्तलाई अपनाउँदै शान्तिगामी मार्ग अवलम्बन गर्दै जान बुद्धको उपदेशलाई हामीले आत्मसात गर्नु आजको आवश्यकता हो। नहि वेरेन वेरानि सम्मन्तीध कुदाचनं अवेरेन च सम्मन्ति एसधम्मो सनन्तनो अर्थात् वैरभावले वैरभाव कहिल्यै शान्त हुँदैन, अवैरभावले मात्र वैरभावलाई शान्त पार्न सकिने हुन्छ भनी बुद्धद्वारा निर्दिष्ट धम्मपदको उपदेशलाई हामीले मनन् गर्नु आवश्यक छ। हामीले बदलाको भाव बोकेर होइन, मैत्री र करुणाभावलाई सजग र सचेतापूर्वक अङ्गालेर जीवन यापन गर्नुपर्छ।

भगवान बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपाल सम्पूर्ण नेपालीको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गौरवको विषय हो। त्यसैले नेपालमा शान्ति तथा संवृद्धिका लागि राज्यले ठूलो पहलकदमीलाई निरन्तरता दिनुपर्छ। राष्ट्रको सुनौलो भविष्य निर्माण गर्न राष्ट्र, जनता र सार्वभौमिकतालाई ख्यालगरी अब हामीले नेपाली जनभावना अनुसारकै संविधान निर्माण गर्नुपर्छ र सोहीअनुरूप जनताको हित र सुखशान्ति हुने शासनविधिको सुनिश्चितताका लागि सम्बद्धपक्षले समयमै ऐतिहासिक संविधानको घोषणा गर्न सकोस् भनी हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु। साथै हामी शान्तिगामी सबैले आफूमा विद्यमान मतिप्रष्ट स्वभाव, कलुषित विचारधारा, संकुचित भावना तथा स्वार्थगत मनोभावलाई त्यागेर स्वस्थ मानसिकताको विकास गरी अगाडि बढौं, यस्तै कदमले नयाँ नेपाललाई आत्मसात गर्न सक्ने हुन्छौं।

अन्तमा २५५८ औं बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हिले बुद्धजन्मभूमि राष्ट्र नेपाल, नेपाली जनता तथा सम्पूर्ण शान्तिगामीहरूको जीवन सुखमय, शान्तमय एवं उन्नतमय होस् भनी हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

गौतम शाक्य
(महासचिव)

३१-०१-०७९

सम्पादकीय

२५५८ औं बुद्ध-पूर्णिमाको शुभकामना

बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हि, वैशाख-पूर्णिमा महान त्रिसंयोगपूर्ण पवित्र दिवस भन्नु बोधिसत्त्व सिद्धार्थ गौतमको लुम्बिनीमा जन्मभएको २६३८ औं चिरस्मरणीय जन्मदिवस, उनले बुद्धगयामा संबोधि ज्ञान लाभ गरेको २६०३ औं चिरप्रेरक पवित्र दिवस तथा कुशीनगरमा महापरिवर्णन प्राप्त गर्नुभएको २५५८ औं चिरसंवेगदायी दिवस हो । आजको यो पावन घडीमा बुद्धको अनुकम्पा, सहिष्णुता र अहिंसाको सन्देश उत्पाद र विनाशकारीको नियम वर्तमान अशान्तमय परिस्थितिको समयमा त्यितिबेलाभन्दा अभ बढी आवश्यकता देखिएको हुँदा बुद्धोपदेशमा आधारित पञ्चशीलको सह-अस्तित्व सिद्धान्तलाई शान्तिका अनुगामी, राष्ट्र एवं नागरिकहरूले अवलम्बन गर्नसके वर्तमान परिवेशलाई शान्तितवरमा अगाडि बढाई हामप सुखगामी पथमा लम्किन सकिनेहुन्छ ।

आज पनि जतातै उत्पीडन, आपसी वैमनष्टता, हिसा एवं अराजकता, सत्ताको होडबाजी, कोभन्दा को कम भन्ने भावना व्याप्त छ । मैत्रीपूर्ण तवरमा आपसी सद्भाव कायम गरी स्वार्थ परिपूर्ति गर्न अर्काको गला घोट्ने, अरुको स्वतन्त्रता र अस्त्रको अधिकार हनन् गर्नेजस्ता विधिव्यवहार पूर्णतः त्याग गरी आपसी भाइचारा, समानता एवं भातृत्वताका साथ अगाडि बढनसके शान्तिपूर्ण वातावरणलाई निरन्तरता दिन सकिने हुन्छ । हामीले सामूहिक रूपमै नैतिक एवं धार्मिक मूल्यमान्यतालाई समेटेर पापमय अकुशलता त्यागी, धर्ममय कुशलता संगाली स्वकर्म सुधारलाई बढावा दिई चित्तवृत्ति वा मनोवृत्तिको विकास गर्नु तथा अरुले के गरे के गरेनन् भनी हेर्नुभन्दा आफूले के गरे के गरिन भनी सजग एवं सतर्क हुनु फलदायी हुन्छ भन्ने बुद्धद्वारा निर्दिष्ट जीवनोपयोगी उपदेशलाई हृदयझम गर्नु सबैका लागि सुखकर हुनेछ ।

आमूल परिवर्तनको प्रवाहमय गतिशीलता तथा समग्र नेपालकै ऐतिहासिक परिवर्तनको छनकसँगै आज यो बुद्ध जन्मेको मुलुक धर्मनिरपेक्षात्सहितको गणतन्त्रमा प्रवेश भइसकेको छ । अन्तरिम संविधान-२०६३ हुँदै नेपाल एक स्वत्रन्त्र, अविभाज्य, सार्वभौमसम्पन्न, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी, छुवाछूतमुक्त संघीय लोकतान्त्रिक-गणतान्त्रिक राज्यका रूपमा अगाडि बढाउने निर्णयसहित संविधान सभासम्मको अत्यन्त कठिन-यात्रा तय भएको ऐतिहासिक उपलब्धिलाई कसैले बिसर्नु हुँदैन । लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालमा दिगो सुखशान्तिसँगै उन्नत नेपाल राष्ट्र निर्माण गर्नेतर्फ सार्वभौमसम्पन्न सोचविचार्पूर्वक आजको यो संक्रमणकालीन अवस्थामा सम्बद्धपक्ष सबै सुधारिएर सच्चिएर लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतामा प्रतिष्ठित भई सहमतीय प्रणाली अंगालेर व्यवहारतः परिवर्तन हुनसके राष्ट्रलाई तार्किक निष्कर्षमा पुन्याउन सकिने हुन्छ । त्यसलाई आत्मसात गर्न स्वरथ मानसिकताको विकास गरी मानवीय भावको विकास गर्नु नै बुद्ध-पूर्णिमाको सन्दर्भमा सबैले हृदयंगम गर्नु सुखकर विषय हुनेछ । त्यसैले यतिबेला संविधान सभा एवं सम्पूर्ण सभासदहरूले देश र जनताको सदैव हितसुख चाहने, समुन्नत राष्ट्रको पाइलालाई अगाडि बढाउन व्यक्तिगत तथा दलीय स्वार्थभन्दा माथि उठी सम्बद्ध सबै सबैले व्यवहारतः गर्नुपर्ने तथा गराउनुपर्ने कुराहरूलाई पूर्णतः पालना गर्नै पर्छ ।

नयाँ संविधानको प्रतिक्षाको यो अत्यन्त संवेदनशील घडी, बदलिँदो परिवेशसँगै प्राप्त लोकतान्त्रिक माहौललाई निरन्तरता दिन तथा दिगो शान्तिलाई सुनिश्चित गर्न सबै पक्ष जुटेर अगाडि बढ्नु आजको आवश्यकता हो । दोस्रो संविधान सभाको निर्वाचनपछि संविधान निर्माण तथा समयमै संविधानको घोषणा हुन्छ कि भन्ने नेपाली जनमानसमा सकारात्मक एवं आशावादी सोच अंकुरित भइरहेको अतीव महत्वपूर्ण घडीमा २५५८ औं बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हि, वैशाख-पूर्णिमाले हामी सबैको हृदय परिवर्तन गर्न सकोस्, स्वार्थरहित चेतनाको भाव जगाउन सकोस्, नयाँ नेपाल निर्माणमा सहमतीय भाव जुटाउँदै आसन्न संविधान सभाबाट निश्चित समयमै संविधानको उद्घोष गरी राष्ट्रलाई उन्नत पथतिर लम्काउन सकोस्- यही हार्दिक बुद्धजयन्तीको हार्दिक शुभकामना, भिन्नुना !

विषय-सूचि

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता	भिक्षु अश्वघोष महास्थविर	८
२.	सम्बोधि लाभ	तिक न्यात हन्ह	१०
३.	“यान” भन्दा बुद्ध धर्म अपनाउँ	लोकबहादुर शाक्य	१३
४.	पुद्गल प्रभेद : बोद्ध दृष्टिकोण	भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविर	१५
५.	श्रीलंका भ्रमण : एक अनुभव	प्रभा शाक्य	१६
६.	अन्य धर्महरू बीच बुद्धधर्मको विशेषता	सुश्री शकुन्तला प्रधान	२०
७.	बुद्धको उपदेश र आजको जिम्मेवारी	सुनील महर्जन	२२
८.	गति कथा	अनुवादक- अष्टमुनि गुभाजु	२७
९.	बुद्धजयन्ती बौद्धहरूको आन्दोलन बन्दै	शुभरत्न शाक्य	३१
१०.	भगवान् बुद्धको कल्याणकारी उपदेश	घनश्याम राजकर्णिकार	३४
११.	लोक बहादुर शाक्यको नयाँ कृति “अनात्म”	कोण्डन्य	३६
१२.	जसको मन शुद्ध उसका भगवान् बुद्ध	नेत्र आचार्य	३९
१३.	बुद्ध-पूर्णिमा मानव शिक्षा साक्षात्कार दिवस	केशरी वज्राचार्य	४३
१४.	क्रान्तिको उतार र लोकतन्त्र	राजेन्द्र महर्जन	४६
१५.	बुद्ध र सामाजिक मोडल	कुलराज पौडेल	४९
१६.	कसरी पूजा गरौ ?	राज शाक्य	५३
१७.	बुद्ध, बुद्धदर्शन-सफल जीवनको दर्पण	पुरनबहादुर शाक्य	५४
१८.	अजन्तायात नापलाःबलय्	राजेन मानन्धर	५६
१९.	प्रज्ञामाला म्ये/बोधिचित्त गुकथं उत्पन्न जुइ?	लाभरत्न तुलाधर	६२
२०.	Patience and Loving Kindness	Ven. Bhikshu Ashwaghosh	६३
२१.	Master Buddhabhadra and Buddhism...	Prof. Vijay Kumar Manandhar	६५
२२.	The Principle of Buddha's Equality	Prof. Suwarna Sakya	६७
२३.	बौद्ध गतिविधि		६९

बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता

✓ भिक्षु अश्वघोष महास्थविर

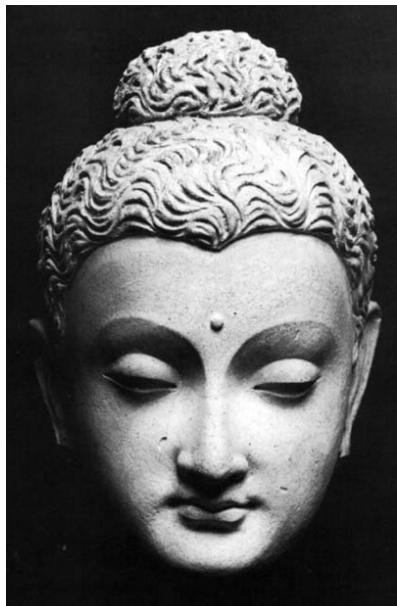
सिद्धार्थ कुमारले शान्तिको मार्ग पत्ता लगाउन ६ वर्षसम्म अनुसन्धान गर्नुभयो । ६२ प्रकारका मिथ्यादृष्टिलाई यथार्थ रूपमा अनुभव गर्नुभयो र सबै प्रकारका अन्यविश्वासले शान्ति प्राप्त गर्न नसक्ने भनी निष्कर्ष निकालुभयो । यो कुरा दीघनिकायको ब्रह्मजाल सूत्रले उल्लेख गरेको छ ।

चन्दनको रुखलाई जति गहिराईसम्म काट्दै जाँदा त्यति त्यति नै सुगन्ध प्रवाहित हुन्छ । त्यस्तै बुद्धको जीवन-दर्शन अध्ययन गर्दा पनि भन भन रसपूर्ण ज्ञानको कुरा प्राप्त हुने गर्छ ।

६ वर्षसम्म अनुसन्धानपछि बुद्धगयामा पिपल रुखमुनि बसेर विपश्यना ध्यानअभ्यास गरेर ज्ञान पत्ता लगाउनुभयो । संसारमा चार आर्यसत्य-दुःख छ, दुःखको कारण छ, दुःख अन्त हुनसक्छ र दुःख अन्त हुने मध्यममार्ग आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग छ । आर्यअष्टाङ्गिक मध्यममार्ग व्याख्या गर्नुहुँदै भन्नुभयो- कुनै चीजमा ठीक मात्रामा आसक्त हुनु, धेरै सुविधाभोगी नहुनु र धर्मको प्राप्तिको नाउँमा शरीरलाई बढी कष्टपूर्ण जीवन नअपनाउनु ।

- "धेरै जसो धर्मले आत्मालाई नित्य मान्छन्, तर बुद्ध भन्नुहुन्छ- आत्मा नित्य ह्यैन । आत्मालाई नित्य मान्दा अहंकार बद्ध ।"

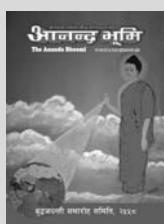
- "जीवन मुक्तिको लागि प्राणी हिंसा गरेर बलि दिने गर्छन्, नदीमा नुहाई मुक्त हुन्छ भन्तान्छन् । हिंसा गरेर धर्म हुँदैन, त्यसबाट पाप पो वृद्धि हुन्छ ।"

आफूले प्राप्त गरेको धर्मको ज्ञान प्रचारको लागि सारनाथ जानुभई पञ्चवर्ग प्रमुख धनाध्य उच्चस्तरीय युवावर्गलाई संगठित गर्नुभई भिक्षु बनाई संगठन गर्नुभयो । धर्मप्रचार गर्न धर्मदूत बन्न योग्यता भएकालाई त्याग भावना शुद्ध हुनुपर्ने, दृष्टि सोम्फो हुनुपर्ने आदि नवसंगठित संघलाई तालिम दिनुभयो । पछि बहुजन हित र सुखको लागि नगर नगरमा असल मानिस बन्न सक्ने धर्मको ज्ञानप्रचार गर्न निर्देशन दिनुभयो ।

तरपछि बुद्धले कसैको पनि दुःखबाट मुक्त गराउनु जिम्मा लिनु भएन । बरू दुःखबाट मुक्त हुने बाटो देखाउन मार्गप्रदर्शक मात्र बन्न तयार हुनुभयो । तुम्हे हि किच्चं आतप्पं अक्खतारो तथागता

यस अङ्क

गताङ्कमा

आनन्द भूमि

पढौं पढाओं, समयमैं वार्षिक ग्राहक बनौं

आनन्द कुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं, फोन: ४२७१४२०
E-mail : anandakutivihar@gmail.com, anandakutivihar@ntc.net.np
gkondanya@gmail.com, kondanya@soon.com

अर्थात् कर्म गर्न आफूले नै प्रयत्न गर्नुपर्छ, तथागत त मार्ग प्रदर्शकक मात्र हो ।

फेरि बुद्ध भन्नुहुन्छ- शुद्ध अशुद्ध हुनु त आ-आफ्नो हातमा छ । अत्ताहि अत्तनो नाथो-आफ्नो मालिक आफै हो । दुःखबाट मुक्त हुनको लागि आफैले प्रयत्न गर्नुपर्ने ।

सबै पाप नगर्नु, पुण्य कार्य गर्न चित्त शुद्ध हुनु पर्ने, अनि मात्र दुःखबाट मुक्त हुनुसक्ने छ भनी बुद्धले भन्नुभयो ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- मानिसहरू धेरै अज्ञानी रहेछन् । जीवन मुक्तिको लागि प्राणी हिसा गरेर बलि दिने गर्छन्, नदीमा नुहाई मुक्त हुन्छ भन्तान्छन् । हिसा गरेर धर्म हुँदैन, त्यसबाट पाप पो वृद्धि हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- न जच्चा वसलो होति, न जच्चा होति ब्राह्मणो, कम्मना वसलो होति कम्मना होति ब्राह्मणो अर्थात् जातले कोही उँचनीच हुँदैन, आ-आफ्नो कामले नै मानिस ऊँचनीच हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- कुनै पनि कुरा पुस्तकमा लेखेको

छ भद्रैमा विश्वास गर्नुपर्छ भन्ने छैन । मतलब पुस्तकलाई प्रामाणिक नमान्नु । (अंगुत्तरनिकाय)

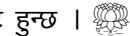
धेरै जसो धर्मले आत्मालाई नित्य मान्छन्, तर बुद्ध भन्नुहुन्छ- आत्मा नित्य छैन । आत्मालाई नित्य मान्दा अहंकार बढ्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- भिक्षुहरू, कसैले, बुद्धधर्म संघको प्रशंसा गर्छन् भने तिमीहरू खुसी हुनु हुन्न भने निन्दा गरेमा पनि दुःखी हुनु हुन्न । त्यसरी नै भिक्षुहरू, अरूले बुद्धको र धर्मको वर्णन गर्दा यदि तिमीहरूले अनावश्यक रूपमा खुसी र आनन्द मनायौ भने यसबाट तिमीहरूको हानी हुन्छ । (दीघनिकाय)

त्यस्तै निन्दा गरेमा क्रोध गरे पनि तिमीहरूको हानी हुन्छ । प्रतिक्रिया गर्नु हुन्न ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- अरूले नराप्त्रो कामकुरा गरिरहेको देख्दा उसप्रति क्रोध नगरी त्यस्तो कुरा र काम आफूले गरेको छ कि छैन एकचोटी विचार गर्नु बेस ।

अतः यी कुराबाट बुद्ध वैज्ञानिक व्यवहारवादी हुन्नुहुन्छ भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।

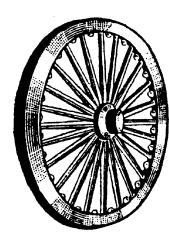

बुद्धको जन्म, सम्बोधिलाभ तथा महापरिनिर्वाण भएको त्रिसंयोग दिवस बुद्ध-पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा हार्दिक शुभकामना ।

बलम्बु च्याउ सहकारी संस्था लि.

बलम्बु, काठमाडौं

सम्बोधि लाभ

तिक न्यात हह

चेतना जागृतिका कारण सिद्धार्थको चित्त, शरीर र श्वसन-क्रिया पूर्णतया एकाकार भएको थियो । सजग चेतनाको अभ्यासका कारण उनको चित्तलाई केन्द्रिकरणको महानशक्ति उपलब्ध भएको थियो, जसलाई उनी वित र शरीलाई जगाउन-निखार्नामा प्रयोग गर्न सक्दथे । गहन समाधिको अवस्थामा उनी आफ्नो शरीरमा तत्क्षण असंख्य प्राणीहरूको विद्यामानता अनुभव गर्न सक्दथे । उनलाई जीवधारी र अन्य प्राणी- खनिज, घाँस, कीटपतङ्ग, पशु र मानव सबै उनीभित्र समेटिएका छन् जस्तो लाग्दथ्यो । उनले आफ्ना सबै विगत जीवन, जन्म र मृत्युलाई देखे । उनले हजारौ सृष्टि तथा ग्रह नक्षत्रको रचना एवं विनाश देखे । उनले प्रत्येक जीवित प्राणी, जो आमाको गर्भबाट जन्मिभएका र अण्डज एवं उद्भिज थिए, का समस्त हर्ष र विषादहरूको अनुभव गरे र नयाँ जीवन धारण गरिरहेका देखे । उनले आफ्ना शरीरका प्रत्येक अणु-परमाणुमा पृथ्वी एवं स्वर्गको उपस्थिति र भूत, वर्तमान एवं भविष्यत् कालका तीनै आयामहरू देश कालका सबै अवस्थाहरूलाई देखे । यो उनको सृष्टि-दर्शनको प्रथम चरण थियो ।

गौतम अर्थै पनि गहन समाधिको गहिराइमा गए तब उनले कसरी अङ्गगणित जगतको उत्थान र पतन हुन्छ, तिनको कसरी रचना हुन्छ र विनाश हुन्छ, देखे । उनले जाने, कसरी असंख्य प्राणीहरू असंख्य जन्म र मृत्युको बीचबाट बढ्दछन् । उनले देखे, यी जन्म र मृत्यु त बाह्य दृश्य मात्रै हुन्, साँचो वास्तविकता होइनन् । यी सबै ठीक त्यस्तै प्रकारले हुन्छन्, जसरी करोडौं लहर समुद्रको सतहमा लगातार उठ्छन र खस्छन् जबकि स्वयं समुद्रको न त जन्म हुन्छ र न त मृत्यु नै हुन्छ । यदि लहरले स्वयं पनि पानी नै हो भन्ने बुझ्यो भने जन्म-मरणको भ्रमजालबाट पार जानेछ र सबै भयलाई आधारहीन सम्फेर शान्ति प्राप्त गर्न सक्नेछ । यस अनुभूतिले गौतमलाई

- “सिद्धार्थले देखे, क्षितिजमा मिमिरिका तारा उदय भएका छन् जुन विशाल हीराभैं चम्किरहेका थिए । उनले पीपलको तल बसेर मिमिरिका यी तारालाई अनेक पटक देखेका थिए । तर आज प्रातः तिनलाई हर्द उनलाई पहिलो पटक देखिरहेको अनुभव भयो । ताराहरू सम्बोधि-प्राप्तिको समान यसरी जगमगाइरहेका थिए, जसले गर्दा आँखै तिर्मिराउँथ्यो । सिद्धार्थले यी ताराहरूलाई त्राटकको दृष्टिले हेरे र करुणामय भावमा आवाज निकाले- “समस्त प्राणीहरूको अन्तरालमा सम्बोधिको बीज लुकेको छ । फेरि पनि हामी हजारौ योनीहरूदेखि जन्म-मरणको सागरमा ढुब्दै आइरहेका छौं ।”

जन्म-मरणको जालबाट पार जाने मार्ग देखायो । यसबाट उनी मुस्कुराए । उनको मुस्कान रजनीगन्धा नामक पुष्पको रूपमा थियो, जसबाट प्रभापूर्ण आभा निस्किरहेको थियो । उनको यो मुस्कान अद्भुत ज्ञान पाउने र समस्त मलिनतालाई नष्ट गर्न अन्तर्दृष्टि पाउने मुस्कान थियो । समाधिको दोस्रो चरणमा उनलाई यी सबै कुराहरूको ज्ञान भएको थियो ।

ठीक त्यही क्षणमा भीषण गर्जन भयो र आकाशमा अपार शक्तिका साथ बिजुली चम्कियो, मानौं त्यसले आकाशलाई नै दुई भागमा विभाजन गरिदिनेछ । कालो-कालो घना बादलले चन्द्रमा र तारालाई पूरै ढाक्यो । घनघोर वर्षा हुनथाल्यो । गौतम पूरै भिजे, तर उनी आफ्नो आसनबाट थोरै पनि हल्लिएनन् । उनको समाधि यसबाट पनि विचलित भएन ।

उनले अडिग रहेर आफ्नो चेतनालाई चित्तमा केन्द्रित गरे । उनले देखे, जीवित प्राणीहरूले यसकारण कष्ट पाउँछन् किनकि उनीहरू सबै प्राणीसमान आधार-भूमिका सहभागी हुन् । अज्ञानका कारण उनीहरू अनेक

प्रकारका दुःख, भ्रान्ति र पीडाहरू भोग्छन् । लोभ, क्रोध, अहंकार, भ्रम, द्वेष र भय सबैको जड अज्ञान हो । जब हामी चित्तलाई शान्त गरेर गहिराइको साथमा सत्यको दर्शन गर्न पाउँछौं, तब हामीलाई पूर्ण ज्ञान प्राप्त हुन्छ जसले गर्दा प्रत्येक प्रकारका दुःख र चिन्ताहरूको निवारण हुन्छ । यसले गर्दा स्वीकार्यता र प्रेमको उदय हुन्छ ।

अब गौतमले सहदयता र प्रेम एउटै हुन् भन्ने कुरा बुझे । बिना सहदयता प्रेम हुनै सक्दैन । प्रत्येक प्राणीको प्रकृति उसको भौतिक-रचना, भावनात्मक र सामाजिक स्थितिको अनुरूप निर्मित हुन्छ । यस तथ्यलाई बुझ्यो भने उसले निर्दयतापूर्ण व्यवहार गर्नेहरूको प्रति पनि घृणा गर्ने सक्दैन । सहदयताबाट करुणा र प्रेमभावको उदय हुन्छ, जसले गर्दा व्यक्ति सद्कर्मतर्फ प्रवृत्त हुन्छ । प्रेम गर्नका लागि पूर्ण सत्यलाई बुझ्नु आवश्यक हुन्छ, त्यसैले मुक्तिको चाबी सहदयतापूर्णज्ञान हो । भ्रमरहित ज्ञानप्राप्तिका लागि व्यक्तिले जागरूकताका साथ बाँच्नुपर्ने, जीवनको वर्तमान क्षणको साथमा उसको प्रत्यक्ष सम्पर्क हुनुपर्ने अर्थात् उसले सही रूपमा व्यक्तिको अन्तरमा र बाहिर के-के घटित भझरहेका छन्, देख्न सक्नुपर्ने आवश्यकता हुन्छ । जागरूकताको अभ्यास गर्नाले उसमा गहिराइसम्म सोच्ने-बुझ्ने सक्षमता आउँदछ । जब ऊ कुनैपनि गहिराइमा उत्रन्छ, तब उसको रहस्य स्वयं नै अनवृत हुन्छ । जागरूकता यस्तो गोपन कोष हो, जसबाट मुक्ति र चेतना जागृतिको दिशामा बढ्न सकिन्छ । जीवन शुद्ध ज्ञान, शुद्ध विचार, शुद्ध वाणी, सद्कर्म, शुद्ध आचरण, सही प्रयास, साँचो जागरूकता र चित्तको केन्द्रिकरणबाट प्रकाशित हुन्छ । सिद्धार्थले यसलाई 'आर्य मार्ग' भने ।

गहिरो समाधिको अवस्थामा, समस्त प्राणीको हृदयलाई हेर्दै सिद्धार्थले प्रत्येकको मनको अवस्था जान्न चाहे, त्यो जति नै टाढा किन नहोस् । यसबाट उनी प्रत्येक व्यक्तिको हर्ष र विषादको आवाज सुन्न सकिरहेका थिए । यसरी उनले दिव्य दृष्टि, दिव्य श्रवण र आफ्नो ठाउँमा बसि-बसि कतै पनि जानसक्ने सामर्थ्य आर्जित गरेका थिए । त्यसपछि वर्षा थामिएको थियो र प्रकाशित चन्द्रमा तथा तारामाथिबाट बादलको आवरण हटेको थियो ।

गौतमलाई यस्तो अनुभव भयो मानौं उनी हजारौं योनीको कारागारबाट मुक्त भएका छन् । यस कारागारको

द्वारपाल अज्ञान थियो । यस अज्ञानको कारण नै उनको चित्ताकाश तिमिराच्छन थियो, ठीक त्यरस्तै जसरी सघन बादलबाट चन्द्रमा र ताराहरू छोपिएका थिए । अज्ञानमा डुबेका विचारका असंख्य लहरहरू वास्तविकताको सत्य, कर्ता र कर्म, विद्यमान तथा अविद्यमान, जन्म र मरण तथा भ्रान्त विचारबाट जन्मिएका विभिन्न विभेदहरूमा विभक्त भएको थियो र भावना, आकांक्षा, स्वार्थ-साधना र अहमन्यताको कैदमा फसेको थियो । जन्म, जरा, रोग र मृत्युले त्यस कारागारको पर्खाललाई अझै बाकलो गरिदिएका थिए । यस्तो अवस्थामा के गर्न सकिन्थ्यो भने कारागारको द्वारपाललाई पक्रिने र त्यसको वास्तविक स्वरूपलाई परञ्जे । त्यो द्वारपाल अज्ञान थियो । यस अज्ञानमाथि विजय पाउने साधन हो, पवित्र अष्टाङ्गिक मार्ग (सम्यक्दृष्टि, सम्यक्संकल्प, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त, सम्यक्आजीव, सम्यक्स्मृति र सम्यक्समाधि) एकपटक कारागारको द्वारपाल गयो भने कारागार नै ध्वस्त हुनेछ र फेरि कहिल्यै पनि बन्न सक्ने छैन ।

सन्यासी गौतम मुस्कुराउँदै आत्मालाप गर्न थाले- "ए, कारागारका प्रहरी । मैले तिमीलाई देखिसकै । कैयौं योनीहरूदेखि तिमीले मलाई जन्म-मरणको कारागारमा बन्द राखेका छौ । तर अब मैले तिम्रो वास्तविक स्वरूप राम्रोसँग चिनिसकेको छु । अबदेखि तिमीले मेरा लागि अरु कारागार निर्माण गर्नसक्ने छैनौ ।"

सामुन्ने हेरेपछि सिद्धार्थले देखे, क्षितिजमा मिर्मिरेका तारा उदय भएका छन्, जुन विशाल हीराँकै चम्किरहेका थिए । उनले पीपलको तल बसेर मिर्मिरेका यी तारालाई अनेक पटक देखेका थिए । तर आज प्रातः तिनलाई हेर्दा उनलाई पहिले पटक देखिरहेको अनुभव भयो । ताराहरू सम्बोधि-प्राप्तिको समान यसरी जगमगाइरहेका थिए, जसले गर्दा आँखै तिमिराउँथ्यो । सिद्धार्थले यी ताराहरूलाई त्राटकको दृष्टिले हेरे र करुणामय भावमा आवाज निकाले- "समस्त प्राणीहरूको अन्तरालमा सम्बोधिको बीज लुकेको छ । फेरि पनि हामी हजारौं योनीहरूदेखि जन्म-मरणको सागरमा डुब्बै आइरहेका छौ ।"

सिद्धार्थले आफूलाई सद्दर्मको मार्गप्राप्त भएको कुरा बुझे । उनले आफ्नो लक्ष्यप्राप्त गरेका छन् र उनको हृदयलाई पूर्ण शान्ति एवं सहजता प्राप्त भएको छ । उनले

यस मार्गको खोजमा बिताएका समयको स्मरण गरे, जुन निराशा र कठिनाईहरूले भरिएका थिए । उनलाई आफ्ना बुबा, आफ्नी आमा, यशोधरा, राहुल र आफ्ना सबै मित्रहरूको स्मरण भएर आयो । उनलाई आफ्नो राजमहल, कपिलवस्तु, त्यसका प्रजाजन र देशको याद आयो तथा ती सबै, विशेष गरेर ती बच्चाहरूको याद आयो जो पीडाहरूले भरिएको जीवन बाँच्छन्- "मैले उनीहरूलाई सद्धर्मको मार्ग खोज्ने र मानिसहरूलाई पीडाबाट मुक्ति दिलाउनमा सहायक हुने वचन दिएको थिएँ ।" उनको गहन अन्तर्दृष्टिमा समस्त प्राणीहरूका लागि अपार प्रेमभाव जागृत भइसकेको थियो ।

घाँसयुक्त नदी तटमा प्रभाति बेलाको सूर्योदयमा फुलेका फूलहरू जगमगाइरहेका थिए । सूर्यका किरणले तिनका पातहरूमा नृत्य गर्दै शीतका थोपाहरूलाई चमक प्रदान गरिरहेका थिए । उनको अन्तसको समस्त दुःख अन्तर्धान भएको थियो । जीवनका सबै अद्भूतताहरूको स्वयं नै दर्शन भइरहेको थियो । सबै कुराहरू असाधारण एवं नयाँ नयाँ लागिरहेका थिए । नीलो आकाश र त्यसमा तैरिरहेको मधुरो बादल, सबै कुराहरूले कति अद्भूत दृश्य उपस्थित गरिरहेका थिए । उनलाई उनको र समस्त सृष्टिको मानौ नयाँ शिराबाट रचना भएको प्रतीत भयो ।

त्यही समयमा स्वास्ति आए । जब सिद्धार्थले ती भैसी चराउने बालक दौडै आइरहेको देखे, मुस्कुराए । अकस्मात् बालक बाटोमा नै रोकिए र मुख खोलेर सिद्धार्थलाई एकटकले हेरिरहे । सिद्धार्थले उनलाई आवाज दिए- "स्वास्ति !"

बालक जब होशमा आए, उत्तर दिए- "गुरुदेव !" उनले हात जोडेर नमन गरे । उनी केही पाइलाङ्गाडि बढे र फेरि रोकिए । उनी सिद्धार्थतर्फ भयभीत भएर ध्यानपूर्वक हेर्न थाले । आफ्नो यस व्यवहारमाथि संकोच व्यक्त गर्दै उनले रोकिइ-रोकिइ आवाज निकाले- "गुरुदेव ! आज तपाईं केही बदलिए-बदलिए जस्तो देखिइरहनुभएको छ ।"

सिद्धार्थले बालकलाई समीप आउनका लागि संकेत गरे । उनलाई आफ्नो अङ्गालोमा बेरे र सोधे- "आज म कसरी बदलिए-बदलिएभै देखिइरहेको छु?"

सिद्धार्थलाई हेर्दै उक्त बालकले भने- "यो कुरा बताउन त कठीन छ, तर तपाईं आज धेरै बदलिएभै लागिरहनुभएको छ । यस्तो लागिरहेको छ, मानौ तपाईं एक नक्षत्र बन्नुभएको छ ।"

सिद्धार्थले बालकको शिर हातले थपथपाए र भने- "त्यस्तो हो? यसभन्दा बाहेक म तिमीलाई कस्तो लागिरहेको छु ?"

"भर्खरै फूलेको कमल जस्तो लागिरहनुभएको छ । यस्तो लागिरहेको छ, भर्खरै-भर्खरै गयाशीष पर्वतको दुप्पोबाट चन्द्रमा निस्किएको छ ।"

सिद्धार्थले स्वास्तिका औँखामा हेरे र भने- "स्वास्ति ! किन, के तिमी एक कवि बनेका छौ? ठीक छ, मलाई के बताउ भने आज तिमी यति बिहानै कसरी आयौ? तिम्रा भैसी कहाँ छन्?"

स्वास्तिले बताए, आज उनलाई छुट्टी मिलेको छ किनकि भैसीलाई जोल्त लगिएको छ । केवल एउटा भैसी बाँकी थियो, जसलाई मैले बारीमा नै छोडेर आएको छु । आज उनलाई त्यही एउटा भैसीका लागि घाँस काटेर लानु छ । स्वास्तिले अगाडि थप्दै भने- "आज राती म र मेरा भाई-बहिनीहरू भीषण औँधी-तूफानका कारण जागेका थियो । तेज वर्षाका कारण प्वाल परेको छानाबाट पानी चुहिएकाले हाम्रो ओछ्यान भिज्यो । हामीले अहिलेसम्म यति भीषण औँधी-तूफान देखेका थिएनौ । हामीलाई बनमा सिद्धार्थको के हालत भयो होला भन्ने चिन्ता थियो । तूफान नथामिने बेलासम्म हामी एक-अर्कामा टाँसिएर बसिरह्यौं र त्यसपछि मात्रै सुल्त सक्यौं । जब बिहान भयो म हँसिया र डोको लिनका लागि गोठमा गए र त्यहाँबाट सिधै दौडै रातको वर्षाले सिद्धार्थको अवस्था ठीक त छ भनेर हेर्नको लागि यहाँ आएको हुँ ।"

सिद्धार्थले स्वास्तिको हात समाए र भने- "यो मेरो जीवनको सर्वाधिक प्रसन्नताको दिन हो । यदि तिम्रा लागि सम्भव छ भने सबै बच्चाहरूलाई लिएर आज दिउँसो पीपलको वृक्ष भएको स्थानमा आउनु । आफ्नो भाई-बहिनीहरूलाई ल्याउन नभुल्नु । तर पहिला भैसीका लागि आवश्यक घाँस काट ।"

स्वास्ति प्रसन्नताका साथ फर्किए र सिद्धार्थ सूर्य-किरणले स्नान नदी तटमा बिस्तारै-बिस्तारै पाइला राख्दै भ्रमण गर्न थाले ।

(अनुवाद- रोशन दाहाल, ओल्ड पाथ हवाइट क्लाउड शीर्षकीय बेस्ट सेलर पुस्तकबाट)

‘यान’ भन्दा बुद्ध धर्म अपनाओ

लोकबहादुर शाक्य

वीर्य भनेको कुशल (पुण्य) कर्ममा उत्साह हुनु हो । वीर्यका विपक्षहरू १. आलस्य २. निन्दित विष्णवहरूमा आसक्ति ३. हिम्मत हार्ने काम (विषाद) ४. हीनताबोध (आत्मावमान) हुन् । कुशल कर्म भनेको दान, शील, क्षान्ति आदि पारमिताका अभ्यास हुन् । यिनीहरूलाई पुरा गर्ने र धर्म श्रवण, चिन्तन र भावना गर्ने काममा भएको उत्साह, जोश, जांगर नै वीर्य अथवा कुशलोत्साह हो । आलस्य भनेको काम र चित्तको अकर्मण्यता हो । यसमा सुन्ने र पल्टिरहने जस्ता क्रियाकलापलाई सुख सम्फेर कामलाई टाल्दै पछिपछि सार्दै जाने प्रवृत्ति नै आलस्य हो भन्ने बुझनुपर्छ । तुच्छ विषय (कुविष्य) मा आसक्ति भन्नाले जूवा-तास, जॉड-रक्सी, नाचगानबाट मनोरञ्जन र भैफैगडा जस्ता तुच्छ कुराहरू प्रति आसक्ति हुनु भन्ने बुझिन्छ । त्यस्तै निराश, खिन्न र उत्साहहीन हुनु विषाद हो भने ‘भैले त केही गर्न सकिदन, म अभागी हुँ, मजस्ताबाट के गरी अभ्यास हुनसक्ला’ भन्ने जस्ता हीनताबोधले ग्रस्त हुनु ‘आत्मावज्ञा’ या ‘आत्मावमन्यता’ हो । यिनीहरू नै वीर्यका विपक्ष हुन् । त्यसैले यिनलाई जसरी पनि त्याग्नु पर्छ ।

संसारको दुःखदेखि तीव्र छट्पटाहट पैदा नभएबाट कुनै काम नगरेर (कुशल कर्म नगरेर) बसिरहनुमानै सुख ठानेर त्यसरी नै सुख लिइरहन मन लाग्ने र भोक्त्रिएर तन्द्राकै अवस्थामा या निन्द्राकै आश्रयमा रहने लालसाले गर्दा आलस्य पैदा हुन्छ । अकर्मण्यता बढ्दै जानु, रचनात्मक क्रियाकलापमा व्यस्त नरहनु, सधै पल्टेर, ढाड तेस्याएर बसिरहन मन गर्नु नै आलस्य बढ्दै जाने मूल कारण हुन् । त्यसको अलावा वीर्यका विपक्षहरू आफूमा बढ्दैगए भने पनि आलस्य बढ्दैजान्छ । विशेष गरेर बोधिका निमित्त वीर्यको कमी हुनुमा मूलकारण नै ‘संसारमा दुःख दुःख मात्र छ’ र यसबाट मलाई र अरुलाई समेत पार नलगाई भएन भन्ने कुरा मनमा बलियोसँग नगढ्नु हो । अतः यो दुःखमय संसारबाट आफूलाई उद्वेग अर्थात् छट्पटी भएकै हुनुपर्छ ।

विषाद र हीनताबोध वीर्यका विपक्ष हुन् । यिनीहरूलाई हटाउन र वीर्यका अरु विपक्षहरूलाई पनि निराकरण गर्न

“बुद्धले धर्मको कार्यक्रम मनुष्यको चाहना, क्षमता, परिस्थिति र समय सुहाउँदो तरिकाले विकास गर्न अनेक सुधारात्मक, रचनात्मक, प्रगतिशील पाइला चालेर देशना तथा उपदेश दिनुभई धर्मदर्शन प्रचार गर्नुभएकोले यसलाई मानव-धर्म भनिएको हो, बुद्धको समयमा सम्प्रदाय अथवा यान थिएन ।”

उदासीन नहुनु, उत्साहजस्ता बलको समूह, पराधीन नभएर आत्मवशी हुनु, परात्मसमता र परात्मपरिवर्त गर्नु यी कुराहरू समर्थ हुन्छन् । संक्षेपमा भन्दा, स्वआत्मा र परात्मा दुबै नै आत्मदृष्टि (म र मेरो एवं ताँ र तेरो भन्ने भेद देख्ने दृष्टि) बाट व्यवहारमा देखा परेका हुन्छन र त्यही नै अज्ञान हो । त्यस्तो दृष्टि परमार्थतः पूरे मिथ्या भएकोले केवल परिकल्पित र आरोपित मात्र हो । अतः पर (अर्को) र स्व (आफू) वास्तवमा समानै हुन् किनकि दुबैको सत्ता परिकल्पित छ । यस हिसाबले समान देख्नु परात्मसमता हो । त्यस्तै यो पञ्चस्कन्धको सन्ततिमा म को आरोप गरेर म यस्तो, उ उस्तो भन्ने व्यवहार गरिरहेका छौं र वास्तवमा त्यस्तो म यहाँ छँदैछन । त्यसो भए त्यो पञ्चस्कन्धको सन्ततिमा पनि किन म को आरोप गर्न नसकिने? त्यसमा म र यसमा त्यो को आरोप गरेर आपसमा बदलिन र त्यस दृष्टिले देख्नु परात्मपरिवर्तन हो ।

बुद्धले धर्मको कार्यक्रम मनुष्यको चाहना, क्षमता, परिस्थिति र समय सुहाउँदो तरिकाले विकास गर्न अनेक सुधारात्मक, रचनात्मक, प्रगतिशील पाइला चालेर देशना तथा उपदेश दिनुभई धर्मदर्शन प्रचार गर्नुभएकोले यसलाई मानव-धर्म भनिएको हो, बुद्धको समयमा सम्प्रदाय अथवा यान थिएन । बुद्धको महापरिनिर्वाणपछि बौद्ध विद्वानहरूले बुद्धधर्मलाई गहिरो अध्ययन, चिन्तन, मनन तथा अनुसन्धान गरेर सर्व साधारणले समेत बुद्धधर्म सजिलैसँग बुझेर निर्वाणको बाटोमा अग्रसर हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले विभिन्न परिस्थितिमा बुद्धधर्म-दर्शनमा मूल रूपमा श्रावक यान, महायान, वज्रयान सम्प्रदाय सिर्जना

गरिएको पाइन्छ ।

श्रद्धा उत्पन्न गर्नको निम्ति प्रार्थना पूजापाठको प्रचलन भएपनि वरदान लिनको निमित्त होइन । जादुजस्तो तन्त्रमन्त्र गरेर चटकक निर्वाण प्राप्त गर्नसक्ने पनि होइन । तल उल्लेखित पञ्चशीलदेखि दसभूमिसम्मको बुद्धधर्म-दर्शन बोध गरेर गम्भीर रूपमा चर्या पूर्ण गर्नसके जोकोही पनि बुद्ध हुनसक्ने भयो ।

१) पञ्चशील : क) प्राणीघात गर्ने कर्म त्याग गर्ने ख) चोरी गर्ने कर्म त्याग गर्ने ग) परस्त्री वा पर पुरुष गमन गर्ने कर्म त्याग गर्ने घ) असत्य कुरा गर्ने बानी त्याग गर्ने ङ) मादक पदार्थ सेवन गर्ने बानी त्याग गर्ने ।

२) चतुरार्थसत्य : क) दुःखसत्य ख) दुःखसमुदयसत्य ग) दुःखनिरोधसत्य घ) दुःखनिरोधमार्गसत्य ।

३) अष्टाङ्गिक मार्ग : क) सम्यक्दृष्टि ख) सम्यक्संकल्प ग) सम्यक्वाचा घ) सम्यक्कर्मान्त ङ) सम्यक्व्यायाम च) सम्यक्आजीव छ) सम्यक्समृति ज) सम्यक्समाधि ।

४) चतुर्ब्रह्मविहार : क) मैत्री ख) करुणा ग) मुदिता घ) उपेक्षा ।

५) प्रतीत्यसमुत्पाद : क) अविद्या ख) संस्कार ग) विज्ञान घ) नामरूप ङ) षडायतन च) स्पर्श छ) वेदना ज) तृष्णा भ) उपादान ज) भव ट) जाति ठ) जरामरण शोक परिदेव दुःख दौर्मनश्य उपायास ।

६. सप्तत्रिशत् सम्बोधिपाक्षिका क) स्मृत्युप्रस्थान ख) सम्प्रहाण-४ ग) त्रिद्विपाद-४ घ) इन्द्रिय-५ ङ) बल-५ च) बोध्यङ्ग-७ छ) आर्याष्टाङ्गिक मार्ग-८ ।

७. दशपारमिता : क) दान ख) शील ग) क्षान्ति घ) वीर्य ङ) ध्यान च) प्रज्ञा छ) उपाय ज) प्रणिधान भ) बल ज) ज्ञान ।

८. दशभूमि : क) प्रमुदिता भूमि ख) विमला भूमि ग) प्रभाकरी भूमि घ) अचिष्टति भूमि ङ) सुदर्जया भूमि च) अभिमुखि भूमि छ) दुरङ्गमा भूमि ज) अचला भूमि भ) साधुमति भूमि ज) धर्ममेघा भूमि ।

वर्तमान परिस्थितिको चिन्तन मनन गर्दा अनेक समस्या र विकृति देखापरेकोछ । मूल रूपमा गएको राष्ट्रिय जनगणनाको रिपोर्टमा बौद्धहरूको संख्या पहिलेको भन्दा करिव २ प्रतिशतले घटाएको रहेछ । पहिलेको जनगणनापछि दशर्वशभित्र बौद्धहरू

जन्म भएर पनि अवश्य बृद्धि भएकोछ । कमहुने कारण छैन । जनगणना कार्यमा बौद्धहरूले राप्ररी रेखदेख गर्न कमजोरी भएको छैन भन्न पनि सकिन्दैन । फलस्वरूप कट्टर हिन्दूहरूले मौका छोपी बौद्धहरूको संख्या कम गर्न जाल रचेको बुझ्न सकिन्छ । धर्मनिरपेक्ष राज्यलाई जोगाइ राख्न होशियार हुनुपर्ने कुरा पनि मनन योग्य छ । त्यसैले नेपालका सम्पूर्ण बौद्ध संघसंस्था र जनजातिहरू उकत्रित भई चासो लिएर बौद्धहरूको यथार्थ जनसंख्या प्रकाश गर्ने अभियान तथा असु समस्या समाधानको निम्ति समेत क्रियाशील भएर लाग्नुपर्ने अवस्था पनि छ ।

नेपालको बुद्धधर्ममा श्रावकयान-थेरवाद, महायान, वज्रयान सम्प्रदाय भनेर विभाजन भइरहेकोले पनि एकता नभएको देखिन्छ । माथि उल्लेखित ८ सिद्धान्त तीनै यानबाट पनि मानिरहेको हुनाले बौद्ध एकताको निम्ति यान वा सम्प्रदायको भेद नगरी बुद्धधर्म प्रचलनमा ल्याउनु सान्दर्भिक छ । त्यसैले यसपालिको बुद्धजयन्तीबाट प्रेरणा लिएर माथि उल्लेख भएबमोजिम बुद्धधर्मको यथार्थ मनसाय बोधगरी गरेर अग्रसर हुन सकोस् भनी सकल महानुभावहरूलाई आह्वान गर्दछु ।

बु. सं. २५५८ औ बुद्ध-पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीहरूलाई हार्दिक शुभकामना !

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलीसडक, काठमाडौं, नेपाल ।
फोन नं.: ४४३३४८९, ४०३००४४, ०१२२९२२३०
Email: vishwamotor@gmail.com
टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि गाडिका पार्ट्सहरूको लागि साथै Inverter तथा Battery का लागि पनि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

पुद्गल प्रभेद : बोद्ध दृष्टिकोण

॥ भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविर

विश्वमा मानवलाई मानवको रूपमा मात्र विधिव्यवहार गरिएँदैन । त्यहाँ मानिस मानिसबीचमा विविध प्रभेद विद्यमान छन् । जस अनुसार व्यक्ति व्यक्तिबीचमा भेद भिन्नता छ ।

तर समाजमा व्याप्त जाति-वर्ण-कुल गोत्र भेद भिन्नताभन्दा माथि उठेर बुद्धले पुद्गल प्रभेद दर्शाउनुभएको देखिन्छ । जुन जैविक समाज शास्त्रीय एवं मनोवैज्ञानिक दृष्टिकोणले पनि सान्दर्भिक रहेको देखिन्छ ।

बुद्धको शिक्षा मानिसलाई सही मानिस बनाउन अर्थात् मनुष्यत्व बोध गरेका मानिस बनाउनु र मानवलाई मानवतायुक्त मानव बनाउन केन्द्रित रहेको पाइन्छ ।

जन्मको आधारमा, धर्मको आधारमा, वर्णको आधारमा, सम्पत्तिको आधारमाभन्दा न्यायोचित व्यावहारिक एवं वैज्ञानिक आधारमा नेपालमा राष्ट्रिय विभूति एवं सुपुत्र हुनुभएका एशियाका ज्योतिको उपनामले चिनिनुभएका गौतम बुद्धले २६०० वर्षअद्य नै पता लगाई हामीसामू प्रकाश पारिसक्नुभएता पनि प्राय हामी सबै नेपालीलाई त्यसको ज्ञान नभएर होला कि हामी अव्यावहारि क एवं अनुचित पुद्गल प्रभेदलाई प्रश्रय दिइराखेका छौं, जसले परिवार, समाज एवं देशमा नै विभेदता उत्पन्न गराई मानवता एवं मानवीय गुणलाई गौण बनाइराखेका छौं ।

शाक्यमुनी गौतम बुद्धले मानवीय गुण अर्थात् स्वभावको आधारमा वैज्ञानिक विभाजन प्रक्रियाअनुरूप समाजमा ४ प्रकार का मानिसहरू हुन्छन् भनी पुद्गल प्रभेद दर्शाउनुभएको देखिन्छ ।

१. तमोत्तम परायण : अङ्घ्यारोबाट अङ्घ्यारोमै जाने व्यक्ति
२. तमो ज्योति परायण : अङ्घ्यारोबाट उज्यालोतिर जाने व्यक्ति
३. जोति जोति परायण : उज्यालोबाट भन् उज्यालोमा जाने व्यक्ति
४. जोति तम परायण : उज्यालोबाट अङ्घ्यारोमा जाने व्यक्ति

मानवीय स्वभाव र गुणको आधारमा मात्र नभई शाक्यमुनी गौतम बुद्धले आचार-धर्मताको आधारमा पुद्गल चर्या प्रभेद दर्शाउनुभएको पाइन्छ ।

१. अत्तन्तप : आफूलाई नै कष्ट दिने स्वभाव भएको व्यक्ति
२. परन्तप : अरूलाई मात्र कष्ट दिने स्वभाव भएको व्यक्ति
३. अत्तन्तप परन्तप : आफूलाई पनि अरूलाई पनि कष्ट दिने व्यक्ति
४. नेवन्तप नपरन्ततप : आफूलाई पनि अरूलाई पनि कष्ट नदिने व्यक्ति

त्यस्तै मानवीय धारणा अर्थात् दृष्टिकोणबाट पनि समाजका व्यक्तिहरूको वर्गीकरण गर्नुभएको पाइन्छ । जस अनुसार तिन प्रकारका मानिसहरू समाजमा हुन्छन् ।

१. अन्ध : आँखा नदेख्ने व्यक्ति - धार्मिक चर्या सदाचार सम्बन्धि अज्ञानताले युक्त व्यक्ति
२. एक चक्रवृ : एक आँखा देख्ने व्यक्ति - भौतिक आर्थिक उन्नति मात्र चाहने आध्यात्मिक वा लोकोत्तर ज्ञान सम्बन्धिमा अनभिज्ञ वा चासो नराख्ने व्यक्ति
३. द्वि चक्रवृ : इहलोक-परलोक-लौकिक-लोकोत्तर भौतिक-आध्यात्मिक समृद्धि चाहने सदाचार सम्पन्न व्यक्ति

इदि तपाईं अङ्घ्यारोमा हुनुहुन्छ भने उज्यालोतिर अधि बढ्ने प्रयत्न गर्नुपर्दछ । यदि उज्यालोमै रहनु भएता पनि अङ्घ उज्यालोतिर लम्किन अग्रसर हुनुपर्दछ । आ-आफ्नो जीवन यापन गर्दा आफूलाई पनि अरूलाई पनि हानी नोक्सानी नहुने किसिमले दुबै पक्षलाई हितसुख प्राप्त हुने तरिकाले जीवन यापन गर्नुपर्दछ । अन्ततः इहलोक-परलोक, लौकिक-लोकोत्तर का साथै भौतिक-आध्यात्मिक समृद्धि र उन्नातिका लागि सदाचार सम्पन्न जीवन व्यतित गर्नुपर्दछ ।

श्रीलंका भ्रमण : एक अनुभव

प्रभा शाक्य, तानसेन

विगतका वर्षहरूमा ज्ञानमालासंघ र परियति केन्द्रहरूबाट तीर्थयात्राको लागि नेपाल र भारत भ्रमणमा लगेका थियो भने यस वर्ष ज्ञानमाला संघका भू. पू. अध्यक्ष सर्जुलाल वज्राचार्यको नेतृत्वमा र श्रद्धेय भिक्षु अशोक स्थविरको सहयोगमा तानसेनबाट १२ जना, बुटवलबाट २ जना, काठमाडौंबाट ९ जना गरी जम्मा २३ जनाको टोली श्रीलंका अवलोकन भ्रमण गर्ने सुनौलो अवसर प्राप्त भयो । भगवान् बुद्ध समेत पुग्नुभएको जनविश्वास भएको भूमिमा पाइला टेक्न पाउनु हाम्रो लागि भाग्यकै कुरा हो ।

तानसेनबाट हामी माघ ९ गते काठमाडौं पुग्यौ । माघ ११ गते काठमाण्डौंबाट विहान ८:४५ बजे को Flight बाट दिल्लीतर्फ उड्यौ, करिब १०:४५ तिर दिल्ली Airport पुग्दा चारैतर कुहिरो लागेको हुँदा काठमाडौंभन्दा चिसो अनुभव भयो । दिल्ली Airport मा करिब ५ घण्टा जति बस्नुपर्दा हामीलाई भोक पनि लाग्यो । त्यसै दौरान हामीहरूले फिलीमिली सजिएको ईच्छिरा गान्धी Airport भित्र घुमघामगरी नास्तापनि त्यहि खायौं । साँझको ५:३० बजे दिल्लीबाट कोलम्बोको लागि प्रस्थान गन्यौ । रातिको भफलमलमा कोलम्बोको बण्डारनायक इन्रनेशनल एयरपोर्ट पुग्दा निकै सजिएको हामीले पायौ । त्यहाँ हामीलाई स्वागतका लागि भिक्षु अशोकसहित एकटोली पहिले देखिनै उपस्थित भएका थिए । रिजर्व गाडीबाट ४ घण्टाको यात्रा तयगरी 'कुरुनायगल' स्थित विमलोदय विहारमा हामी

“बाहै महिना गर्मी हुने ठाउँ भएतापनि समुद्रको नून मिसिएको हावाले शरीर नै हलुका भएजस्तो अनुभव हुँदौरहेछ ।”

राति २ बजे पुग्यौ । मध्यरातको समय भएता पनि त्यस विहारमा बस्नुहुने भिक्षु के पियदस्ती महास्थविरले राम्रो स्वागत गर्नुभई सबैलाई सुन्नको लागि राम्रो व्यवस्था गरिदिनुभएको थियो । यसरी हाम्रो कोलम्बोतर्फको यात्राको पहिलो रात कुरुनायगलमा बित्यो ।

माघ १२ गते विहान विमलोदय विहारमा हामी सबैले शीलप्रार्थना र बुद्धपूजा गरे पश्चात् वहाँ भन्तलाई

तानसेनबाट लिएको मायाको चिनो प्रदान गर्ने कार्यक्रम भयो । जलपानपछि कोण्डन्य भन्ते, अशोक भन्ते, मेघिय भन्ते गरी २५ जनाको टोली कुरुनायगलमा २५०० वर्ष पुरानो पन्दुलवास राजाद्वारा निर्मित पन्दुलवास रजमहाविहार, पुराना चैत्य-स्तुप हेर्न गयौ । विहारहरूमा परियतिका विद्यार्थीहरू सेतो वस्त्रमा निकै अनुशासित तवरमा देख्दा साहै खुसी लाग्यो । नेपाली श्रामणेरहरू रहेको यौटा विहारमा पनि पुग्यौ, त्यहाँ पहेलो नरिवल 'किङ् कोकोनट' धेरै फलेको थियो । गर्मी भइरहेथ्यो, नरिवलको पानी र भित्रको मासु-क्रिम बेस्कन खायौं । त्यहाँबाट हामी अनुराधपुर पुग्यौ । अहंत भिक्षुहरू ध्यान बस्ने ठूल्ठूला चट्टानका गुफाहरू हेर्दै अगाडि बढ्दैजाँदा भगवान् बुद्धसहित ५००

मात्रको ठूलो बुद्धमूर्ति

अर्हत भिक्षुहरूको पंक्तिबद्धभई अगाडि बढिरहेका मूर्ति पायौ । त्यहाँ पुग्दा वहाँहरू पनि हामीसँगै हिंडिरहेजस्तो भान भयो । त्यस ठाउँमा बुद्ध, धर्म, संघको गुणानुस्मरण गर्दै बुद्धपूजारू-पाठ गर्दै परिक्रमा गन्यौ । सोहि स्थानमा ठूलो ढुङ्गाको गुफाभित्र मनुष्यको जीवनचक्रको बारेमा देखाइएका माटोका मूर्तिहरू अत्यन्त ज्ञानवर्द्धक थियो । यसपछि अशोक राजाको छोरी संघमित्राले भारतबाट ल्याएर रोपेको बोधिवृक्ष हेर्न गयौ । बोधिवृक्षको सामुन्य बसेर सबैले बुद्धपूजा पाठ गन्यौ । धूप बति बाल्यौ तथा त्यो दिन अनुराधपुरमै बस्यौ ।

माघ १३ गते बिहानको जलपान खाइसकेपछि भगवान् बुद्धको पालामा बनेका पुराना विहारका भग्नावशेषहरू हेर्नगयौ । जहाँ हजारौ भिक्षुहरूलाई बस्ने कोठाहरू, भान्छाघर, ध्यान बस्ने ठाउँ, ढुङ्गाको ठूला खाना राख्ने भाँडा आदि थिए । त्यसपछि हामी 'मिहिन्तले' भन्ने ठाउँमा पुग्यौ । यो ठाउँमा अशोक राजाका छोरा महेन्द्र भन्तेले बुद्धशासनलाई पुनरुत्थान गर्नुको साथै श्रीलंकाको सम्यताको विकास गर्नमा ठूलो योगदान पुन्याएको रहेछ । त्यसैकारण महेन्द्र भन्तेकै नाममा यो स्थानको नाम 'मिहिन्तले' रहन गएको

मिहिन्तले

रहेछ । त्यस ठाउँमा अत्यन्त ठूलो पहाडजस्तो चट्टान थियो । त्यस चट्टानमा हामी फलामे पाइपको रेलिङ्गको सहायताले माथिसम्म पुग्यौ । चारैतिर हरियाली नरिवलको रुखैरुख, पहाडमाथि शान्तिस्तूप, सेतो सिंगमरमरले बनेको अत्यन्त ठूलो बुद्धमूर्ति हेर्दै मन आनन्द लाग्ने मनमोहक दृश्य, शान्त वातावरणले हाम्रो मन आकर्षित गन्यो । त्यहाँ हामीले धेरै फोटो खिच्यौ । त्यो पहाडजस्तो जट्टानबाट तल भरेपछि महेन्द्र भन्ते ध्यान बस्ने गुफा हेर्न गयौ ।

श्रीलंकामा विहार, स्तुप, चैत्य आदि पवित्र

अर्हतहरूको मूर्ति

स्थलहरूमा जुत्ता फूकालेर जानु पर्दोरहेछ । हामी धेरै ठाउँमा प्रायजस्तो खाली खुट्टाले नै हिँड्यौ । अत्यन्त रमाइलो अनुभव भयो । बाहै महिना गर्मी हुने ठाउँ भएतापनि समुद्रको नून मिसिएको हावाले शरीर नै हलुका भएजस्तो अनुभव हुँदोरहेछ । यसरी हामी मिहिन्तलेमा महिन्द्र भन्तेको दाह संस्कार गरेको ठाउँमा रहेको ठूलो इट्टाको चैत्य हेर्न गयौ । त्यही दिन राति नेपालबाट पढ्न गएका श्रामणेर भन्तेहरू बस्ने विहार हेर्न गयौ । त्यहाँ हामीलाई अत्यन्त सत्कार गरी खाजा खुवाउनुभयो । यसरी त्यो दिन अनुराधपुरमै बास बस्यौ ।

माघ १४ गते जड्गले जड्गलको बाटो हुँदै यात्रा गर्दा मयूर, हाती, मृग आदि सङ्क छेउ-जड्गलमा देख्यौ । त्यहाँबाट हामी 'त्रिकोनामलि' पुग्यौ । त्यहाँको 'निलावेली' समुन्द्र किनारको छालमा घण्टौ पानीमा रमाई रमाई खेल्यौ । रावणको देशमा रावणको दरवार पनि हेर्न गयौ, तर खासै केही रहेनछ । यसरी समुद्रको किनार हुँदै हामी तपस्सु र भल्लुकले बनाएको चैत्य हेर्न गयौ । त्यो चैत्य भगवान् बुद्धको केशधातु राखेर बनाइएको चैत्य हो । त्यस ठाउँमा अर्हत भिक्षुहरू ध्यान बस्ने Meditation Rock अवलोकन गर्दै त्रिकोनामलिमै बास बस्यौ ।

माघ १५ गते 'पोलोनूरवो' भन्ने ठाउँमा पुग्यौ । त्यहाँ पुरानो दन्तधातु चैत्य हेर्न गयौ । जसलाई चमत्कारी चैत्य भनेपनि हुन्छ, किनकी वैशाख-पूर्णिमाको दिन देवलोकबाट देवताहरू भगवान् बुद्धको दन्तधातु दर्शन गर्न आउँछ भन्ने मान्यता रहेछ । त्यहाँका तस्वीरहरूले पनि यो कुरालाई प्रस्तु पारेको हामीले देख्यौ । त्यसपछि सन् १९५३-१९८६ पराक्रम राजाको राज्यकालमा बनेका सात तल्ले दरवारको भग्नावशेष हेर्न गयौ । हजारौ वर्षअगाडि

बनेको भएतापनि दरवारको भित्ताभित्तामा अफैपनि प्लास्टरहरू छर्लङ्ग देखिन सकिन्थ्यो । त्यहाँको सरकारले यस्ता पुराना सम्पदाहरूको धेरै संरक्षण गरेर राखेको देखिन्छ । श्रीलंकामा हामीले अस्सिमहाश्रावक भिक्षु, भिक्षुणीहरूको मूर्ति पनि देख्यौं । जस्तै दारूचिरिय, महाप्रजापति गौतमी भद्रकच्चायनी, कृष्णगौतमी, पटाचारा आदि । त्यसपछि हामी गाडीबाट छोटो दूरी तयगरी गलविहारमा पुग्यौं । यहाँ सिङ्गो टूलो चट्टानमा विभिन्न मुद्राका तीनवटा भगवान् बुद्धको मूर्तिहरू बनाइएका छन् । जस्तै ध्यान मुद्रा, महापरिनिर्वाण मुद्रा र परदुःखित मुद्राको शोकमग्न मूर्ति अत्यन्त दुर्लभ मानिएरहेछ । त्यहाँ हेर्नलाई खाली खुट्टा जानुपर्न र भगवान्को मूर्तिसँग फोटो खिच्न पाइँदैन रहेछ । अत्यन्त आकर्षित चट्टानको विहार हेरिसकेपछि पोलोनूरवोमै एकदिन बस्यौं ।

माघ १६ गते सिंगिरिय भन्ने ठाउँमा काश्यपराजाले बनाएको चट्टानको शहर हेर्न गयौं । त्यहाँ पुग्ने वित्तिकै सर्वप्रथम शेरको आकारमा रहेको टूलो चट्टानको दृश्य आँखाअगाडि देखियो । हामी त्यहाँ पुग्दा पानी परिरहेको थियो । छाता ओढेर फलामको भन्याङ्ग चढ्दै माथि उक्ल्यौं । केही माथि पुगेपछि पुराना गुफाचित्रसहितको गुफा देख्यौं । अफै माथि उक्लेपछि २०० मीटरको चौडाइमा अवस्थित

दरवारको भगवावशेष तथा टूलो आश्चर्यलाग्दो तलाउ देख्यौं । यो चट्टानको पहाड संसारको आठौं आश्चर्यमा गनिदो रहेछ ।

माघ १७ गते हामी 'दम्भुल' पुग्यौं । १५० फीटअग्ले भगवान् बुद्धको मूर्ति भएको गोल्डेन टेम्पलमा पुग्यौं । त्यहाँबाट आधा घण्टा माथि उकालो चढेर गएपछि Rock Temple पुगियो । त्यहाँ सिङ्गो चट्टानभित्र पाँचवटा गुफा त्यसभित्र माटो, काठ र ढुङ्गाका अनेक मुद्रामा रहेका भगवान्का मूर्तिहरू थिए । बाहै महिना पानी चुहिरहने उक्त गुफामा भगवान्को मूर्ति सामुन्य बसेर फोटो खिच्न मनाही रहेछ ।

यस्तैगरी माघ १८ गते भगवान् बुद्धको पवित्र दन्त धातु राखिएको अत्यन्त भव्य तथा सुन्दर विहार 'क्याण्डी'

मा पुग्यौं । सबैले सेतो लुगा लगाएर भगवान् बुद्धको दन्तधातु दर्शन गन्यौं, सुरक्षाव्यवस्था अत्यन्त कडा थियो ।

माघ १९ गते चियाबगान हुँदै श्रीलंकाको प्रसिद्ध चिया फेकट्री निरीक्षण गर्दै समुद्र सतहभन्दा सातहजार फीटमाथि अवस्थित 'नूरेलिय' भन्ने ठाउँमा पुग्यौं । यस क्षेत्र ब्रिटीशहरूले राज गरेको ठाउँ भएकोले यहाँ ब्रिटीश शैलीमा बनेका घरहरू आकर्षक देखिन्थ्यो । त्यहाँ चिसो मौसम चारैतिर पहाड तथा बीचमा ताल भएको श्रीलंकाको यो स्थान पर्यटकहरूका बीच निकै प्रसिद्ध रहेछ । त्यहाँको तालमा आधाघण्टा जति मोटरबोटमा घुम्यौं ।

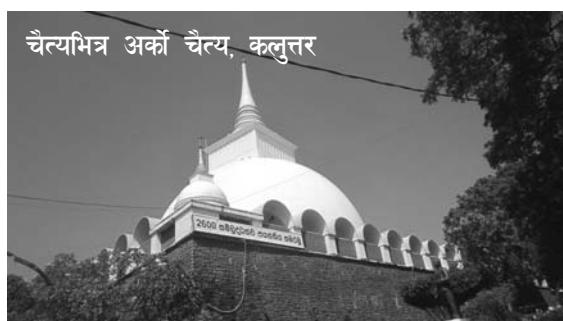
माघ २० गते रावणले सितालाई हरण गरेर लुकाएको ठाउँ 'अशोक वाटिका' र लंकाको प्रसिद्ध भरणा रावण एली पुग्यौं । त्यसपछि मात्र एली पुग्यौं । १८० फीट अग्लो बुद्धमूर्ति भएको श्रीलंकाको सबैभन्दा टूलो विहारमा

गनिदो रहेछ । यस्तैगरी समुन्द्रको किनारेकिनार हुँदै 'कलुतर' भन्ने ठाउँमा पुग्यौ । त्यहाँस्थित अशोक भन्तेले अध्ययन गर्नुभएको श्री पूर्वाराम धर्मविजय विहारमा दुई दिन बसेर त्यहाँ हामी सबैले भिक्षु-श्रामणेरहरुलाई भोजन दान गन्यौ र श्रीपादको लागि प्रस्थान गन्यौ । त्यहाँ अध्ययनरत १२ जना श्रामणेरहरुलाई साथमै श्रीपादमा लग्यौ । रातिको ११ बजेदेखि रातभरी उकालो चढ्दै विहान ५ बजेसम्म अङ्घारोलाई काट्दै डाँडापारिबाट विहानी पखको सूर्य

उदाएको दृश्य हेर्दै भगवान् बुद्धले पाइला टेक्नुभएको जनविश्वास रहेको पवित्र क्षेत्रा पुग्यौ । यात्रा साहै कठीन थियो, तर पुगिसकेपछिको आनन्द बेग्लैको हुँदो रहेछ । त्यहाँ भगवान् बुद्धको पाइतालाको दर्शन गरेर कलुतरस्थित चैत्यभित्रको चैत्य, बोधिवृक्ष हेर्दै २ दिन कलुतरमा बस्यौ ।

माघ २२ गते कोलम्बो पुग्यौ । त्यहाँ पानी जहाजको बन्दरगाह, क्यालिनिया राजमहाविहार, भगवान् बुद्धको

पिण्डपात्र राखेर बनाएको चैत्य, विद्योदय पिरिवेण, भगवान् बुद्धको मूर्ति बनाउने ठाऊँ परमधम्म चैतिय, वजिराराम विहार, कुमार भन्ते पद्मनुभएको विद्यालङ्कार पिरिवेण, चिडियाघर आदि हेर्न गयौ । त्यसपछि कोलम्बोको सबैभन्दा

मिहिन्तले

धनी विहार गंगाराम विहारमा पुग्यौ, जहाँ सुनैसुनका भगवान्का मूर्तिहरु राखिएका थिए । राजा महाराजाहरुले चढाएका सुन, चाँदी, हिरा, मोतिका गहनाहरु पनि देख्यौ ।

श्रीलंका भ्रमणको सिलसिलामा हामीलाई कम समयमा धेरै स्थानको अवलोकन गर्नुपर्ने हुन्थ्यो । विहारमा बसेर शीलप्रार्थना, बुद्धपूजा तथा धर्मदेशना श्रवण गर्न समय हुँदैन थियो । त्यसकारण गाडिभित्रे कोणडन्य भन्ते र अशोक भन्तेले पालैपालो शील दिने, बुद्धपूजापाठ गराउने धर्मदेशना दिने गर्नु हुन्थ्यो । वहाँ भन्तेहरु दुबै जनालाई म हृदयदेखि साधुवाद दिन चाहन्छु ।

विशेष गरी अशोक भन्तेले कुनैपनि स्थलमा पग्नुअगाडि त्यस ठाउँको बारेमा पूर्वजानकारी दिँदै लग्नुहुन्थ्यो । त्यस्तैगरी हामीलाई श्रीलंकामा घुम्नदेखि लिएर सामान खरिद गर्नसम्मको थप सहयोगमा अशोक भन्तेलगायत मेघिय भन्तेले पनि निकै सहयोग पुन्याउनुभयो । वहाँहरुले आफ्नो कार्य व्यस्ततालाई एकातिर राखी हाप्रो भ्रमण सफलपारि दिनुभएकोमा हामी सम्पूर्ण तीर्थयात्रीहरुबाट वहाँहरुप्रति आभार व्यक्त गर्दै पुनः एकपटक हृदयदेखि साधुवाद दिन चाहन्छु ।

यसरी भगवान् बुद्धले आफ्नो ऋद्धिबलद्वारा तीनपटकसम्म पुग्नुभएको जनविश्वास रहेको बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति, सम्पदाले भरिपूर्ण पवित्र तीर्थस्थल मानिने श्रीलंकातर्फको अवलोकन भ्रमण समाप्त गर्दै माघ २४ गते कोलम्बोबाट दिल्ली र दिल्लीबाट काठमाडौं हुँदै २५ गते विहान ७ बजे तानसेन आइपुग्यौ । यो १५ दिनको श्रीलंका भ्रमणको मीठो अनुभव अझैपनि मेरो मनमस्तिष्कमा ताजै छ, सम्फी सम्फी सुखद अभुभूति प्राप्त गरिरहेको छु, कहिल्यै नमेटिने अमित छापको रूपमा मभित्र छाइरहेको छ । भवतु सब भज्ञलम !

अन्य धर्महरू बीच बुद्धधर्मको विशेषता

✓ सुश्री शकुन्तला प्रधान

भक्ति, ज्ञान र कर्मको आधारमा संसारमा विभिन्न प्रकारका धर्महरू अपनाएर आएका मानिसहरू हुन्छन् । तीमध्ये ईश्वरवाद, प्रकृतिवाद र मानववाद प्रमुखमा गणिन्छन् । वैदिक सनातन, इसाई र मुस्लिम धर्महरू ईश्वरवादान्तर्गत आजँछन् भने ताववाद प्रकृतिवाद हुन् । बुद्धधर्म तथा जैन धर्म (महावीर वर्धमानद्वारा प्रतिपादित) लाई मानवधर्मको रूपमा लिने गर्दछन् । ईश्वरवादीहरू बीच पनि एक देव नियम अथवा एउटै मात्र ईश्वर मान्नेहरू र बहुदेवताहरू (धेरै देवताहरू मान्ने) गरी दुई थरी पाइन्छन् । यहाँ अन्य धर्महरू भन्दा बुद्धधर्मको मूलभूत स्वरूप फरक छ र त्यसलाई सत्य मान्नै पर्दछ । यसै प्रसङ्गमा विश्वविरच्यात विपश्यना आचार्य श्री सत्यनारायण गोयन्काबाट बुद्धधर्मको सही व्यावहारिक अर्थ स्पष्ट गर्ने सिलसिलामा धर्म केवल विश्वको विधान, प्राकृतिक, नैसर्गिक, प्राकृतिक नियममा नै धर्मको मर्मलाई विपश्यना ध्यानशिविर संचालनको दौरानमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसमेतमा उदाहरणको आधारमा स्पष्ट हुने गरी विवेचना गर्नुहुन्थ्यो ।

यहाँ अन्य धर्महरू बीच बुद्धधर्मको विशेषताको जानकारी दिन चाहनेले निम्न विशेषताहरू उल्लेख गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१) समाजमा प्रचलित धर्महरूमा आफ्नै परम्परा अनुसार विभिन्न जातिकाले विभिन्न आशयबाट ओतप्रोत भई छुट्टै परम्पराको अस्तित्व विद्यमान ठानी ईश्वर, शिव, ब्रह्मा, विष्णु, अल्लाह भनी ब्रह्मा पुकार्ने दार्शनिक परम्परा कायमै रहेको सर्वविदितै छ । यी देवताहरूको संज्ञाले नामरूपको सृजना गर्दछ भनी दार्शनिक मान्यतामा आधारित भएकै छ । तर बुद्धधर्मले यकिन गरेको छ कि नामरूपलाई सृजना गर्ने कोही शक्तिशाली देवदेवता छैनन् । तर पृथ्वी, आपौ, तेजो, वायो, आकाश र मनोधातुको स्वभावको स्वाभाविक धर्मको प्रतिफल हुन् अर्थात् ती प्रकृतिका ६ नियमहरूकै परिणाम हुन्- नाम र रूप ।

२) विद्यमान विभिन्न धर्मानुसार उल्लेखित चार

- निर्मल चित्तको आचरण नै शुद्ध धर्म हो । यही जीवन जिउने कलाई नै धर्मको परिभाषा मान्नु पर्दछ । साथै यसमा जाति, वर्ग, लिङ्ग, भाषा आदि कुनै पनि भेदभाव हुँदैन ।"

लोकहरू छन् भनी मान्यता दिइएका छन् । ती हुन्-

(क) ईश्वर र दिव्यलोकका प्राणीहरू रहने लोक

(ख) मनुष्यलोक

(ग) पशुलोक

(घ) पापीहरू रहने लोक

एवं प्रकार बुद्धधर्मले खास ३१ लोकहरू छन् भनी मान्यता दिएको छ । ती हुन् -

(क) २० ब्रह्मलोक

(ख) ६ देवलोक

(ग) १ मनुष्यलोक

(घ) ४ अपायलोक अर्थात् असुरकाय, प्रेत, तिर्यक योनी, र नरक लोकका प्राणीहरू रहने भूमिहरू ।

बुद्धले उपदेशको सिलसिलामा भन्नुभएको छ :

गव्यमके उप्पज्जन्ति - निरयं पापकम्मिनो ।

सगं सुगतिनो यन्ति - परिनिव्वन्ति अनासवा ॥।

(धम्मपद, १२६)

अर्थात् : कोही संसारमा जन्मन्छ, कोही पापी नरकमा जन्मन्छ, पुण्यवान्ले स्वर्गमा जन्म लिन्छ, चित्तमलरहित अनास्रव व्यक्तिलाई परिनिर्वाण प्राप्त हुन्छ ।

३) विद्यमान धर्मका मौलिक सिद्धान्त अनुसार स्वर्ग र नर्क दुई नै चीरस्थायी हुनुको साथै त्यहाँ उत्पन्न भएका सत्वहरू सबै पनि नित्य नै रहन्छन् । तर बुद्धधर्मले लोकहरू तथा प्राणीहरू दुबैलाई नित्य छ भनी मान्दैन । तसर्थ बुद्धधर्मको मूलभूत सिद्धान्त नै "उत्पाद र ब्यय" जे उत्पन्न हुन्छ तत्काल क्षय पनि साथसाथ भइरहेको सत्यदर्शनलाई अनुभवबाट यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्नुमा अत्युक्ति नहोला । यसै प्रसङ्गमा बुद्धबाट उद्घोषित एक प्रमुख गाथा प्रस्तुत गर्नु

सान्दर्भिक ठान्दछु ।

“अनिच्छावत् सङ्खारा, उप्पादवयधम्मिनो ।

उप्पज्जित्वा निरूजभन्ति, तेसंवृपसमोसुखोति ।”

अर्थात् सम्पूर्ण संस्कार अनित्य छन् । उत्पत्ति र विनाश हुने स्वभावका छन् । उत्पत्ति भएपछि सबै निरुद्ध भएर पनि जान्छन् । त्यसैले संस्कारको क्रम शान्त भएर निर्वाण प्राप्त हुनु नै साँच्चिकैको सुख हो ।

४) अन्य प्रचलित धर्महरूमा ईश्वरलाई नै सबै सत्त्वहरूको भाग्यनिर्माता हुन् भनी मान्यता प्रदान गरिएको छ । यसैले संसारमा विद्यमान मानिसहरू मध्ये कोही धनी, गरीब, उँच, नीच, शक्तिवान, शक्तिहीन, सुखी, दुःखी, दीर्घायु, अल्पायु हुनु नहुनुमा ईश्वरकै भूमिका रहेको हुन्छ । तर बुद्धधर्मले हेतुवाद र कर्मवादलाई मात्र विशेष व्यावहारिक महत्त्व प्रदान गरिएको छ । यस संसारमा मानिसहरूले भोग्नुपर्ने सुख, दुःखका विपाकहरू उनीहरू आफैले संवित गरिराखेको कुशल अकुशल कर्मको हेतुद्वारा नै निर्धारित हुन्छ भन्ने सत्यतालाई उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ । यस सत्यलाई बुझ्न बुझाउनको निस्ति परियति शिक्षाअन्तर्गत पञ्चशील पालना गर्दा र नगर्दा आइपर्ने सुखदुःखका विपाकहरू बारे राम्ररी प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । यसैले आफैनै कुशल र अकुशल विपाकको आधारमा भोग्नुपर्ने अकुशल विपाकको महान दुःखकष्टबाट छुट्कारा पाउनको निस्ति आफैनो मनको मालिक भई मन, वचन र कर्मलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ नै । यसैले बुद्धले दान, शील र भावनालामा आफै लाग्नुपर्ने आवश्यकता बताउनुभएको छ । फलस्वरूप मनको मयल, राग, द्वेष र मोहबाट क्रमिक रूपमा छुट्कारा पाउन सकिन्छ ।

५) अरु धर्महरूमा आत्मा र परमात्मालाई श्रेय दिइराखेको छ साथै परमेश्वरलाई नै सृष्टिकर्ता भनी मान्यता दिइएको छ, तर बुद्धधर्मले अनात्मवादलाई नै आफैनो दर्शनको मूल आधार मानी सर्वश्रेष्ठ मान्यता दिएको छ । यसै प्रसङ्गमा धम्पपदमा बुद्धद्वारा उपदेशित एक प्रमुख गाथा अर्थसहित उल्लेख गर्न सान्दर्भिक ठान्दछु ।

सबै धम्मा अनन्ताति, यदा पञ्जाय पस्सति ।

अथ निव्विन्द्विति दुक्खेऽपि एसमग्गो विसुद्धिया ॥

अर्थात् सम्पूर्ण धर्म (पञ्चस्त्रकन्ध) अनात्मा हुन् भनी जब प्रज्ञाले देख्दछ, अनि मात्र सम्पूर्ण दुःखबाट विराग प्राप्त हुन्छ । यही नै निर्वाणको मार्ग हो । (-धम्पपद, २७९)

६) धर्ममा आ-आफैनै लक्ष्यहरू रहेका हुन्छन् । ती लक्ष्यहरू मध्ये अनन्त, अजरामरण, जीवन र अनन्त सुख पाइने स्वर्गको लाभ वा स्वर्गमा पुग्नु अन्य धर्महरूको लक्ष्य

रहेको पाइन्छ । तर बुद्धधर्मको प्रमुख उद्देश्य नै पुनर्जन्मलाई निरोध गर्नुको साथै निर्वाण सम्पत्ति प्राप्त गर्नु हो ।

७) विभिन्न धर्मका अनुयायीहरूले सत्त्वहरूलाई स्वर्ग र नरकमा पुन्याउने प्रमुख भूमिका ईश्वर नै हुन् भनी ठानिएको छ । तसर्थ ईश्वरलाई भाव, भक्ति, पूजा, अर्चना, प्रार्थना आदि गर्नु गराउनु पर्दछ भनी संवेदनशील भएका छन् भन्नुमा अत्युक्ति नहोला ।

एवं प्रकार बुद्धधर्ममा पनि महामानव बुद्धप्रति असिम श्रद्धा तथा विश्वासका साथै उहाँका महान् उपदेशलाई शिरोपर गरी दान, शील, परोपकारी भावनाका अलावा पनि विपश्यनाध्यानको अभ्यासमा दिनहुँ निरन्तर रूपमा लागी पलपलमा अनित्यताको बोध गर्दै पुनर्जन्मको हेतु तथा मुख्य दशसंयोजनलाई, स्वभावलाई निर्मूल गर्ने प्रयासमा लाग्न सफल हुनसक्यौ भने पक्कै पनि निर्वाण सम्पत्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ नै भन्ने अभिलाशाका साथै अधि बढ्न सक्नुपर्ने सत्यतथ्य बुद्धका अनुयायीहरूले बुझ्नु पर्दछ ।

निष्कर्ष :

उपरोक्त सबै सत्य-तथ्यलाई हृदयंगम गरेर बुफिसकेपछि यहाँ सत्यता निष्कर्षमा उपयुक्त हुनआउँछ की बुद्धधर्म भनेको ईश्वरवाद पनि होइन, भौतिकवाद पनि होइन । महामानव बुद्धद्वारा प्रतिपादित बुद्धधर्मले जीवन जिउने कला सिकाउँछ । किनभने यसले आफ्नो र अस्को हित हुने कार्यलाई नै बुद्धधर्म भनी मानिएको छ । तसर्थ बुद्धधर्ममा प्रतिस्थापित हुने यही एउटा वैज्ञानिक तरिका हो भन्नुमा अत्युक्ति नहोला । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने निर्मल यित्तको आचरण नै शुद्ध धर्म हो । यही जीवन जिउने कला हो । यस किसिमको जीवन जिउने कलालाई नै धर्मको परिभाषा मान्नु पर्दछ । साथै यसमा जाति, वर्ग, लिङ्ग, भाषा आदि कुनै पनि भेदभाव हुँदैन । केवल मानव प्रयत्न र बौद्ध विद्वान्को संगतिको आवश्यकता देखिन्छ । यसरी अन्य धर्महरू बीच बुद्धधर्मको विशेषता स्पष्ट भलिक्न्छ । साथै अन्य सबै धर्महरू भन्दा पनि यस धर्म वैज्ञानिक धर्म हुनपुगेको छ । अर्थात् बुद्धधर्ममा प्रतिस्थापित हुन यही नै एउटा वैज्ञानिक तरिका हो । भवतु सबै मंगलय् ।

-सन्दर्भ ग्रन्थहरू :

१) बुद्धधर्म र आधुनिक विज्ञान, आर. बि. वन्द्य, २०४४, काठमाडौँ ।

२) धम्पपद, भिक्षु अमृतानन्द, २०५६, काठमाडौँ ।

३) आनन्द-भूमि, विभिन्न अंकहरू ।

बुद्धको उपदेश र आजको जिम्मेवारी

✓ सुनील महर्जन

बुद्धधर्मले मानिसलाई के दिनसक्छ? बुद्धधर्म पढेर र त्यसअनुरूप अभ्यास गरेर मानिसले के पाउन सक्छ? भट्ट पढा यो प्रश्नमा व्यक्तिगत स्वार्थ मिसिएको भान हुनसक्छ। खैर, व्यक्तिगत स्वार्थ नै सही, तर स्वार्थी नबनेर निस्वार्थ बन्न सक्दैन। यहाँनिर ज्ञानअभ्यास गर्ने सन्दर्भमा धम्मपदको अत्तर्वर्गमा उल्लेखित तथागत गौतम बुद्धको वचन स्मरणीय छ- अत्तदत्थं परत्येन-बहुनापि न हापये अर्थात् अरुको उपकारमा मात्र लागेर आफ्नो हितको हानी गर्नुहुँदैन। यसको सोझो अर्थ हो, आफू ध्यान र ज्ञानको अभ्यास गरेर सर्वप्रथम सुखी र आनन्दित हुनु जरुरी छ। यसर्थमा बुद्धधर्मको अध्ययन वा सत्संगत गर्ने हो भने मानिस स्वार्थी नै हुनुपर्छ। यो जायज स्वार्थ हो।

बुद्धधर्मप्रति मेरो सीमित बुझाई र अनुभवका आधारमा भन्नुपर्दा एक जना मानिसले बुद्धधर्मको अध्ययन, अभ्यास गरेर चार तरिकाले उपलब्धि हासिल गर्नसक्छ। एक, मानिसले बुद्धधर्मको अध्ययन गरी जीवनलाई हेर्ने ज्ञानको निर्माण गर्ने हो। जीवनको यर्थाथलाई जस्ताको तस्तै बुझने क्षमताले (यथाभूत ज्ञान दस्तान) मानिसलाई जस्तोसुकै दुःखद परिस्थितिमा पनि अविचलित र धैर्यशील बनाउँछ। यस्तो गुणले व्यक्तिलाई सशक्त बनाउँछ। त्यसपछि सिक्ने आचरण-व्यवहार र बौद्धिक विकासका कुराहरु हुन्। तेस्तो अध्यात्मिक रूपले सुखी र शान्त बन्ने हो। यो भयो, व्यक्तिगत तहमा बुद्धधर्मको प्रभाव।

बुद्धधर्मको माध्यमबाट शान्त, आनन्दित हुने मार्गमा लागेकाहरु मिलेर आध्यात्मिक ज्ञानले सामाजिक तहमा प्रभाव पार्ने हो। लोककल्याणकारी कार्य र विभिन्न रचनात्मक कार्य गरेर बुद्धधर्म सामाजिक परिवर्तन र समस्याहरु समाधान गर्न माध्यम बनाउन सकिन्छ।

आध्यात्मिक ज्ञानबाट विमुख भएर जीवन शास्त्र र पक्षहरूलाई ठम्याउन सक्दैन। जीवन के हो? जीवनको

“समग्रमा भन्नुपर्दा बुद्धधर्मलाई समाजका विभिन्न तहमा पुन्याउन विहारहरु र समाज र राज्यको अङ्गको सेतुको रूपमा बौद्ध संघसंस्थाहरूले काम गर्नु आजको आवश्यकता हो।”

“समाजमा विभेद छ, अन्याय छ, राज्यसत्ताको चरित्र विभेदकारी छ, सामाजिक संरचना हिंसापूर्ण छ। तर हामी विभेद हटाउन, न्यायपूर्ण समाज बनाउन र शान्तिपूर्ण समाज बनाउन आफ्नो तर्फबाट एक ईंटा पनि थन सक्दैनौ भने के हामीले सिकेको बुद्धधर्माथि ठूलो ब्यंग्य र उपहास गरिरहेको त हुने हैन?”

सुख र सार्थकता के मा छ? क्षणिक सुख र आनन्दको तात्त्विक अन्तर के हो? जीवनको उद्देश्य के हुनुपर्छ? जीवनले सोध्ने यस्ता जटिल प्रश्नहरु बारे चिन्तन गर्ने, चिन्तनबाट बुझ्न नसकिने ज्ञानहरूबाट विज्ञत हुनुपर्ने छ। मनमा अनेकन गाँठाहरु सुलिखिएको नभई उलिखिएको पाउने हुन्छ।

संसारमा हरेक काम गर्दै जाँदा सजिलो हुन्छ, तर मानिसको जीवन जति जति बाँच्दै गयो, त्यति त्यति उत्क्षेप भएको अनुभव हुने गर्दछ। यसबाट मुक्त हुने ज्ञान चाहिन्छ। त्यो ज्ञान पढेर मात्र होइन आफूलाई चिनेर, बुझेर अनुभवद्वारा पाउने हो। त्यसलाई जीवनका अनुभवहरूले पुष्ट बनाउँदै लग्नुपर्छ। धर्मश्रवण तथा भिक्षु वा प्रव्रजितजस्ता त्यागीहरूबाट श्रद्धा, संगत, नयाँ संस्कार अनुभव गर्ने हो। जीवनमा सांसारिक प्रेम, स्नेहभन्दा पनि बुझन् बाँकी मैत्री, करुणा छ भन्ने बुझेमा मानिसको आचरण र व्यवहार ज्ञानमय जीवन प्राप्त गर्ने ध्येयबाट प्रेरित हुनेछ। निश्चित जीवनमूल्य र आदर्श प्राप्तिको लागि संघर्ष गर्न सिक्ने हो, जुन मूल्य औपचारिक शिक्षाबाट प्राप्त गर्न सकिन्दैन। आध्यात्मिक ज्ञानबाट विमुख भएर जीवनलाई सुखी बनाउन

सकिंदैन । जीवनलाई बुझन आध्यात्मिक ज्ञान चाहिन्छ । यस दृष्टिले पनि बुद्धको साम्रप्रदायिकरहित धर्मको जीवनमा अत्याधिक महत्त्व राख्दछ ।

बुद्धधर्म बुद्धिवादी धर्म हो । यसतर्फ नेपालको बुद्धधर्मको क्षेत्रमा हुने गरेका कार्यक्रमहरू खासै केन्द्रित भएको पाइँदैन । प्रसिद्ध भारतीय बौद्ध विद्वान भद्रत्त आनन्द कौशल्यायनले बुद्धधर्म बुद्धिवादी धर्म भनेर लामो विचारोत्तेजक तर्क प्रस्तुत गर्नुभएको छ । वहाँको विचारमा भगवान् बुद्ध बुद्धिवादको अग्रगण्य आचार्य हुनुहुन्छ । वहाँ लेख्नुहुन्छ- “वेदमा जे लेखिएको छ, त्यो उचित हो भनेर औँखा चिम्लिएर मान्ने, पूजाआजा र अन्धविश्वास, रुढीवादी परम्परा र धार्मिक कट्टरताग्रस्त भारतीय समाजको बौद्धिकस्तर विकासको लागि बुद्धिवादीको ठूलो खाँचो रहेको छ ।” विवेक बुद्धि, व्यावहारिक ज्ञान, विश्लेषणात्मक ज्ञानदेखि मानव जीवनको दुःखबाट मुक्त हुने ज्ञानसम्म सुक्ष्म तरिकाले व्याख्या गरेर भगवान् बुद्धले धर्मलाई सुनारले पोलेर, घोटेर सुनको परीक्षण गरेखै धर्मलाई आफै विवेक बुद्धि र अनुभवको कस्तौटीमा परीक्षण गर्नुपर्नेमा जोड दिनुभएको छ । बुद्धधर्मले मानिसलाई दिनसक्ने एउटा ठूलो व्यावहारिक उपलब्धि बौद्धिक विकास हो ।

चिन्तन मनन् गर्ने, तर्क र तथ्यका आधारमा घटनाक्रमलाई विश्लेषण गर्न सीपले समालोचनात्मक तवरले सोच्ने बानीको विकास गराउँछ । यो जीवन उपयोगी सीप जीवनलाई दिशानिर्देश गर्न, जीवनमा आइपर्ने समस्या समाधान गर्न, आफू बसिरहेको समाजलाई बुझन र लौकिक सफलता हासिल गर्न नभई नहुने जीवनको अभिन्न पक्ष हो । यसले व्यक्तिमा आत्मविश्वासको भावना बढाउँछ । भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ-“न चिन्तयम्पि पुरिसो विसेस्समधिगच्छन्ति”-(जातकमाला भाग-२, भिक्षु अमृतानन्द) चिन्तन नगर्ने मानिसले लक्ष्य प्राप्त गर्न सक्दैन ।”

भद्रत्त आनन्द कौशल्यायनले भारतीय समाजमा सोचनसक्ने बानीको विकासको लागि बुद्धधर्मको बुद्धिवादीपक्षको खाँचो औल्याएँ कुसंस्कृति, भाग्यवादी सोच, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय, लैङ्गिक विभेद, अन्धविश्वास र गलत परम्परा तथा पूजापाठ सतही विचारको आधारमा तर्जुमा गरिएका कार्यक्रमले अत्याधिक प्रश्रय पाइरहेको नेपाली समाजमा चिन्तन विकास गरेर सशक्तिकरणका लागि बुद्धधर्मको खाँचो रहेको छ ।

विषि कोइरालाले राजा, राष्ट्रियता र प्रजातन्त्र नामक पुस्तकमा उल्लेख गर्नुभएको छ- “एउटा व्यक्तिमात्र मैले देखेको हु इतिहासमा जो सफल भएर मरे, त्यो बुद्ध थिए, बुद्ध मात्र हुन्, जो सफलताका साथ २० वर्षसम्म बाँचे । तर उनले बडो चलाकीवाल राजनीति गरे ।”

बुद्धधर्मलाई सामाजिक परिवर्तन र सामाजिक समस्याहरू समाधान गर्ने माध्यम बनाउन सकिने दृष्टिकोणबाटे बहस चिन्तन अपेक्षाकृत भइरहेको छैन । यो व्यक्तिगत स्तरमा गर्न सकिने कार्य होइन । यसका लागि संगठनको खाँचो छ । तर अहिले कार्यरत अधिकांश बौद्ध संघसंस्थाहरूले समाजको डिस्कोर्स निर्धारण गर्न, सामाजिक सरोकारका सवाल र मुद्दामा खासै चासो र सरोकारिता देखाउन सकिरहेका छैनन् । संस्थागत क्षमता वा सोच अभावको कारण वा बुद्धलाई लोकुत्तर मनुष्यको रूपमा हेर्ने, बुझने दृष्टिको प्रभावले यसो भएको हो कि?!

बुद्ध र उहाँको ज्ञान, विचारलाई तत्कालीन समयसन्दर्भ जोडेर भन्ने हो भने तथागत गौतम बुद्ध आध्यात्मिक इतिहास तथा धार्मिक ज्ञानको सन्दर्भमा कोशे ढुङ्गा हुन् । आफ्ना समयका परम्परावादीभन्दा भिन्नै, मौलिक र स्वतन्त्र विचारधाराका पक्षपाती हुनुहुन्थ्यो- बुद्ध । बुद्धको उपेदशको जग सामाजिक व्यवहारदेखिको उचाई अन्तर्स्करणको असीम गहिराई आनन्द (निर्वाण)सँग पुगेको छ । बुद्धको उपदेश असाध्य व्यावहारिक र दुर्बोध्य दुवै खालका छन् । बुद्धको दुःख र दुःखबाट मुक्त हुने तरिका स्पष्ट र विश्लेषणात्मक रहेको छ । तथागत गौतम बुद्धको यस्तो विशेषता रहेको विचारधारा र आध्यात्मिक ज्ञानले २५ सय वर्षअधिको समाजमा जुन लहर ल्याएको थियो, आज पनि त्यसले निरन्तरता पाइरहेको छ । यस विचार समकालीन विश्वको एउटा मुख्य दर्शन बनेको छ । बुद्धको ज्ञान, करुणाबाट प्रभावित भएर हजारौं मानिसहरूले जीवन समर्पित गरे, शायद त्यसो स्तरमा कुनै अर्को विचारधारालाई आत्मसात गरी मानिसहरूले जीवन उत्सर्ग गरेको थिएन । आज पनि बुद्धको ज्ञान, ध्यानको अभ्यास गर्न असंख्य मानिसहरूले जीवन समर्पित गरिरहेका छन् ।

हरेक दर्शन आफ्नो समाजको उत्कृष्ट सार हुन् । तथागत गौतम बुद्धले आफ्नो युगको राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रसहित मूलतः आध्यात्मिक क्षेत्रमा नवीन विचारको

- तथागत गौतम बुद्ध आध्यात्मिक इतिहास तथा धार्मिक ज्ञानको सन्दर्भमा कोशे दुःख हुन् । आफ्ना समयका परम्परावादीभन्दा भिन्नै, मौलिक र स्वतन्त्र विचारधाराका पक्षपाती हुनुहुन्थ्यो- बुद्ध । बुद्धको विचारधारा र आध्यात्मिक ज्ञानले २५ सय वर्षअधिको समाजमा जुन लहर ल्याएको थियो, आज पनि त्यसले निरन्तरता पाइरहेको छ । यस विचार समकालीन विश्वको एउटा मुख्य दर्शन बनेको छ ।

प्रवाहले तत्कालीन समाजमा ठूलो हलचल पैदा गरेको थियो । यसो हुनुको पहिलो कारण बुद्धको प्रगतिशील विचार, सुरु, मध्य र अन्तसम्म कल्प्याण हुने धर्म र दोस्रो कारण बुद्धले स्थापना गर्नुभएको संघ हो । तथागत गौतम बुद्धले बोधज्ञान प्राप्तपछि पूर्वाद्वमा वाराणसीमा ६० जना भिक्षुहरूलाई निर्देशन दिनुभएको थियो— चरथ भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय देव मनुस्सान...भी बहुजन हितको लागि, बहुजन सुखको लागि, विश्वमाथि दयाको लागि, देव र मनुष्यहरूको हितसुख हुने कार्यका लागि सञ्चार गर । (विनय पिटक महावग्ग)

धर्म-प्रचारार्थ यस निर्देशन नै सद्धर्म विस्तार र त्यसको मुख्य आधारभूत निर्देशक सिद्धान्त हो । (उहिलेको सन्दर्भमा यो शब्द चयन गरिएको हो, बुद्धले बुद्धधर्म भन्नुभएको छैन ।) बुद्धले बहुजन हित र सुख साध्यका रूपमा र ज्ञानको प्रचार माध्यम रूपमा औल्याउनुभयो । बुद्धले मानिसको मानसिक दुःखमुक्त हुने उपायसँगै समाजमा व्याप्त असमानता, उँचनीच हटाउन आर्थिक उन्नति, जातीय समानता तथा रोगीको सेवा गर्ने, विषयमा विचार प्रवाह गर्नुभयो । तर बुद्धले यस्तो जनमुखी विचारलाई बोक्ने कुनै कार्यक्रम समाजमा ल्याउनुभयो वा भएन? शायद बुद्धले तत्कालीन समाजमा भिक्षुसंघमार्फत आफ्ना विचार, योजनाअनुरूप कुनै कार्यक्रम सामूहिक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने सम्भावना देख्नुभएन कि? मानव जातिको इतिहासमा ज्ञान फैलाउन संघको व्यावहारिक अभ्यास गर्ने पहिलो व्यक्ति तथागत बुद्ध नै हुन् । भिक्षुसंघभित्र पनि आलोचना र आत्मालोचना गर्ने, आठवटा व्यक्तिगत सामग्री अष्टपरिष्कारबाहेक सम्पत्ति सामूहिक हुनुपर्ने भनी उपभोगमा समाजवादी नियम भिक्षुसंघमा लागू गर्नुभयो ।

बुद्धले यसतर्फ सोच्नुभएन भन्ने कुरा तर्कहीन र आधारहीन हुनेछ । यसलाई त्यतिबेलाको समाज विकासको स्तरमा बुझनुपर्छ । मार्क्सले वितरणमा समानता कुरा गर्नुभन्दा करिब २४ सय वर्षअघि बुद्धले भिक्षुसंघमा उपभोगको समानताको नियम लागू गर्नुभयो । भिक्षुसंघमार्फत् कार्यक्रमको सोचवाट बुद्ध परिचित रहेपनि तत्कालीन समाजको वस्तुस्थितिले बुद्धले संगठन परिचलनको जटिलताको कदम उठाउनुभएन । त्यतिबेलाको आर्थिक, सामाजिक संरचना र समाजको विकासको चरण आहिले जस्तो संगठन खोल्ने र परिचालन गर्ने अवस्थामा पुगेको थिएन । त्यसैले बुद्धले तत्कालीन समाजको वस्तुस्थितिको मुत्यांकन गरेर कार्यक्रममार्फत् भन्दा पनि व्यक्ति व्यक्तिलाई बोध गराउनुलाई श्रेयस्कर देख्नुभयो । बुद्धको अन्तिम लक्ष्य शुद्ध-धर्म अवबोध गरेर व्यक्तिलाई निर्वाणसम्म पुन्याउने थियो । संगठन निर्माणको जटिलताले त्यो तुहिने खतरा पनि थियो कि? त्यस बाटोमा देखिएका तगारा हटाउने कार्यले मात्र सामाजिक परिवर्तन भएको हो । सामाजिक परिवर्तन नै बुद्धको मूख्य ध्येय थिएन । यद्यपि सामाजिक परिवर्तन निर्वाणको बाटोसम्म पुग्न सहायक पाटो भने अवश्य नै हो ।

बुद्धले पनि समाजका वस्तुगत अवस्था बदल्ने क्रममा भिक्षुसंघ र स्वयं बुद्धले अनेक अवबोधको सामना गर्नुपरेको थियो । उदाहरणको लागि ऋणी, दास, सैनिक भिक्षुसंघमा प्रवेश गरेपछि भिक्षुसंघ र स्वयं बुद्धप्रति त्यतिबेलाको शक्तिशाली वर्गहरू, साहुमहाजन, शासक वर्गहरूबाट असन्तोष सामना गर्नुपरेको थियो । त्यसपछि बुद्धले ऋणी, दास, सैनिक भिक्षु बन्न नहुने नियम लागू गर्नुभयो । यसबाट पनि स्पष्ट हुन्छ, बुद्धले समाजका विभिन्न तह र तपासँग केही लचकता देखाएर भए पनि तिनीहरूलाई धर्मको अवबोध गराउनुभयो । बुद्धको यो कदम रणनीतिक र राजनीतिक दृष्टिले पनि ज्यादा विचारणीय छ ।

तथागत गौतम बुद्धको विचार, उहाँको चिन्तन गहिरिएर अध्ययन गर्ने हो भने त्यस समयमा पनि मुडीभर मानिसहरूले बहुसंख्यक मानिसहरूलाई शोषण गर्ने, शिक्षा पाउने अधिकाबाट विच्छिन्न गर्ने, जातीय विभेद गर्ने गरेको पाइन्छ । बुद्धकालीन समाजमा ब्राह्मण र क्षेत्रीहरू शक्तिशाली थिए । ज्ञान र शिक्षामा उनीहरूको पहुँच थियो । शूद्रले वेद पढेमा जिब्रो काट्ने चलन थियो । कर्मकाण्ड बलियो

थियो । हिसापूर्ण यज्ञ परम्परा प्रचलित थियो । जातिभेद चर्को थियो । दासप्रथा चलेको थियो । यस्तो सामाजिक परिस्थितिमा तथागत गौतम बुद्धले भिक्षुहरूलाई बहुजन सुखाय र बहुजन हितायको लागि गाउँ गाउँ हुँदै जाने जुन निर्देशन गर्नुभयो, त्यसले धर्ममा तथाकथित शूद्र, वैश्य, महिला आदिको पहुँच स्थापित गरिएदियो । उनीहरूले ज्ञान लाभ गर्न समर्थ भए । यो तत्कालीन परिस्थितिमा निकै प्रगतिशील कदम थियो ।

यद्यपि बहुजनको शब्दको अर्थप्रति अध्येयताहरूको आ-आफ्नो राय रहेको हुन्छ । बहुजनभित्र त्यति बेलाको समाजमा पौँधमा रहेको शूद्र र गरिबहरू मात्र पर्दैन भन्ने एकथरि विद्वानहरूको भनाई रहेको छ । तथागत बुद्धले त्यतिबेला शक्तिशाली ब्राह्मण र क्षेत्री र साहमहाजनहरूलाई ज्ञान अवबोध गराई संघमा प्रवेश गराएको आधारमा यो भनाईमा सत्यता देखिन्छ । अर्कोतर्फ समाजमा छिठि दुरदुर भनी हेला गरिएका तल्लो जातका मानिसहरू, अन्धपाली नगरवधुजस्तालाई भिक्षुणीसंघमा प्रवेश गराउनुले बुद्धले धनी र साहमहाजनहरूलाईहरू मात्र लक्षित गरेको भन्नु उपयुक्त हुँदैन । राहुल सांकृत्यायनको शब्दमा भन्नुपर्द-बुद्ध एक समन्वयवादी भएर मानिसलाई मानसिक दुःखबाट मुक्त गराउन समानता र न्यायको लागि वर्षावासको समयबाहेक वहाँ स्वयंले जीवनभर चारिका गर्नुभयो ।

बुद्धको वैचारिक क्रान्ति वा प्रगतिशील कदम कसरी सफल भयो त? तथागत गौतम बुद्धले तत्कालीन समाजमा जातिभेद, वर्गभेद र ईश्वरको नाममा हुने शोषण अन्धपरम्पराविरुद्ध तत्कालीन समाजमा जुन चुनौती दिन सफल हुनुभयो, त्यसको कारकको रूपमा आफ्नो शिक्षाबाट कोशल देशका राजा प्रसेनजित मगध देशका राजा बिम्बिसार जस्ता राजा र समाजका उपल्लो तहका मानिसहरूलाई प्रभावित पार्नसकेकोले हो । उनीहरूको हृदय र विचार परिवर्तन गरी बुद्धले आध्यात्मिक मार्ग, सामाजिक कल्याणको मागतर्फ दोहन्याउनुभयो । गरिबको उत्थानको लागि दानको परम्परा विकसित गर्नुभयो ।

समाजवादी चिन्तक एवं नेपालका पूर्वप्रधानमन्त्री विपि कोईरालाले यसलाई बुद्धको तूलो सफल रणनीतिको संज्ञा दिनुभएको छ । वहाँले राजा, राष्ट्रियता र प्रजातन्त्र नामक पुस्तकमा उल्लेख गर्नुभएको छ 'एउटा व्यक्तिमात्र मैले देखेको छु इतिहासमा जो सफल भएर मरे, त्यो बुद्ध

थिए, बुद्ध मात्र हुन्, जो सफलताका साथ ८० वर्षसम्म बाँचे । तर उनले बडो चलाकीवाल राजनीति गरे । उनले जनसाधारणलाई भन्दा राजपुत्रहरूलाई आफ्नो सम्पर्कमा राखे । त्यस बखत ब्राह्मण र क्षेत्रीहरूको बडो तूलो संघर्ष थियो । ब्राह्मणको खिलाफको यो आन्दोलन थियो । ब्राह्मणहरूको हातमा हातहतियार हुँदैनथ्यो । बुद्धिबल मात्रै हुन्थ्यो । हात हतियार क्षेत्रीहरूसँग हुन्थ्यो । त्यसहुनाले, उत्तर भारतका तमाम क्षेत्रीयहरूलाई यिनले आफ्नो मतअन्तर्गत ल्याएका थिए । त्यो मगधका राजा हुन् वा अर्ले कुनै ठाउँका, यिनले राजपुत्रहरूलाई मात्र परिवर्तित गरे । त्यसहुनाले जो मुकाबिला गनुपर्थ्यो विरोधको, त्यो यिनले गुर्नु परेन । नत्र, दुनियाको कुनैपनि तूलानेता बडो सफल भएर मरे भन्ने देखिन्न, त्यस दृष्टिबाट । तर मेरो दृष्टिबाट त ती सफल नै भएका हुन् ।"

बुद्धको यस व्यक्तित्व र यस वैज्ञानिक र व्यावहारिक चिन्तनको धरातलमा बसेर बौद्धिक सामाजिक परिचालन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई बौद्ध संघसंस्थाहरूले प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ । बुद्धधर्मको विकास र विस्तारको लागि भनेर नेपालमा धेरै संस्थाहरू खोलिएका छन् । यसअनुरूप सबैले आ-आफ्नो स्तरमा केही न केही कार्य गरेर संस्थालाई गति दिइरहेका छन् । यो आफैमा राम्रो पनि हो, बुद्धधर्मको विकास गर्न के के गर्ने? तर यो उद्देश्य कति वर्षभित्र प्राप्त हुन्छ? उद्देश्य प्राप्त गर्न के के गर्ने? कति जनाले बुद्धधर्म सिक्यो भने हाम्रो लक्ष्य सफल हुन्छ? त्यस बारे प्राय संघसंस्थाहरूले यथार्थपरक र मापनयोग्य लेखाजोखा गरेको देखिदैन । बुद्धधर्मको प्रचारको कार्यलाई कोरा भावना अमूर्त, एकाङ्गी, मनोगत तरिकाले होइन व्यवहारको ठोस धरातलमा राखेर हेर्नुपर्ने आवश्यकता छ । बुद्ध यस विचार, संस्थाको वैचारिक पक्ष र रणनीति तय गर्न निकै खदिलो रहेको छ ।

अर्को कुरा हो, मुद्दा केन्द्रित गरेर संगठन परिचालनको कुरालाई अघि बढाउनुपर्छ । नेपाल एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र घोषणा गरिए पनि नेपाली बौद्धहरूले व्यवहारतः धर्मनिरपेक्षाताको अनुभूति गर्न सकेका छैनन् । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको छैन । राज्यको सोच, संस्कार उही पुरानै पाइयो, राज्यको चरित्र बदलिएन । व्यवहारमा कागजी घोषणा मात्र भएको देखियो । यसो हुनुमा राज्यको चरित्र त जिम्मेवार थियो नै, अर्कोतर्फ हाम्रा आफ्नै

पहलकदमी र चासोको अभाव पनि थियो । यिनै अवसरलाई छोपेर सर्वधर्मको सहअस्तित्वसहित हिन्दूराष्ट्र बनाउनुपर्छ भनेर कतिपयले अभियान चलाए, अनशन कार्यक्रम गरिरहेको छन् । यस्तो अवस्थामा धर्मनिरपेक्षतालाई कार्यान्वयनका लागि राज्यलाई दबाब दिन र बौद्धहरूभित्र पनि अधिकारमुखी चेतनाको विकास गर्न धर्मनिरपेक्षताको पैरवी अभियान चलाउनुपर्छ ।

२०६८ को राष्ट्रिय जनगणनाले नेपालमा कुल जनसंख्याको ९ प्रतिशत मात्र बौद्धहरू रहेको जनाएको छ । ९ प्रतिशतमा पनि आफूलाई बुद्धधर्मावलम्बी भनेर लेखाउने नेवारहरू डेढ लाख मात्र रहेको केन्द्रीय तथ्याक विभागका अधिकारीहरू बताउँछन् । जबकि देशभर नेवारहरू १३ लाखको हाराहरीमा छन् । तर डेढलाखले मात्र बुद्धधर्मावलम्बीहरू भनेर लेखाएका छन् । यो तथ्यांक के संकेत गर्छ? यो तथ्यांक हो कि तथ्यांक? तथ्यांक हो भने अब के गर्न? तथ्यांक हो भने अबको बाटो के हो? यसतर्फ हाम्रो चिन्तन हुनुपर्छ । बुद्धधर्मप्रति आस्था र श्रद्धा राख्ने हामी बौद्ध संघसंस्थाहरूको यसप्रति हाम्रो विचार के हो? यस प्रश्नमा घोलिनै पर्छ । बौद्ध संघसंस्थाहरूले समयको मागअनुरूप आफूलाई परिवर्तन गर्दै अधि बढ्न सकेन भने भोलि बौद्धहरूलाई अत्यसंख्यको सूचीमा राख्ने दिन पनि नआउला भनेर भन्न सकिन्न ।

यसबीचमा धर्मनिरपेक्ष र अधिकारमुखी कार्यक्रम गरिरहँदा राजनीतिकरण गर्न खोजेको हो कि भन्ने आशंका र आरोप पनि लगाउनसक्ने छ । तर दलगत राजनीति र आफ्नो हक अधिकारको लागि गरिने राजनीतिबीच सीमा रेखा छुट्ट्याउन नसक्दा हामी बौद्धहरूमा राजनीतिक चेतनाको विकास हुनपाएन । राज्यसत्ताबाट पछाडि पारिएको, धार्मिक विभेदको शिकार भएको विषयमा बोल्ने आँट जुटाउन सकेका छैनौ । अतः अब बौद्धहरूले आफ्नो हकअधिकारको लागि राजनीतिमा चासो र सक्रिय सहभागीता जनाउनुपर्छ । राजनीतिका लागि हामी होइन, हाम्रा लागि राजनीति भन्ने भाव प्रत्येक बौद्धहरूमा सञ्चार गरेर आफ्नो पहिचान, हकहित, अधिकारको लागि अधि बढ्न हौसला प्रदान गर्नुपर्छ । बौद्धहरूले चासो लिइरहेको हैदेसम्मका बौद्ध संघसंस्थाहरूले राजनीतिप्रति आफ्नो सरोकारिता र चासो राख्नैपर्छ । राजनीतिप्रति बौद्ध संघसंस्थाहरूको धारणा यस्तो हुनु आवश्यक छ । समग्रमा

भन्नुपर्दा बुद्धधर्मलाई समाजका विभिन्न तह तपामा पुन्याउन विहार र समाजलाई राज्यको अङ्गको सेतुको रूपमा अगाडि बढाउन बौद्ध संघसंस्थाहरूले कार्य गर्नु पर्ने आजको आवश्यकता हो ।

त्यसो भगवान् बुद्धले सटिक र स्पष्ट भाषामा भन्नुभएको छ “विरियवन्तस्स अयं धम्मो नायं धम्म कुसीतस्स, पञ्जावन्तस्स अयं धम्मो नायं धम्मो दुपञ्जस्स अर्थात् “सिक्ने तीव्र ईच्छा, प्रयोग गर्ने क्षमता भएकाहरूका लागि हो-बुद्धधर्म । समाजमा विभेद छ, अन्याय छ, राज्यसत्ताको चरित्र विभेदकारी छ, सामाजिक संरचना हिंसापूर्ण छ । तर हामी विभेद हटाउन, न्यायपूर्ण समाज बनाउन र शान्तिपूर्ण समाजमा बनाउन आफ्नो तर्फबाट एक ईंटा पनि थन सक्दैनौ भने के हामीले सिकेको बुद्धधर्ममाथि ठूलो व्यंग्य र उपहास गरिरहेका त हुने छैनौ?! अतः बुद्धधर्मलाई जीवन र समाजबाट अलग्न राखेर नभई, त्यसको समग्रतामा हेर्नु र बुझ्नु उपयुक्त हुन्छ । बुद्धधर्मलाई सामाजिक परिवर्तनको माध्यम बनाउन समर्थ भएमा मात्र चरित्रवान, आध्यात्मिक रूपमा सुखी र बौद्धिक ज्ञान बहुजनहित र बहुजनसुखको लागि हुनेछ ।

(लेखक बौद्ध युवा कमिटी ललितपुरका अध्यक्ष हुन् ।)

सन्दर्भ सामग्री:

- १) २१ औ शताब्दीमा बुद्धशिक्षा किन? –मिश्र अश्वघोष
- २) मैले बुझेको बुद्धधर्म- मिश्र अश्वघोष
- ३) बुद्ध र बुद्धपछि- प्रकाश वज्राचार्य
- ४) दर्शन-दिग्दर्शन- राहुल सांकृत्यायन
- ५) बुद्ध र कार्लमार्क्सबीच समानता आलेख- राहुल सांकृत्यायन
- ६) बौद्ध युवा कमिटी स्मारिका-२०७०
- ७) राजा, राष्ट्रियता र प्रजातन्त्र- विपी कोइराला
- ८) धम्मपद- मिश्र अमृतानन्द
- ९) एस धम्मो सनन्तनो- ओशो रजनिश
- १०) मिश्रको पत्र- आनन्द कौशल्यायन, अनु. केशरी वज्राचार्य

अनुवादक- अष्टमुनि गुभाजु

गति भनेको भव जस्तै हुन् । एउटा भव (जन्मबाट) अर्को भवमा गासिंदै परिवर्तन भएर घुम्दै फिर्दै रहनेलाई गति भन्दछन् ।

गति दुई प्रकारका छन्:-

१. पृथग्जन गति तथा २. आर्य गति

१. पृथग्जन गति:-

पृथग्जन गति भनेको विनिपात गति समान हुन् । विनिपात गति भनेको यता न उता नभएको अपाय दुर्गतिमा पतन हुन जानेलाई भनिएको हो । छताछुल्ल भई अपाय दुर्गतिमा पतन हुनु भनेको आफ्नो इच्छानुसार जन्म हुन नपाउनु हो । आफूले गरेको कर्मअनुसार जहाँतहिं जन्म हुन जानेलाई भनिएको हो । ताडको रुखबाट ताड फल पाकेर खस्ने बेलामा जस्तै पृथग्जनहरूको स्वभाव मृत्युपश्चात् जहाँ पायो त्याहिं जन्म हुने जानेलाई नै पृथग्जन गति भनिएको हो ।

सम्पूर्ण प्राणीहरू जन्मनासाथै अवश्यै मर्नु पर्दछ । मरेर गएपछि पृथग्जन सत्त्वप्राणीहरू मृत्यु भई जहाँतहिं अपायलोकमा नटुटीकन धुमिरहन्छन् । महान् मृत्युभयभन्दा पनि जहाँतहिं अपायलोकमा खस्ने भय अत्यन्त भयंकर हुन्छ ।

मनुष्यलोकबाट च्यूत भएका पृथग्जन सत्त्वप्राणीहरूको निम्ति महाअर्वीचिनकर्कसहित दुर्गति चारैवटामा रोकटोक नभएको खुल्लम्खुल्लाको बाटोजस्तै हुन्छ । मान्छेहरूको प्राण छुट्टिनासाथ जुनसुकै भएपनि नरकमा खस्न सक्छन् । टाढा वा नजिकको कुनै कुरा छैन । पश्येनिमा भएपनि, आँखा फिमिक्क गर्ने वा बिजुलली भलक्क चम्कने समय जतिकै क्षणभरमा उत्पन्न हुन जान सकिन्छ । ६ वटा देवलोकबाट च्यूत भएकाहरू पनि त्यस्तै हुन् । रूप, अरूप, ब्रह्मलोकबाट च्यूत भएकाहरू मात्र चारवटा अपायमा सीधा नगइकन देवलोक वा

गति कथा

- पृथग्जन गति भनेको विनिपात गति समान हुन् । विनिपात गति भनेको यता न उता नभएको अपाय दुर्गतिमा पतन हुन जानेलाई भनिएको हो । छताछुल्ल भई अपाय दुर्गतिमा पतन हुनु भनेको आफ्नो इच्छानुसार जन्म हुन नपाउनु हो । आफूले गरेको कर्मअनुसार जहाँतहिं जन्म हुन जानेलाई भनिएको हो ।

- आर्यगति भनेको अविनिपात गतिलाई भनिएको हो । अविनिपातगति भनेको मृत्युपश्चात् अनिश्चित किसिमले पतन हुन अपायगतिबाट हुट्नुलाई भनिएको हो ।

मनुष्यलोकमा एकपटक रोकेर मात्रै दुर्गतिमा पतन हुनसक्छन् ।

सत्त्वप्राणीहरू सबैलाई मृत्यु भएको साथै यहाँ वहाँ घात लिनसक्ने नभएको अपायलोकमा जाने महाभय नछुट्टिइकै भैरहकौ मृत्यु देखेर विशेष रूपले अत्यन्त भयभीत भैरहन्छन् ।

अपायलोकमा जाने महाभय नभैकन, मृत्युपश्चात् आफूले लक्ष्य गरेको भवमा आफूले इच्छा गरेजस्तो जन्म लिन जान पाएको भए मृत्युभय देखेर डराइरहनु पर्दैन थियो । त्यसरी भय नभैदिएको भए एउटा भुवनबाट च्यूत हुनासाथै अर्को भुवनमा जाने इच्छा उत्पन्न भई मृत्यु हुने इच्छा उत्पन्न हुनसक्छ ।

यो विनिपात गतिसमान भनिराखेको पृथग्जन गति अति नै भयानक छ । यसलाई पुष्टि गर्न यहाँनिर नखसिख सूत्र र काणकच्छप सूत्र दुईवटा उदाहरण दिन योग्य देखिन्छ ।

२. नखसिख सूत्र -

एक समय तथागत सम्यक्सम्बुद्धबाट आफ्नो नडमाथि अलिकति धूलो राखेर भिक्षुसंघलाई बोलाई यस्तो आज्ञा हुनुभयो- "भिक्षुहरू हो ! मेरो नडमाथि राखिएको

धूलो र विशाल महापृथ्वीमा रहेका धूलोसँग दाँजेर हेर्दा कुनचाहिँ धेरै र कुनचाहिँ थोरै हुन्छ?" त्यसबोला भिक्षुहरूले "नडमाथि राखिएको धूलो अलिकति मात्र छ । महापृथ्वीमा रहेको धूलो धेरै हुन्छ । पृथ्वीमा रहेको धूलोसँग दाँजेर हेर्दा तथागतको नडमाथिको धूलोलाई छ भनेर पनि भन्न मिल्दैन" भनी जवाफ दिए ।

त्यस समयमा तथागतले "भिक्षुहरू हो ! यो उपमाजस्तै नै मनुष्यलोकबाट च्यूत भएर गएका सत्त्वप्राणीहरूमध्ये मनुष्यलोकमा, देवलोकमा जन्म हुनजाने र देवलोकबाट च्यूत भएर गएका देवताहरूमध्ये देवलोकमा, मनुष्यलोकमा उत्पन्न हुनआउने व्यक्तिहरू यो मेरो नडमाथि राखिएको धूलोजस्तै केही मात्र छन् । चारअपाय दुर्गतिमा गएर जन्म हुनजाने प्राणीहरू महापृथ्वीमा रहेका धूलोसमान धेरै छन् । फेरि चारअपायबाट च्यूत भएर गएका प्राणीहरूमध्ये मनुष्यलोकमा, देवलोकमा जन्म हुनेहरू मेरो नडमाथि राखिएको धूलो समान थोरै मात्र छन् । चारअपाय घुम्दैफिर्दै फेरि फेरि जन्म भैरहेका सत्त्वप्राणीहरू मात्रै धेरै छन् ।" भनी आज्ञा हुनुभयो । यो भयो "नखसिख सूत्र"को संक्षेपमा अर्थ ।

महासमुद्रमा रहेका प्राणीहरूसहित चारअपाय भूमिमा रहेका प्राणीहरू असंख्य मात्रामा भएका कुरा राम्रोसँग देखेर, संक्षिएको खण्डमा यो "नखसिख सूत्र" अनुसार अपाय दुर्गतिमा जन्म लिनगएका विनिपात समानका प्राणीहरू कति धेरै छन् भन्ने कुरा राम्रोसँग बुझ्न सकिन्छ ।

ख. काणकच्छप सूत्र -

एक समय तथागत सम्यक्सम्बुद्धबाट भिक्षुहरूलाई बोलाई यसरी आज्ञा हुनुभयो,- "भिक्षुहरू हो ! महासमुद्रमा दुइटै आँखा नभएका ऐउटा कछुवा छ । त्यो अन्धो कछुवा विशाल समुद्रमा निरन्तर घुम्दै रहन्छन् । एकसय वर्ष दुईसय वर्ष पुग्यो भने जहाँ पुग्यो त्यहीं पानीबाट माथि आई टाउको निकाल्छन् । फेरि महासमुद्रमा नै डुङ्छ्न । त्यतिखेर गोरुको घाँटीमा अड्याउने गाडाको नोल समुद्रमा बगाउँदै ल्याइराखेको छ र त्यस नोलमा ऐउटा मात्रै प्वाल हुन्छन् । हावाको तरङ्ग अनुसार पानीको धार गएको तर्फ नरोकिकन एकै ठाउँमा नरही यताउति टुप्लुकक टुप्लुक माथि माथि आइरहेको छ । त्यसरी घुमिरहेको नोलको प्वालमा अन्धो कछुवाले पानीबाट टाउको माथि उठाएको बेलामा, कछुवाको टाउको नोलको प्वालभित्र पर्ने संयोग सम्भव छ?"

त्यसबोला भिक्षुहरूले उत्तर दिए- "संयोग पर्ने सम्भावना छैन । तैपनि भगवान् शास्ता ! संसार अति लामो छ, त्यसकारण कछुवा पनि मरेर अल्प भएर नगएको खण्डमा र गाडाको नोल पनि मकिकएर जीर्ण नभएको खण्डमा एक न एकपटक संयोगले टाउको प्वालधित्र पर्ने सम्भावना हुनसक्छ । त्यसबोला तथागतले आज्ञा हुनुभयो, "भिक्षुहरू ! यो संयोग पर्ने आउने दुष्करभन्दा पनि सय, हजार दुगुना गाहो संयोग पनि छ । त्यो के भने यस मनुष्यभवबाट च्यूत भई चारवटा अपाय दुर्गतिमा एकचोटी मात्र परेको मान्छे, फेरि मनुष्यभवमा जन्म लिनआउने भनेको गाडाको नोलको प्वालभित्र कछुवाको टाउको पर्ने जाने भन्दापनि सय, हजार गुणा कठीन छ । किनभने मनुष्यभव र देवभवमा अकुशल कार्यलाई छोडी कुशल कर्ममा लागिरहेकाहरू मात्रै त्यसरी जन्म हुन सक्छन् ।

अपाय दुर्गति (भव) भूमिमा जन्मिएका प्राणीहरूले यो अकुशल, यो कुशल, यो पुण्य, यो पाप, यो सुचिरित्र, यो दुश्चिरित्र भनी थाहा पाउँदैनन् । बलियाहरूले निर्धाहरूलाई मारेर खाने इत्यादि अकुशल कार्यबाट मात्रै जीवकोपार्जन गरिरहेका हुन्छन् । नरकभूमि, प्रेतभूमिमा पनि दुःखकष्ट सहेर वितमा सन्ताप, क्रोध, जलन र खिन्न भएर मात्र काल गुजारा गरिरहनु पर्छ, त्यसैले मनुष्यभूमिमा फेरि फर्कर आउनु भनेको अन्धो कछुवाको टाउको गाडाको नोलमा रहेको प्वालमा पर्नुभन्दा पनि सय, हजार दोब्बरगुना कुष्कर छ" भनी उपदेश दिनुभई "काणकच्छप (अन्धो कछुवा) सूत्र" को अर्थ देशना गर्नुभएको थियो ।

यस सूत्रअनुसार चारअपाय भूमिमा जन्म लिनगएका जति सत्त्वप्राणीहरू फेरि पनि मनुष्यलोकमा फर्कर आउने सम्भावना अत्यन्तै परको कुरा भयो । किनभने अपायलोकमा रहेका प्राणीहरू माथितिर नहेरीकन तलतिर मात्र हेरेर जाँदा रहेछन् ।

तलतिर मात्र हेरेर जाने भनेको एक जन्मबाट अर्को जन्ममा अकुशल कर्म मात्रै भन् भन् बृद्धि भएर गइरहनु हो । नदीको पानी भिरालो लागेको ठाउँमा मात्रै बगेर गइरहने जस्तै एक जन्मबाट अर्को जन्ममा भन् भन् नीच योनितर्फ मात्र गइरहने भएकाले ऊंझो लाग्नबाट रोकिएर भन् भन् तल तल मात्र भरिरहनु हो ।

यस काणकच्छप (अन्धो कछुवा) सूत्रलाई विचार गेरेर पनि थाहा पाउन सकिन्छ कि पृथग्जन सत्त्वप्राणीहरूको विनिपातमा पर्नजाने विनिपात महाभय अत्यन्तै डरलाग्दो छ भनेर जान्नुपर्दछ, बुझ्नुपर्दछ ।

२. आर्यगति:-

आर्यगति भनेको अविनिपात गतिलाई भनिएको हो । अविनिपातगति भनेको मृत्युपश्चात् अनिश्चित किसिमले पतन हुन अपायगतिबाट छुट्नुलाई भनिएको हो । आर्यजनहरू जन्म हुनासाथै एकपटक गर्नुपर्ने स्वभावधर्मसँग नछुट्ने गरी गाँसिङ्गरहेको र जहाँतहिं खस्ने जुन महाभय छ, त्यस महाभयबाट सम्पूर्ण रूपमा मुक्त भई मृत्युपश्चात् अर्थात् जन्मिनासाथै एकपटक गर्नुपर्ने स्वभावधर्मबाट पछि आ- आफ्ना ईछानुसार जुन भूमिमा जन्म हुन जाने इच्छा हुन्छ, त्यही भूमिमा जन्म हुन जानसकदो रहेछन् ।

ताडको रुख र नरिवलको बोटबाट ताडफल, नरिवल खसेजस्तै जहाँत्यहिं खस्ने भयबाट मुक्त भई ताडको रुख, नरिवलको बोटबाट काग, चराहरू आफूलाई मनपर्ने रुखमा आकाश मार्गबाट उडेर गई बस्नजाने जस्तै परमत्थ आर्य भइरहेका मनुष्य, देव, ब्रह्माहरू आफू जन्म भएको भवबाट च्यूत हुन जाने बेलामा असल, उत्तम मनुष्यलोक, देवलोक, ब्रह्मलोकमध्ये आ-आफूलाई मन परेको भूमिमा उत्पन्न हुन जान सकिँदा रहेछन् ।

यस लोकमा जन्म हुन जान मनपर्छ भनी रोजिरहन नपाउँदै एककासि मरेरै गएपनि असल, उत्तम लोकमै जन्म हुन जान्छन् । चारअपाय दुर्गतिमा खस्नुबाट बिल्कुल मुक्त हुन्छन् । त्यति मात्रै नभई मनुष्यलोकमा जन्म नै हुनगए पनि जाति कुलहीन भइरहेका, भवभोग सम्पति केही

नभएका दुःखी, असत्पुरुषहरू, मिथ्यादृष्टि भएका मान्छेहरूको कुलमा जन्म नभइकन उच्च श्रेष्ठ सत्पुरुषहरू सम्यक्दृष्टि भएका मान्छेहरूको कुलवंशमा मात्र जन्म हुन जाँदारहछन् ।

देवभुवनमा, देवभवमा जम हुन गएपनि, ब्रह्मभुवनमा ब्रह्मभवमा जन्म हुन गएपनि ऋद्धि आनुभावहीन देव, ब्रह्माहरू मिथ्यादृष्टि भएका देव, ब्रह्माहरूको योनिमा जन्म हुन जानबाट सम्पूर्ण रूपले मुक्त हुनजाने भयो । महान् ऋद्धि आनुभाव भएका, सम्यक्दृष्टि भएका देव, ब्रह्माहरूको योनिमा मात्रै जन्म हुन जान्छन् ।

नखसिख-सूत्रमा उल्लेख गरिएअनुसारको पृथग्जनगतिबाट, काणकच्छप-सूत्रमा उल्लेखित पृथग्जन गतिबाट, विनिपात महाभयबाट सम्पूर्ण रूपेण मुक्त हुनजान्छ । यो भयो आर्यगतिलाई देखाइएको कुरा । यसमा मान्छेहरू रुखबाट खस्यो भने ताडफल र नरिवल खसेजस्तै जहाँ पायो त्यहीं अपाय दुर्गतिमा खस्न जान्छन् । किनभने उनीहरूसँग आकाशमा उडेर जानसक्ने पखेटा नभएको कारणले यसो हुनगएको हो ।

त्यस्तै, पृथग्जन भइरहेका देव, मनुष्य, ब्रह्मा, सत्त्वप्राणीहरू एउटा भवस्कन्ध विनाश भई अर्को भवस्कन्ध उत्पन्न हुने बेलामा दिदिर्घिपल्लास भइरहने भएको कारणले आर्यअष्टाङ्गिकमार्गरूपी पखेटा नभएकोले विनिपात महाभयबाट मुक्त हुनु भनेको खुल्लम्खुल्ला आकाशलाई

**बुद्धको जन्म, सम्बोधिलाभ तथा
महापरिनिर्वाण भएको
त्रिसंयोग दिवस २५५८ औ बुद्ध पूर्णिमाको
उपलक्ष्यमा हादिक शुभकामना ।**

CANON Saving & Credit Co-Operative Ltd.
Swayambhu-15, Sanobharyang, Kathmandu

आधार भरोसा लिन नसकेका, आ-आफ्ना कायस्कन्ध विनाश भई अर्को जन्ममा जाने बेला विनिपात महाभयबाट अपायलोकमा जाँदा रहेछन् ।

मान्छेहरु ठूलो रुखमा चढ्ने बेला रुखको हाँगा भाँच्यो भने रुखको हाँगासमेत भुईमा खस्न गई मृत्यु समेत हुन्छन् । मृत्यु नै नभएपनि धेरै दुःखकष्ट हुन्छ । किनभने त्यो मान्छेको आधार भनेकै त्यही रुखको हाँगा एउटा मात्र हो र त्यो बाहेक अर्को कुनै आधार छैन । त्यसैले आकाशमा उडेर जानलाई पखेटा पनि छैन ।

त्यस्तै नै दिटिरविपल्लास भएका सत्त्वप्राणीहरु पनि आत्मदृष्टिद्वारा आ-आफ्ना कायस्कन्धलाई मात्रै आधार लिइराखेको कारणले आधार भइरहेको कायस्कन्ध विनाश भएर जाने बेलामा जहाँ पायो त्यहाँ अपायलोकमा खस्न जाने नै भयो । किनभने ती मानिसहरुको आफ्नो कायस्कन्ध नै आधार भइरह्यो, कायस्कन्धबाट अलग विनिपात गतिबाट मुक्त हुने भनेको निर्वाणरूपी आधार भरोसा पनि त छैन । अपाय दुर्गतिमा नखस्ने गरी आधार दिन सकिने आर्यअष्टाङ्गिकमार्गरूपी अत्यन्त बलियो पखेटा पनि उनीहरुसँग छैन ।

पखेटा भएका चरायुरुङ्गीहरु ठूलो रुखमा बस्न आउँदा बस्न आएको रुखको हाँगा भाँचेर गए पनि ती चराहरु तल भुईमा खरदैनन् । अर्को रुखमा उडेर बस्न जान्छन् । किन भने ती चराहरुले रुखको हाँगालाई आफ्नो शरीरको अङ्गजस्तो सम्फेर आधार लिइरहेको छैन । रुखको हाँगा क्षणभर विश्राम गर्ने स्थान मात्रै भइरह्यो । आकाश र पखेटा मात्रै उनीहरुको ठूलो आधार भइरह्यो ।

त्यस्तै दिटिरविपल्लास प्रहाण भइसकेका आर्य जाति भइरहेका मनुष्य, देव, ब्रह्मा, सत्त्वप्राणीहरु आ-आफ्नो कायस्कन्धलाई मेरो आत्मा भनी सम्फिइ टाँसिइरहँदैनन् । कायस्कन्धलाई छोडी विनिपात गतिबाट मुक्त हुने भनेकै निर्वाणरूपी नित्य, ध्रुब, स्थिर भएको आधार पनि सँधै समाइरहेको हुन्छ । असल, उत्तम लोकमा मात्र जन्म हुनजान सक्षम हुनलाई कुशलकर्मको साथै सँधै गाँसिरहने अत्यन्त शक्तिवान आर्यअष्टाङ्गिकमार्गरूपी पखेताको (चिपाइरहने) बलले पनि परिपूर्ण भइरहेको भयो ।

(लेडि सयादोद्वारा रचित विपस्सना-दीपनीबाट अनुदित अंश)

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५५८ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।

इन्द्रेणी वचत तथा ऋषण सहकारी संस्था लि.

गुरुजुधारा, काठमाडौं, फोन नं. ४३१५३४४, फ्याक्स : ४३१०४५८

बुद्धजयन्ती बौद्धहरूको आन्दोलन बन्दै

शुभरत्न शाक्य

बुद्धको जन्म इ. पू. ६२३ मा लुम्बिनीमा भएको हो । उहाँले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धगयामा बोधिज्ञान लाभ गर्नुभयो । इ. पू. ५४३ मा ८० वर्षको उमेरमा उहाँको महापरिनिर्वाण कुशिनगरमा भएको थियो । यी तीनै विशेष घटनाहरू बैशाख-पूर्णिमाका दिन परेकाले संयुक्त रूपमा "बुद्धजयन्ती" नामले समस्त बौद्ध तथा गैर बौद्धहरूले धार्मिक पर्व मनाउँदैआएका छन् । अन्य बौद्ध राष्ट्रमा भन्दा नेपालमा छुट्टै किसिमले बुद्धजयन्ती मनाउँदैआएको छ । बुद्ध जन्मेको देशमा पनि बुद्धलाई देखिनसहने तथा स्वयम्भूमा पाइला टेके जीवन नष्ट हुने विचार राख्ने शासकहरूका कारणले ऐतिहासिक नेपालदेखि वर्तमान नेपालसम्म बुद्धजयन्ती एक आन्दोलनका रूपमा मनाउँदैआएको छ ।

सन् १९६९ (वि. सं. २०२६) मा "बुद्धजयन्तीको दिनमा हिसा कर्म बन्द हुनुपर्छ" भन्ने नारासहित माग राख्दै श्रीमती गौरी उपाध्याय स्वयम्भूमा आमरण अनसन बसेकी थिएन् । नेपालमा बुद्धजयन्ती सर्वप्रथम भोजपुरमा मनाइएको थियो । काठमाडौं उपत्यकाभित्र जहानियाँ राणाशासनको समयमा बुद्धको प्रचारप्रसार निषेधित थियो । त्यसबेला श्री ३ चन्द्र शमशेरको पालोमा हिन्दूहरू बौद्ध बन्न नपाइने कानुन बन्यो । तर बौद्धहरूले धर्म परिवर्तन गर्न पाउँथे । हिन्दू भएर पनि बुद्धमूर्ति निर्माण गरेको र त्यसको जात्रा

- द्विंदिखेलमा हुनलागेको सो सभामा बुद्धधर्मका सबै सम्प्रदायहरू, गुम्बा विहार चैत्य तथा मठमन्दिरहरू, धर्म गुरुहरू, धार्मिक संघसंस्थाहरू, जातीय तथा सामाजिक संघसंस्थाहरू, शैक्षिक संस्थाहरू, व्यक्ति व्यक्तित्वहरू लगायतका विभिन्न बौद्ध धार्मिक निकायहरूको संयुक्त आयोजनामा गरिने भएको हो । यसपालिको बुद्धजयन्ती एक आन्दोलनको रूपमा प्रस्तुत हुनेभएको छ ।

गरेकाले श्री ३ जुद्ध शमशेरको पालोमा भिक्षु महाप्रज्ञालाई सन् १९३७ (वि. सं. १९९३ पौष) मा भोजपुरको जेलमा थुनियो । उहाँसँगै श्रामणेर अमृतानन्दलाई पनि थुनेको थियो । काठमाडौं उपत्यकामा सर्वप्रथम बुद्धजयन्ती मनाइएको स्थान कसैले सन् १९४२ मा प्रथमबार भिक्षु अमृतानन्द काठमाडौं आई किण्डोल विहारमा बस्नुहुँदा मनाएको भन्छन् । जुन वास्तवमा तेस्रो बुद्धजयन्ती थियो । किनकी त्योभन्दा पहिले राणाकालीन समयमा निषेधित हुँदा हुँदै बौद्ध आन्दोलनकै रूपमा काठमाडौं उपत्यकाभित्र स्थानीय मासंगलीमा श्री प्रसाद (पछि श्रामणेर महावीर) को प्रमुख भूमिकामा बुद्धजयन्ती मनाइयो । दोस्रो बुद्धजयन्ती दिवंगत चित्तधर हृदयको घरको बुझगलमा मनाइएको थियो । भिक्षु अमृतानन्दको

**शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा
महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५५८ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण
नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।**

बौद्ध महिला संघ, नेपाल

बुद्धविहार भृकटीमण्डप, काठमाडौं

नेपाल आगमनपछि बुद्धजयन्तीले चरम उत्कर्षको रूप लियो । साथै भिक्षु धर्मालोकले सन् १९४३ मा आनन्दकुटी विहार स्थापना गर्नुभएपछि संस्थागत रूपमै बुद्धजयन्ती मनाउन थालियो । सन् १९५१ मा आनन्दकुटी विहारमा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको पनि स्थापना भयो । त्यसबेलादेखि अखिल नेपाल भिक्षु महासंघले धेरै भन्दा धेरै क्षेत्र ओगटेर बुद्धजयन्ती मनाउन थालियो । शहरदेखि गाउँसम्म, हिमालदेखि तराईसम्म भिक्षु महासंघबाट प्रतिनिधिरूपमा भिक्षु, श्रामणेर तथा अनागारिकाहरू गाउँगाउँमा पठाई बुद्धजयन्तीको दिन धर्मप्रचार गर्न पठाए ।

बु.सं. २४९२ औं वैशाख-पूर्णिमाको शुभदिनमा श्रीलंकाबाट पालुभएका भिक्षु नारदले आनन्दकुटी विहारमा बु. सं. २४१० (वि. सं. २००३) मा शिलान्यास गरिएको श्रीलंकाराम चैत्य समुदाटन गर्नुभई दिउँसो १-३ बजेसम्म लंकाद्विपको अनुराधपुरबाट ल्याउनुभएको सर्वज्ञ बुद्धको पवित्र अस्थिधातु श्रद्धालु भक्तजनहरूलाई प्रदर्शन गरियो । यस दिनदेखि नेपाल मण्डलमा बुद्धजयन्तीले एउटा नयाँ मोड लियो । प्रत्येक चारवर्षमा राष्ट्र प्रमुखले अस्थिधातु दर्शन गर्ने परम्पराको थालनी भयो । बु. सं. २४९३ (वि. सं. २००६) औं बैशाख-पूर्णिमा ३० गतेका दिन विहान ११ बजेसम्म आनन्दकुटीमा बुद्धको पवित्र अस्थिधातु प्रदर्शन गराइएपछि दिउँसो फूलेफूलले सजाइएको खटमा राखी जात्रा गरे जस्तै गरी ढूलो लावा लस्करसहित नगर परिक्रमा गरियो । त्यसबेलादेखि मात्र नेपालीहरूमा बुद्धजयन्तीको विषयमा जानकारी भयो । त्यसबेला धेरैले बुद्धजयन्तीसम्बन्धी चासो तथा जानकारी राख्ये । सन् १९४८ मा भिक्षु नारदले बोधिबृक्षको हाँगा नेपालमा ल्याउनुभयो । सो हाँगा आनन्दकुटी विहारमा रोपियो । काठमाडौंको यट्खाबहालमा एक नागरिक अभिनन्दन समारोह गरी वि. सं. २००५ सालमा भिक्षु नारद स्थविरलाई अभिनन्दन गरियो । त्यसै वर्ष पहिलो संविधान सभाको सार्वजनिक सभामा श्री ३ मोहन शमशेरले वैशाख-पूर्णिमाको दिन केवल बौद्ध कर्मचारीहरूलाई मात्र विदा दिने चलन घोषणा गन्यो । बु. सं. २४९५ बुद्धजयन्तीका दिन श्री ५ महाराजाधिराज त्रिभुवनको सभापतितमा भएको एक सभामा तत्कालीन श्री ५ महाराजाधिराज प्रमुख अन्तरिम मन्त्रीमण्डल समक्ष चार प्रस्ताव पेश गरियो-

- १) वैशाख-पूर्णिमाका दिन नेपालभरि नै सबै जागिरदारहरूलाई सार्वजनिक विदाको घोषणा हुनुपर्ने ।
- २) स्वयम्भू पर्वतमा रहेका पशुपंक्षी आदि प्राणीहरूको हिंसा नगर्ने र त्यहाँ शिकार खेलन नदिने ।
- ३) स्वयम्भूमा रहेका बृक्ष कटान गर्न नदिने ।
- ४) छाउनीमा तारा हान्न नदिने ।

यसपछि २००८ साल जेष्ठ ७ गते (सन् १९५२) तत्कालीन श्री ५ महाराजाधिराज त्रिभुवनबाट वैशाख पूर्णिमाका दिन सार्वजनिक विदाको घोषणा गरिबिकस्यो । त्यसपछिका वर्षहरूमा बु.सं. २४९६ मा श्री ५ त्रिभुवन र युवराजाधिराज श्री ५ महेन्द्र आनन्दकुटी विहारमा सवारी भई बुद्धपूजा र पवित्र अस्थिधातु दर्शनमा सरिक भए । बु. सं. २५२१ मा श्री ५ महाराजाधिराज विरेन्द्र, बु. सं. २५३९ औं बुद्धजयन्तीमा श्री ५ युवराजाधिराज दीपेन्द्र, बु.सं. २५४२ औं बुद्धजयन्तीमा श्री ५ विरेन्द्र, २५४८ औं बुद्धजयन्तीमा श्री ५ ज्ञानेन्द्र आनन्दकुटीमा लंका चैत्यगर्भमा प्रतिष्ठापित अस्थिधातु प्रदर्शन तथा दर्शन कार्यक्रममा सरिक हुनुभयो । २५५६ औं बुद्धजयन्तीमा राष्ट्रपति रामवरण यादव र प्रधानमन्त्री डा. बाबुराम भट्टराई आनन्दकुटी आउनुभयो भने २५५७ औं बुद्धजयन्तीमा मन्त्री परिषद्का अध्यक्ष खिलराज रेग्मीले पवित्र अस्थिधातु दर्शन गर्नुभयो ।

बुद्धजयन्ती (स्वौयापुन्ही) को उपलक्ष्यमा बुद्धजयन्ती समारोह समितिमार्फत विभिन्न जिल्लामा धर्मप्रचारार्थ श्रद्धेय भन्ते-गुरुमाँहरू प्रत्येक वर्षजस्तो जानुहुन्छ । म्यागदी, बेनी, धरान, इलाम, भोटेओडार, लमजुङ, धनगढी, तानसेन, बागलुङ, त्रिशुली, पोखरा, हेटौडा, गुल्मी, भेडेटार, धनकुटा, ढुलोगौडा, तनहुँ, काल्प्रे, रानीपानी, हाँडिगाउँ, भाणा तथा उपत्यकाभित्रका विहारहरूमा बुद्धजयन्तीमा धर्मप्रचारार्थ भन्ते, श्रामणेर र गुरुमाँहरू जानुहुन्छ । प्रत्येक वर्ष बुद्धजयन्ती मूल समारोह समितिको आयोजनामा विभिन्न कार्यक्रमहरू हुने गर्दछन् । एक हप्ता अगाडिदेखि नै राष्ट्रव्यापी रेडियो, टेलिभिजन, एफ.एम.हरूबाट बुद्धका उपदेशहरू धम्पदवाचन, पञ्चशील-प्रार्थना, विशेष धर्मदेशना, बुद्धजीवनी, बौद्ध प्रश्नोत्तर, बौद्ध भजन आदि विविध कार्यक्रम प्रस्तुत हुँदैआएको छ । काठमाडौं उपत्यकाका विभिन्न स्थानमा सप्ताहव्यापी धर्मदेशना, बुद्धपूजा र विभिन्न कार्यक्रम हुन्छन् । बुद्धजयन्ती मूल समारोह समितिको पहलमा राष्ट्रव्यापी

बुद्धजयन्ती मनाउनका लागि बौद्ध विहार, गुम्बा, संघसंस्थाहरूलाई पम्लेट, कागजका बौद्ध भण्डा, बुद्धका तरवीर, बायचलगायतका प्रचारप्रसार सामग्रीहरू निःशुल्क वितरण गर्दै आइरहेको छ । विगत ४० वर्षदेखि जेबिपात्रो प्रकाशित गरी निःशुल्क वितरण हुँदैआएको छ, त्यस्तै बुद्धधर्म, बौद्ध-संस्कृति दर्शनसम्बन्धी विभिन्न सामग्रीहरू समावेश गरी स्मारिका पनि प्रकाशित गर्दैआएको छ ।

२५५८ औं बुद्धजयन्तीलाई बृहत्तर रूपमा बुद्धजयन्ती महोत्सवको रूपमा आदिवासी जनजाति पत्रकार संघ फोनिज, नेपाल बौद्ध महासंघ, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ, नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ, राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला संघ, नेपाल परम्परागत बुद्धधर्म संघ, धर्मोदय सभा, नेपालका आदिवासीहरूको मानव अधिकार सम्बन्धी वकिल समूह (लाहुर्निप) को आयोजना र नेतृत्वमा करीब १५० वटा बौद्ध संघसंस्थाहरूले भव्य रूपमा भाँकी ज्याली र जनसभा गर्ने भएको छ । टुङ्गिखेलमा हुनलागेको सो सभामा बुद्धधर्मका सबै सम्प्रदायहरू, गुम्बा विहार चैत्य तथा मठमन्दिरहरू, धर्म गुरुहरू, धार्मिक संघसंस्थाहरू, जातीय तथा सामाजिक संघसंस्थाहरू, शैक्षिक संस्थाहरू, व्यक्ति व्यक्तित्वहरू लगायतका विभिन्न बौद्ध धार्मिक निकायहरूको संयुक्त आयोजनामा गरिने भएको हो । यसपालिको बुद्धजयन्ती एक आन्दोलनको रूपमा प्रस्तुत हुनेभएको छ । यस बुद्धजयन्तीका मूल कार्यक्रममा सुर्खेत काँत्रें विहारको बुद्धमूर्ति प्रतिस्थापनलगायतका बौद्धमार्गहरूको विभिन्न मागसहितको ज्ञापनपत्र प्रधानमन्त्री र सभामुखलाई बौद्धमार्गहरूले संयुक्त रूपमा हस्तान्तरण गर्ने भएको छ । भगवान् बुद्धको सम्मान र धर्मनिरपेक्षकाको कार्यान्वयनको लागि मन्चमा रहेका प्रमुख अतिथि, विशिष्ट अतिथि र अतिथिहरूहरूले एक आपसमा हात समाई हातमाथि उठाएर संयुक्त रूपमा प्रतिबद्धता जनाउन लगाउने कार्यक्रम तय गरिएको छ । विभिन्न जिल्लामार्फत कार्यक्रमहरू आयोजनाको लागि स्थानीय तहका बौद्ध मार्गहरूलाई प्रेरित गर्नेजस्ता कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएका छन् । रु. ३०,००,०००-का अनुमानित बजेटमा सम्पूर्ण कार्यक्रम हुने भएकोछ ।

❖ बुद्धजयन्तीको आलोचनात्मक अध्ययन:

बुद्धजयन्ती एक श्रद्धाले मनाउनु पर्ने पर्वभन्दा पनि

राजनीतिकरण हुँदैगइरहेको छ । "काँक्रे विहारको लागि गरिएको आन्दोलनको रूपमा बुद्धजयन्ती मनाउनुभन्दा बुद्धशासन (बुद्धशिक्षा) अभिवृद्धिका लागि हुनुपर्छ" भन्नेहरू पनि छन् । बुद्धजयन्ती मूल समारोह समितिका स्रोतबाट जानकारी पाए अनुसार धर्म-प्रारको लागि विभिन्न जिल्लामा जाने ऋममा यातायात खर्च धेरै हुने गरेको तर खर्च भए अनुसारको प्रभावकारी कार्यक्रम हुनपाएको छैन । धेरै खर्च गरेर गाउँमा गएका भिक्षु तथा गुरुमाहरू कम से कम केही समय त्यही बिताएर धार्मिक तथा धर्मप्रचारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुभएको भए राम्रो हुन्थ्यो । प्रव्रजितहरू प्राय प्लेनबाट जाने र फर्किंदा पनि हतारहतार गर्दै प्लेनबाटै फर्किने गर्दछन् । यसरी जाने प्रव्रजितहरू जिल्ला बाहिर जानुभएको बेला अलि धेरै दिन धर्म-प्रचार कार्यमा सरिक हुने कार्यक्रम तय गर्दै जानसके राम्रो हुनेछ । त्यसका लागि सम्बन्धित संस्थाको ध्यानाकर्षण हुनु जरूरी छ । बुद्धजयन्ती समारोह समिति र आनन्दकुटी विहारको अभ राम्रो समन्वय हुनुपर्ने देखिन्छ । यता सबै बौद्ध नियकाहरू मिलेर बुद्धजयन्ती मनाएजस्तै आनन्दकुटी विहार मातहतका सबै संस्थाहरू एक आपसमा समझदारी कायम गरेर सामूहिक रूपमा बुद्धजयन्ती मनाउँदै जानसके अझै भव्य प्रभावकारी कार्यक्रम हुने निश्चित छ । "There is no Rose without Thrown" भनेझै बुद्धजयन्ती मनाउने क्रममा धेरै कमीकमजोरीहरू भएका छन् । तर यसको राम्रो पक्ष कमसे कम वर्षको एक दिन भएपनि नेपालीहरूले जाने मौका पाए "Buddha was born in Nepal". तर यसैदिन थापाथलीमा देवाली पूजा भन्दै ठूलो मात्रामा प्राणी हिसा गरी रगतको खोला बगाइन्छ । त्यसलाई तत्काल रोक्नु आवश्यक छ ।

सन्दर्भ सामाग्री

- ❖ बौद्ध दर्पण, इतिहास-नेपाल १६०-१६९
- ❖ आनन्द-भूमि वर्ष ४१ अंक २
- ❖ आनन्द-भूमि वर्ष ४१ अंक १
- ❖ बुद्धजयन्ती स्मारिका २५४९ औं बुद्धजयन्ती
- ❖ भिक्षु कोण्डन्य "नेपालमा पवित्र अस्थिधातु आगमन : एक अध्ययन" सम्बन्धी लेख
- ❖ बुद्धजयन्ती महोत्सव समिति स्रोत
- ❖ बुद्धजयन्ती समारोह समिति प्रेस विज्ञाप्ति
- ❖ A short History of The Theravada Buddhism in Nepal, Anandakuti Trust E.1982. Bhikshu Amritananda.

भगवान् बुद्धको कल्याणकारी उपदेश

✓ घनश्याम राजकर्पिकार

हिमालयको काख नेपालमा जन्मनुभएका तथागत बुद्धलाई एशियाको ज्योति, विश्वको ज्योति तथा संसारको शान्तिनायक भन्ने गरिन्छ । किनभने उहाँले सम्पूर्ण मानवलाई कल्याण हुने उपदेश प्रतिपादन गरी प्रसार गर्नुभएको छ । भारतको सारनाथमा आफ्ना पाँच शिष्यलाई दिनुभएको पहिलो उपदेशलाई 'धर्मचक्र प्रवर्तन' भनिन्छ । बौद्ध साहित्यमा उहाँको यो पहिलो उपदेशले विशेष महत्त्व ओगटेको छ । यसअन्तर्गत चारआर्यसत्य र आठओटा सत्यबाटो (आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग) बारे दिनुभएको उपदेश नै बुद्धको पहिलो कल्याणकारी सन्देश हो ।

यहाँ भगवान् बुद्धप्रति असीम श्रद्धाको एउटा सानो पुष्टाङ्गलीस्वरूप उहाँको पहिलो उपदेशमा निहित 'आर्याष्टाङ्गिक मार्ग' बारे छोटकरीमा केही विवेचना गर्ने धृष्टता गर्दैछु ।

आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग (आठओटा सत्यबाटो) भगवान् बुद्धको मौलिक दर्शन, अद्भूत खोज र नवीन आविष्कार हो । मानिसलाई अँध्यारोबाट उज्जालोतिर लगिदिने, चेतना जगाइदिने, शान्ति प्राप्त गर्ने, सम्बोधि पाउने र आखिरमा निर्वाण प्राप्त गर्न सघाउने आर्यअष्टाङ्गिक मार्गलाई स्वयम् आफैले अनुभव गर्नु अत्यावाश्यक हुन्छ । आठ अङ्ग यसप्रकार छन— सम्यक्दृष्टि, सम्यक्सङ्कल्प, सम्यक्वचन, सम्यक्कर्म, सम्यक्आजीविका, सम्यक्व्यायाम, सम्यक्स्मृति सम्यक्समाधि ।

१) सम्यक्दृष्टि :— सम्यक्दृष्टि भनेको जुन वस्तु वा जीवनको प्रकृति जे जस्तो अवस्थामा छ त्यसलाई त्यही रूपमा हेर्नु हो । अतः सम्यक्दृष्टि भनेको शुद्ध दर्शन अर्थात् वास्तविक दर्शन हो । प्रत्येक वस्तु, व्यक्ति तथा स्थितिको यथाभूत ज्ञान दर्शन नै सम्यक्दृष्टि हो । विपश्यना ध्यानबाट यसको अनुभूति गर्न सकिन्छ ।

२) सम्यक्सङ्कल्प :— सङ्कल्प अर्थात् हामीभित्रको चिन्तन, मनन, सोच सही र सकारात्मक हुनुपर्छ । अर्थात् खराब र दूषित विचारहरूबाट मुक्त भई राग, द्वेष, मोह

—“आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग भगवान् बुद्धको नितान्त मौलिक तथा महत्त्वपूर्ण आविष्कार हो । जीवनमा दुःखबाट मुक्ति र वास्तविक सुखशान्ति पाउने अचुक मार्ग यही हो । यसले मनलाई बलियो पारी निर्मल तुल्याउन विशेष जोड दिएको हुन्छ ।”

—“आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग कुनै सम्प्रदायकको नभई सार्वजनीन मार्ग हो किनभने यो प्रकृतिको नियममा आधारित छ । प्रकृतिको नियम भनेको सार्वभैमिक हुन्छ, सार्वजनिक हुन्छ, अनि सार्वकालिक र साविशेष पनि ।”

विनाको चिन्तन मनन नै सम्यक्सङ्कल्प हो । विपश्यना ध्यानद्वारा सम्यक् संकल्पको अभ्यास गर्न सकिन्छ ।

३) सम्यक् वचन :— यसअन्तर्गत हाम्रो बोली वचन मधुर होस्, संयमित होस्, अनि सत्यवादी होस् । हाम्रो बोलीले प्रेमभाव, मैत्रीभाव, बन्धुभाव बढाउने काम होस् । हामीले भुटो नबोल्ने, कटु शब्द नभन्ने, कसैको निन्दा चुक्ली नगर्ने, कसैलाई गाली गलौज नगर्ने स्वभाव होस् ।

४) सम्यक्कर्म :— यसअन्तर्गत मन, वचन तथा शरीरद्वारा गरिने जुनसुकै कार्य ठीक होस, शुद्ध होस, उदार होस् र दुष्कर्म रहित होस् । चोरी, परस्त्रीगमन नशालु सेवन, हत्या, व्यभिचार, मिथ्याचार तथा अस्लाई क्षति पुऱ्याउने कार्यबाट विमुक्त हुनु नै सम्यक् कर्म हो ।

५) सम्यक्आजीविका :— मानिसले आफ्नो र परिवारको भरणपोषणको लागि कुनै न कुनै काम, व्यापार, व्यवसाय गर्नु आवश्यक हुन्छ । काम जस्तोसुकै किन नहोस् तर यसबाट कसैलाई प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा धोखा दिने, शोषण गर्ने, अन्याय गर्ने, हानी पुऱ्याउने नहोस् र यस्तोलाई सम्यक्आजीविका भनिन्छ ।

६) सम्यक्बूयायाम :— हामी आफ्नो सद्गुण बृद्धि गर्नमा निरन्तर लाग्नु पर्छ । कुनै पनि हालतमा आफ्नो मनमा अवगुण र दुर्गुण नआओस् भनी सजग हुनुपर्छ । अरुमा कुनै राप्रो गुण भएमा त्यसलाई ग्रहण गर्ने प्रयासमा लाग्नु पर्छ अर्थात् आफ्नो चित्तलाई सद्गुण तर्फ अग्रसर गराउने मानसिक प्रयास सम्यक् व्यायम भनिन्छ ।

७) सम्यक्स्मृति :— वर्तमान क्षणमा आफ्नो शरीर तथा चित्तमा हुने संवेदना अर्थात् अनुभूतिप्रति सजग रही विना राग द्वेष सम्भावमा रहिरहनुलाई सम्यक्स्मृति भनिन्छ । विपश्यना ध्यानद्वारा शरीरमा हुने संवेदनाको यथाभूत ज्ञान-दर्शन र सम्भावमा रहने प्रयास गराइन्छ । यसबाट चित्त शान्त हुन्छ ।

८) सम्यक्समाधि :— आर्यअष्टाङ्गिकमार्गको अन्तिम तर महत्त्वपूर्ण विन्दु हो- सम्यक्समाधि । राग र द्वेषबाट निर्लिप्त भई विना प्रतिक्रिया समतामा बसेर अनित्य बोध गरी चित्तलाई निर्मल तुल्याउने विपश्यना ध्यान नै सम्यक्समाधि हो । यसरी विपश्यना साधनाद्वारा सम्यक्समाधिको अभ्यास गरी यसमा पूर्णता पाउन सके मन शान्त, बलियो र निर्मल हुन्छ ।

यो आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग भगवान् बुद्धको नितान्त मौलिक तथा महत्त्वपूर्ण आविष्कार हो । जीवनमा दुःखबाट

मुक्ति र वास्तविक सुखशान्ति पाउने अचुक मार्ग यही हो । यसले मनलाई बलियो पारी निर्मल तुल्याउन विशेष जोड दिएको हुन्छ । किनभने सबै प्रकारका राम्रा नराम्रा कुरा पहिले मनमा उत्पन्न हुन्छ ।

मन नै सबैथोक हो । जब मानिसले मैलो वा दूषित मनले कुनै कुरा बोलेको वा काम गरेको हुन्छ, तब उसको पछिपछि दुःख त्यसरी नै आउँछ, जसरी गाडा तान्ने गोरुको पछिपछि बैलगाडा आउने गर्दछ । त्यस्तै जब मानिसले स्वच्छ र निर्मल मनले केही बोलेको वा कुनै काम गरेको हुन्छ, सुख उसको पछिपछि त्यसरी नै आउँछ जसरी ऊसँग आफ्नो छाया ।

यो आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग कुनै सम्प्रदायकको नभई सार्वजनीन मार्ग हो किनभने यो प्रकृतिको नियममा आधारित छ । प्रकृतिको नियम भनेको सार्वभौमिक हुन्छ, सार्वजनिक हुन्छ, अनि सार्वकालिक र सार्वदेशिक पनि । त्यसैले जसले यो मार्ग अपनाउँछ, उसले दुःखबाट छुटकारा पाउँछ । भगवान् बुद्धको उपदेशको सबैभन्दा राप्रो विशेषता के हो भने यसले परलोकको कुरा गर्दैन, मरेपछि स्वर्ग पाउने आश्वासन दिँदैन बरू यही जीवनमा सुखशान्ति र निर्वाण प्राप्त गर्नसक्ने बाटो पहिल्याइदिन्छ ।

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५५८ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।

राजधानी बचत तथा ऋष्ण सहकारी संस्था लि.

बागबजार, काठमाडौं ३१, फोन : ०१-४२९९२५२

लोक बहादुर शाक्यको नयाँ कृति “अनात्म”

कोण्डन्य, gkondanya@gmail.com

“अनात्म” विषय गम्भीर विषय हो । सर्वसाधारण मानिसहरु आत्मा, परमात्मा (ब्रह्म), ईश्वर आदि अदृश्य तथा अलौकिक विधिव्यवहारमा अल्पिरहेका हुन्छन् । वेदान्त दर्शनअनुरूप आत्मा भनेको सकलसत्त्व प्राणीहरुमा भएको जीवात्मा तथा चेतन-तत्त्व हो भने विश्व भनेको ब्रह्माण्ड हो, माया हो । परमात्मा र पर-ब्रह्मलाई निर्गुण, निराकार तथा सच्चिदानन्द स्वरूप ईश्वरीय अविनाशी तत्त्वका रूपमा परिभासित गरिएको छ । ब्रह्मसूत्रलाई वेदान्त दर्शनको मूल आधार मानिन्छ, त्यसैको भाष्यमा आधारित विभिन्न प्रचलित पाँचवटा सम्प्रदायहरु छन्- शङ्कराचार्यको अद्वैतवाद (शारीरिकभाष्य), रामानुजाचार्यको विशिष्टाद्वैतवाद (श्रीभाष्य), मध्याचार्यायको द्वैतवाद (पूर्ण प्राज्ञभाष्य), निम्बाकार्चार्यको द्वैताद्वैतवाद (सौरभभाष्य) तथा बल्लभाचार्यको शुद्धाद्वैतवाद (अणुभाष्य) । यीमध्ये शङ्कराचार्यको अद्वैतवाद मानिए आएको बहुप्रचलित वाद हो, यसको मूल मान्यता भनेको “तत्त्वमसि” यानि कि ‘तत्’ भनेको परमात्मा (ब्रह्म) र ‘त्वम्’ भनेको आत्मा (जीवात्मा) हो भने ‘असि’ भनेको हो भनिएको । यसरी जीवात्मा र परमात्माबीचको अभेद अस्तित्वलाई अद्वैतवाद-दर्शनले स्वीकार गरेको छ भने आत्मा र परमात्मालाई एउटै भन्ने चिन्तन अद्वैत दर्शन हो ।

पूर्वीय दर्शनमध्ये वैदिक दर्शनलाई पनि नमानिकन आलोचना गर्ने तथा विरोध गर्नेहरु परापूर्वकालमै थिए । वेदलाई प्रमाण मान्नेहरु आस्तिक कहलाइए, नमान्नेहरु चाहिँ नास्तिक भए । आस्तिक दर्शनअनुसार वैदिक-दर्शन षडदर्शनको रूपमा छवटा प्रचलित दर्शन रहेका छन्- न्यायदर्शन (गौतम ऋषिद्वारा प्रवर्तित), वैशेषिकदर्शन (कणादमुनि), साङ्खरस्यदर्शन (कपिल), योगदर्शन (पतञ्जलि), मीमांसादर्शन-पूर्वमीमांसा (जैमिनी) तथा प्रणीत वेदान्तदर्शन-उत्तर मीमांसा (बादरायण ब्यास) । यी छवटै दर्शनले ईश्वरको अस्तित्वलाई कुनै न कुनै रूपमा स्वीकार गरेका छन्, आत्मा व परमात्मालाई पनि स्वीकारेका छन् । आत्मालाई अजन्मा, नित्य, चिरन्तन, अविनाशी तत्त्वको रूपमा वर्णन गरिएको छ । यी वैदिक-दर्शनविरुद्ध बौद्ध-दर्शन, जैन-दर्शन, चार्वाक-दर्शनलगायत दर्शनले उहिल्ये

—“वैदिक-दर्शनविरुद्ध बौद्ध-दर्शन, जैन-दर्शन, चार्वाक-दर्शनलगायत दर्शनले उहिल्ये अलग-पृथक अवधारणा प्रस्तुत गरिसकेका थिए । बौद्ध र जैन दर्शनले वेदलाई नमाने तापनि पुनर्जन्मलाई स्वीकारेका छन् ।”

—“बुद्धशिक्षा तथा दर्शनलाई त्रिलक्षण शिक्षाको रूपमा समेत परिभाषित गरिन्छ । अनित्य, दुःख र अनात्मलाई त्रिलक्षण शिक्षा भनिन्छ । आत्मालाई नित्य, ध्रुव, शाश्वत नमानी अनीश्वरवादी शिक्षा प्रवाह गर्ने बुद्धले पुनर्जन्मलाई स्वीकारेका छन् ।”

अलग-पृथक अवधारणा प्रस्तुत गरिसकेका थिए । बौद्ध र जैन दर्शनले वेदलाई नमाने तापनि पुनर्जन्मलाई स्वीकारेका छन् । बौद्ध-दर्शनअन्तर्गत माध्यमिक, योगाचार, सौत्रान्तिक तथा वैभाषिक क्रमशः विकसित दर्शन समेत उल्लेखनीय रहेको छ ।

बुद्धशिक्षा तथा दर्शनलाई त्रिलक्षण शिक्षाको रूपमा समेत परिभाषित गरिन्छ । अनित्य, दुःख र अनात्मलाई त्रिलक्षण शिक्षा भनिन्छ । आत्मालाई नित्य, ध्रुव, शाश्वत नमानी अनीश्वरवादी शिक्षा प्रवाह गर्ने बुद्धले पुनर्जन्मलाई स्वीकारेका छन् । रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार तथा विज्ञानरूपी पञ्चस्त्रयलाई नित्य आत्मा ठान्नु भ्रम हो, दिग्प्रमित भई अगाडि बढ्ने जीवनशैली हो भन्ने कथन बुद्ध र निगण्ठपुत्र दूलसच्चकबीच भएको निम्न वार्तालापबाट स्पष्ट हुन्छ-

चूलसच्चक- रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार तथा विज्ञान मेरो आत्मा हो । अधिकसे अधिक जनसमूहले यसरी नै भन्ने, त्यसरी नै स्वीकार्न गरेका छन् ।

बुद्ध- अग्निवेश ! के त्यसोभए मूर्धाभिषिक्त (राज्याभिषेक प्राप्त) क्षेत्रीय राजाले आफ्नो राज्यभित्र कसैलाई 'मार्न् भनी आदेशमुताविक हत्या गराउन सकछ ?' यसलाई जलाउनु भनी आदेशमुताविक जलाउन सकछ ? 'देश निकाला गर्नु भनी आदेशमुताविक देश निकाला गर्न सकछ ?'

चूलसच्चक- भो गौतम ! राजाले आफ्नो राज्यभित्र त्यसरी आदेशमुताविक कार्यान्वयन गर्न सकछ । त्यसरी कार्यान्वयन गराउन कठिन हुँदैन, गराउन सकछ, अत्यन्त सहजरूपमै गराउन सकछ ।

बुद्ध- त्यसोभए अग्निवेश ! रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार तथा विज्ञान मेरो आत्मा हो भन्ने तिमी, के तिनीहरू सबै तिम्रो आफ्नो अधिनमा छ ? यस्तो होस्, त्यस्तो होस् भनी आफ्नो वशमा राख्न सक्छौ ?

चूलसच्चक- भो गौतम ! तिनीहरू केही पनि मेरो अधिनमा छैनन् । तिनीहरू नित्य छैनन्, सबै अनित्य छन् ।

बुद्ध- जुन अनित्य हो, त्यो दुःख हो । जुन अनित्य, दुःख हो त्यो अनात्म हो । त्यसलाई यो म हुँ, यो मेरो हो, यो मेरो आत्मा हो भनी त्यसैमा लिप्त भई बसेमा दुःखबाट मुक्त हुन सक्दैन । "अग्निवेश ! यहाँ, मेरा श्रावकहरूले भूत, भविष्य, वर्तमानको शरीर भित्रवाहिर, ठूलोसानो (स्थूल वा सूक्ष्म), दीन वा उत्तम, टाढा वा नजिक जति पनि रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान छन्, ती सबैलाई- 'न यो मेरो हो', 'न यो म हुँ', 'न यो मेरो आत्मा हो',- यसरी उनीहरूले यथाभूत सम्यक् प्रज्ञाले देख्छन् । यसरी मेरा श्रावकहरू शास्ताको शासनमा टिकेका हुन्छन् ।"

(चूलसच्चक सुत्त, मजिकमनिकाय)

आत्मा र लोक शाश्वत हो, यही सत्य हो, अरु सबै तुच्छ हुन् (पासादिक सुत्त, दीघनिकाय) भन्नेहरूको जमात उहिले पनि थियो, अहिले पनि छ । तर बुद्ध स्वयं अनात्मवादी हुन्, अनीश्वरवादी हुन् । बुद्धले आत्मवादीहरूको समालोचना गरेका छन्, बुद्धशिक्षा तथा बुद्ध-दर्शनको पृष्ठभूमि भनेको अनित्य, दुःख, अनात्मवाद तथा अनीश्वरवाद हुन् । बुद्धकालीन समयमा आत्मा-लोक आदि ६२ प्रकारका धारणागत विभिन्न दृष्टिकोण बारे दीघनिकायको ब्रह्मजाल-सूत्र पठनीय

छ । "आत्मा यदि स्थुल (ओलारिक) रूप भएको चारमहाभूतले निर्मित, गाँस गाँस गरी नसा (कवलीक आहार) सेवन गर्न भन्ने कुरा छोड, कोही मानिसको संज्ञा उत्पन्न हुन्छ, अर्के नै संज्ञा निरोध हुन्छ, त्यसोभएकाले संज्ञा अर्के हो, आत्मा अर्के हो । ... " भनी पोट्पादलाई बुद्धले स्पष्ट गरेका हुन् (पोट्पाद-सुत्त, दीघनिकाय) । हामीमा हुने चारउपादान (आग्रह, ग्रहण) हरू काम (इन्द्रियभोग), दृष्टी (धारणा), शीलव्रत तथा आत्मावाद उपादान सबै परित्याग गरी परिज्ञावादी हुनु सहज हुँदैन । जतिबेला अविद्या नष्ट हुन्छ, त्यतिबेला विद्या उत्पन्न हुन्छ, अविद्यामा विरागले अनि विद्याको उत्पत्तिका कारण काम-उपादान हुँदैन, दृष्टि उपादान हुँदैन, शीलव्रत उपादान हुँदैन, आत्मवाद उपादान पनि नहुने भएकाले भयत्राश हुँदैन, भयत्राश नभएपछि यसै शरीरमा निर्वाणपद प्राप्त हुन्छ भन्ने कुरा चूलसीहनाद-सुत्त, मजिकमनिकायमा बुद्धद्वारा निर्दिष्ट उपदेश स्मरणीय छ ।

यसरी नै मिलिन्द-प्रश्न ग्रन्थमा भन्ते नागसेनले नाम केवल व्यवहारका निति संज्ञा मात्र हुन्, यथार्थतः कोही आत्मा वा पुद्गल भन्ने छैन भनी रथको उपमालाई सुन्दर ढङ्गले पुद्गल भीमांसा प्रस्तुत गरिएको उत्कृष्ट नमूना हो । पुद्गल, जीव, आत्मा वा सत्ता अलग विशेष भन्ने केही हुँदैन । आनात्मवादलाई पुद्गल नैरात्म्य पनि भनिन्छ । कुनैपनि सत्ताहीन पदार्थ प्राप्तिका लागि धाउनु, उद्योग गर्नु जसरी मूर्खतापूर्ण कार्य हो, त्यसरी नै हुँदै नभएको आत्माको खोजीकार्य पनि त्यस्तै कार्य हो, परमात्माको त कुरै भएन । यो मेरो आत्मा नित्य, ध्रुव, शाश्वत तथा अपरिवर्तनशील छ, अनन्तकालसम्म यसरी नै चलिरहन्छ भनी धारण गर्ने मनस्थिति-धारणालाई बुद्धले स्पष्ट पारेका छन्- "अर्य भिक्षुवते, केवलो परिपूरो बालधर्मो अर्थात् भिक्षुहरू ! यस किसिमको भावना अर्थात् मनोवृत्ति मूर्खतापूर्ण कार्य (बालधर्म) हुन् ।"

उपरोक्त उल्लेखित बुद्धशिक्षामा आधारित अनात्म-दर्शन गम्भीर विषयवस्तु बारे सरलिकृतरूपमा लेखक लोकबहादुर शाक्यले विभिन्न समयमा विभिन्न विषयगत विधालाई समेतिएर लेख्नुभएको लेख संग्रह हो- "अनात्म" । बौद्धर्षि महाप्रज्ञाकृत "परमार्थ ज्ञान-दर्शन" (नेपाली अनुवाद- भिक्षु सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र) लाई सन्दर्भ श्रोत ग्रन्थको रूपमा सदुपयोग गरी लिखित नेपालभाषामा १७ वटा अनि नेपालीमा ९ वटा लेख रचना एकै ठाउँमा सम्पादन गरी जम्मा २६ वटा रचना-कृति हो- "अनात्म" । लेखक लोकबहादुर शाक्य वयोवृद्ध अवस्थामा पुगी, अभ्य ८५ बसन्त पार अवस्थामा समेत हड्डाकड्डापूर्वक

आफ्नो वैचारिक अवधारणालाई धर्म, समाज तथा राजनीतिक वृत्तमा रचनात्मक सुधार, सकारात्मक चिन्तनको प्रवाहका लागि समसामयिक विषयवस्तुलाई समेटिएर समालोचनात्मक रूपमा शृजना गरिएको धार्मिक-सामाजिक कृति हो- "अनात्म"। धर्मसम्बन्ध संस्कार तथा संस्कृति अनि कट्टर परम्परारूपी उकाली ओराली भाव त्यागेर जातीय अभिमान, पूर्वग्रही सोचविचार एवं परम्परालाई निस्तेज गरी धर्म-मर्मअनुरूप सही विधिव्यवहारको प्रयोग, साम्प्रदायिकभाव निर्मूल गरी धर्मसमन्वयभाव जगाई धार्मिक-सामाजिक-सांस्कृतिक पक्षलाई सही दिशा निर्देश गर्न परिवर्तनमुखी सुवास्नायुक्त सन्देश छरिएको थरी थरी पुष्टरूपी रचना संग्रह हो- "अनात्म"। नेपाल भाषाको लोकप्रिय दैनिक सम्ब्या टाइम्समा विगत धेरै वर्षअगाडिदेखि बुधवार दिनका लयात्मक स्तम्भकारका रूपमा आफूलाई पाठकसामू प्रस्तुत गर्न सफल एवं नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्द-भूमिका नियमित लेखकका रूपमा परिचित व्यक्तित्व लोकबहादुर शाक्यको प्रकाशित प्रगतिशील-सुधारमुखी लेख-रचनालाई एकै ठाउँमा एकत्रित गरी कार्यसम्पादन गरिएको कृति हो- "अनात्म"।

नेपाल भाषा साहित्यिक क्षेत्रमा रुपमा आफूलाई पाठकसामू प्रस्तुत गर्न सफल एवं नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्द-भूमिका नियमित लेखकका रूपमा परिचित व्यक्तित्व लोकबहादुर शाक्यको प्रकाशित प्रगतिशील-सुधारमुखी लेख-रचनालाई एकै ठाउँमा एकत्रित गरी कार्यसम्पादन गरिएको कृति हो- "अनात्म"।

"अनात्म" लेख संग्रह कृतिमा विगतमाझै नेपाल भाषा तथा नेपाली भाषा गरी दुइवटै भाषाका लेखरचना सम्पादन गरेको छु। यस लेखन सम्पादन कृतिलाई श्रद्धेय प्राणपुत्र भन्ने, ख्यातिप्राप्त पत्रकार सुरेश मानन्धर, यसरी नै समालोचक लाभरत्न तुलाधरको ओजिलो विचार प्रवाहयुक्त लेखनीले पुस्तकको गरिमा वृद्धि भएको छ, उहाँहरूको ओजश्वी लेखनीकार्यका लागि मैत्रीपूर्ण शुभकामना ! विशेषतः रचनात्मक परिवर्तनमुखी लेखनी क्षेत्रमा अभ्यं सशक्त एवं प्रभावकारी रूपमा लेखकीय पाइला अगाडि बढ्न सकोस, साथै सोको रोगो विनस्तु भनी लेखक लोकबहादुर शाक्यलाई मैत्रीकामना ! प्रकाशक परिवारलाई पनि साधुवाद ।

अनात्मवादसम्बन्धी केही केही कुरा जान्नबुझ्न चिन्तन-मन्थन कार्य गर्नका लागि यस कृतिले सधाउने नै छ, पाठक वर्गले धैर्यतापूर्वक पढ्नुहुनेछ, यसोभएमा सम्पादकले आफ्नो धार्मिक परिश्रम सफल ठान्ने अवसर प्राप्त गर्ने छ, सबैलाई साधुवाद । अस्तु ॥

चिरांतिट्ठतु सद्गम्मो ।

ल्हुति पुन्हि, २ वैशाख, २०७९

स्वाँया पुन्हिया भिन्तुना !

तथागत शास्ताया जन्म, बोधिज्ञान प्राप्त व
महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५५८ क्वःगु
स्वाँया पुन्हिया लसताय् सकल
नेपाःमिपिन्त भिन्तुना !

मिलन बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड

हवनाछैं, पाको, न्यूरोड, काठमाडौं ।

फोन: ४२३१०३६, ४२२२०६५, फ्याक्स : ४२१६१६७

तुम्हारा ग्रन्थ तो मैंने नहीं लिखा, तो तो, तो
र करुणा। बुद्धको मनमा यी गुण थिए, बुद्धको
बोलीमा यिनै गुणको भक्तिकार हुन्थ्यो र कर्ममा यिनै
गुण प्रकट हुन्थे। ज्ञानप्राप्त भएपछि बुद्धलाई यी
गुणहरू स्वयंभित्र रहेको बोध भएको थियो। राग, द्वेष
र अज्ञानले यी मानवीय गुण प्रकट हुनसकेका थिएनन्।
जब मन शुद्ध हुन्छ, तब मानिस बुद्ध हुन्छ।

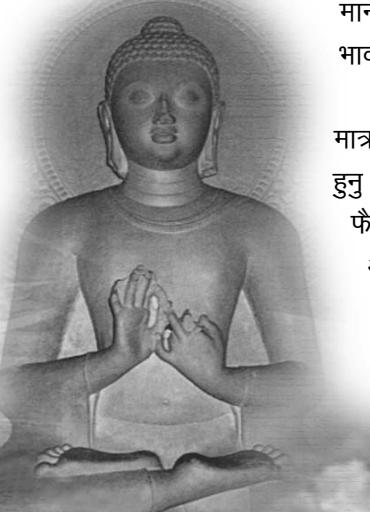
जसको मन शुद्ध उसका भगवान् बुद्ध

१ नेत्र आचार्य

सारसंक्षेप

बौद्ध-दर्शनले शान्ति, प्रज्ञा र करुणा कसरी आफैंभित्र फेला पार्न सकिन्छ भन्ने सिकाउँछ। बुद्धका सम्पूर्ण शिक्षाहरूको उद्देश्य ध्यान, विश्लेषण र मैत्री भावनाको अभ्यासद्वारा आफूभित्रै शान्ति, प्रज्ञा र करुणाको स्रोत खोज्न सिकाउनु हो। वर्तमान विश्वमा यी तीन कुराको अभाव चर्का हुँदैगइरहेको छ। हाम्रो मातृभूमिमा जन्मेका भगवान् गौतम बुद्धले समस्त मानवजातिका निम्निति दिएर जानुभएको ज्ञान सबैलाई बाँड्न सक्षम हुनु हामी सबै नेपालीहरूको कर्तव्य हो।

बुद्धले निर्वाण प्राप्त गर्न सुख समेत त्यागिदिनुभएको थियो। आज व्यक्तिले सुख प्राप्त गर्न दुःख समेत त्याग्न सक्तैनन्। दुःखमा पनि आशक्ति छ, स्वार्थत्याग असम्भव भएको छ। मानिसले भौतिक वस्तुमा सुखको खोजीलाई आधुनिक समयमा उत्कर्षमा पुन्याएको छ। यद्यपि सुख, शान्ति, स्थिरताको साटो दुःख, अशान्ति र अस्थिरता सर्वत्र व्याप्त हुँदैगएको छ। केही आधारभूत आवश्यकताको सही छनोट हुन नसकदा जति दौडधूप गरेपनि उल्टो परिणाम प्राप्त भएको छ। संसारमा यतिखेर मौसम परिवर्तन, युद्ध आदिले आर्थिक मन्दी र खाद्यान्न अभाव बढ़दैगएको छ। धनी र गरीबबीचको खाडल बढिरहेको छ। गरीब अत्यावश्यक वस्तुको अभावमा छटपटिएका छन्, धनी सुख, शान्तिको अभावमा बैचैन छन्। सुखको स्रोत सम्पत्तिमाभन्दा अधिक स्वयंभित्र फेला पार्न सकिने बुद्धको सुझाव वर्तमान अवस्थामा सर्वाधिक सान्दर्भिक हुनथालेको छ।

बौद्ध-दर्शनअनुसार ध्यानको अभ्यासद्वारा अनित्य, दुःख र अनात्माको बोध हुन्छ। र यो बोधसँगै शान्ति, प्रज्ञा र करुणाको उदय हुन्छ। बौद्ध-दर्शन सर्वसुलभ छ, सरल छ र स्वतन्त्र छ। हरेक व्यक्तिले आफ्नै अनुभव र प्रयोगद्वारा बुद्धका वचनहरूको प्रामाणिकता थाहा पाउन सक्छ। बौद्ध-दर्शनको अनुशीलन र प्रचार हुनसके यथाशीघ्र व्यक्तिका साथै समाजको कल्याण हुनसक्छ। उपभोक्तावादी संस्कृतिमा समाजमा देखिएको आपसी प्रतिस्पर्धा परोपकारमा रूपान्तरित हुनसक्छ। रागी, द्वेषयुक्त र लोभी मानसिकता मैत्री, सेवा र सहयोगको उदात्त भावनाबाट प्रेरित हुन थाल्नेछ।

हामी नेपालीहरूले बुद्धलाई विभूति मानेर मात्र पुग्दैन। हामी बौद्ध-दर्शनमा पारङ्गत हुनु आवश्यक छ। बुद्ध दर्शनलाई संसारभरि फैलाउनु आवश्यक छ। सर्वप्रथम आफू अप्रमादी भएर सबैलाई वर्तमानमा होशमा रहने कला सिकाउनु छ। बुद्धका शिक्षाहरूको प्याटेन्ट राइट लिन सक्षम हुनुपरेको छ। लुम्बिनीलाई संसारकै तीर्थस्थल, शान्तिभूमि, ज्ञानभूमि र आनन्दभूमिका रूपमा विकसित गराउनु आवश्यक छ। प्रस्तुत लेखमा यिनै विषयका लगायत बौद्ध-दर्शनको वैशिष्ट्य र मनोविज्ञानका सम्बन्धमा चर्चा गरिनेछ।

शान्ति, प्रेम र करुणा

नेपालको भूमिमा जन्मेको एउटै मानिसलाई सारा विश्वले चिन्छ, ती हुन् गौतम बुद्ध। बुद्धका चार हात थिएनन्, पाँच मुख थिएनन्, सोह सय रानी पनि थिएनन्। तैपनि, बुद्ध महापरिनिर्वाण भएको अढाइ सहस्राब्दी बित्तिसकदा समेत मानिसहरू बुद्धलाई सम्भिरहेका छन्, पूजिरहेका

छन् । बुद्धसँग प्रमुख तीन गुण थिएः शान्ति, प्रेम र करुणा । बुद्धको मनमा यी गुण थिए, बुद्धको बोलीमा यिनै गुणको भक्तिकार हुन्थ्यो र कर्ममा यिनै गुण प्रकट हुन्थ्ये । ज्ञानप्राप्त भएपछि बुद्धलाई यी गुणहरू स्वयंभित्र रहेको बोध भएको थियो । राग, द्वेष र अज्ञानले यी मानवीय गुण प्रकट हुनसकेका थिएनन् । जब मन शुद्ध हुन्छ, तब मानिस बुद्ध हुन्छ । बुद्धत्व पाउने ऋमा बुद्धले पहिला आफ्नो मनलाई (व्यक्तिगत इच्छाहरूलाई) जित्नुभयो, तदनन्तर सबैको मन जित्नुभयो । यो आलेखमा मनलाई शुद्ध बनाउन सकिने सरल उपायहरू बुद्धवाणीहरूका सहायताले प्रष्ट पार्न प्रयत्न गरिएको छ ।

बुद्ध नेपालका विभूति

नेपालमा बुद्धलाई विभूति मानिएको छ । नेपालको माटा बुद्धका शिक्षाहरूबाट सिज्चित छन् । त्यसैले शान्ति र सहिष्णुता नेपालीको संस्कृति र पहिचान बनेको छ । बुद्धका शिक्षाले मानिसलाई स्वस्थ, स्वतन्त्र र मैत्रीपूर्ण ढङ्गले बाँचे उपाय सिकाउँछन् । तब व्यक्तिको मनमा शान्ति हुन्छ, समाजमा सौहार्दता र समृद्धि हुन्छ । बुद्धले यही शान्तिको संस्कृति बसाल्नुभएको हो । आजसम्म नेपालीहरूले बुद्धलाई भित्तामा भुण्डाइरहेका छन् या खोपामा सजाएका छन् । मनमा राखेका छैनन् । बुद्धका शिक्षालाई हृदयङ्गम गर्न अब धेरै विलम्ब गर्नुहुँदैन । किनभने बुद्धको शिक्षा आज जति सन्दर्भभ्युक्त सम्भवतः कहिल्यै थिएन । आज उपभोक्तावादी संस्कृतिको प्रभावले मानिसलाई शारीरिक र मानसिक रूपमा अस्वस्थ, परतन्त्र र एकअर्काको दुर्सम्भ बनाएको छ । मावनता सङ्कटमा पर्दैगएको छ । मानवतालाई अङ्घारोमा हराउनबाट बचाउन सक्ने एउटा आशाको किरण हुन सक्छन् बुद्धका शिक्षा ।

बुद्धको त्याग, तपस्या र प्राप्ति

मानिसको दइतिहासमा बुद्धजस्तो अप्रतीम व्यक्तित्व कोही भएन । बुद्धले मानव कल्याणका लागि दरबार त्याग गर्नुभयो । कठोर तपस्या गर्नुभयो । र, अन्तातः बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभयो । बुद्धत्व आज पनि दुःख सन्ताप मानिसका निम्नि अनन्त सान्त्वनाको जीवनपद्धति भएको छ । निर्वाण पाउनका लागि सर्वस्व त्यागिदिने हिम्मत विरलैपुरुषमा हुन्छ । दुनियाँमा के देखिन्छ भने मानिसले रितो मुठी पनि बाँधेर राख्न

रुचाउँछन् । बुद्धको जस्तो त्याग, तपस्या र प्राप्ति मानवजातिका निम्नि सदासर्वदा वन्दनीय छ । बुद्ध यथार्थवादी थिए । व्यवहारवादी थिए । मनमा एउटा आशय र बाहिर अर्को व्यवहार गर्दैनथे । बुद्धलाई कुनै भिन्न दार्शनिक सिद्धान्त स्थापित गर्नु थिएन । बुद्ध त केवल मानिसको दुःख मेटाउन चाहनुहुन्थ्यो । बुद्धले मानिसको मनोविज्ञान, मनका द्वन्द्वहरू, तिनको उत्पाद र निरोधको रहस्य जरैसम्म बोध गर्नुभएको थियो । तपस्याबाट पाएको त्यो बोध व्यक्त गर्नलाई बुद्धसँग मधुरवाणी थियो र प्रेम एवम् करुणाले भरिएको हृदय थियो ।

लुम्बिनी, जेरुसेलम र मक्का

प्रकृति सर्वत्र समृद्ध छ । खाडी मुलुकमा तेलको भण्डार छ । पश्चिम मुलुकका मानिसमा प्रविधिको कुशलता छ । हाम्रो मुलुकमा संसारको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा समेत अन्य आठ उच्च हिमशिखर र तीबाट निःसृत असङ्घर्ष्य नदीनाला छन् । हाम्रो देश बुद्धको जन्मभूमिका रूपमा अभि समृद्ध छ । जेसिसको जन्मथलो जेरुसेलम, हजरत मुहम्मदको जन्मस्थान मक्का मदिना संसारकै उत्कृष्ट गन्तव्य बनेका छन् । बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनीलाई पृथ्वीकै आकर्षक तीर्थस्थल शान्तिभूमि, ज्ञानभूमि एवम् आनन्दभूमि बनाउन सकिन्छ । किनभने, बुद्धलाई वर्तमान युगमा संसारका दुई खर्ब मानिसले श्रद्धा गर्छन, पूजा गर्छन् र उनले देखाएको बाटोमा हिँड्छन् । बुद्धलाई सङ्केंदा असङ्घर्ष्य मानिसको जीवनमा आशाको किरण देखा पर्छ । बुद्धधर्म र दर्शन करेको व्यक्तितग वा संस्थागत मिसनविना स्वतःस्फूर्त रूपमा संसारभर फैलिइरहेको छ ।

बुद्धका शिक्षाको प्याटेन्ट-राइट

आज पश्चिमा मुलुकमा बौद्ध-दर्शनको प्राज्ञिक अध्ययन केन्द्रहरू खुलिरहेका छन् । त्यसताका विद्यार्थी पञ्चशील र अष्टाङ्गिक मार्गको महत्ता हृदयङ्गम गर्दैछन् । हाम्रो देशमा भने मल्टिनेसनल कम्पनीका शोरुमहरू खुलिरहेका छन् । हाम्रा विद्यार्थी कि त टेलिभिजन हेरेर बसेका हुन्छन्, कि भिडियो गेम खेलिरहेका हुन्छन् कि भने मोबाइलमा औला फेरिरहेका हुन्छन् । यही सिलसिला जारी रहेमा बुद्धको बारेमा हामीले पश्चिमाहरूबाट सिक्नुपर्न दिन छिटै आउनेछ । पश्चिमा विद्वान्हरूले हाम्रा सारा

ग्रन्थहरू लगिसकेका छन्, हाम्रो अभिलेखालयमा सङ्ग्रहित प्राचीन लेखोटहरूसमेत फोटो बनाएर युरोपर अमेरिकामा खुलेका सयाँ विश्वविद्यालयहरूका पुस्तकालय भरिसकेका छन्। केही त होला बुद्ध-दर्शनमा जसको कारण सारा दुनियाँमा यसको आकर्षण बढिरहेको छ। बुद्धको दर्शनमा लुकेको रहस्य पहिला पता लगाउने उत्तर अरु कसैले लिनेछ। जुन समस्त नेपालीको दुर्भाग्य हो। त्यसो भएमा हामीले कहिल्यै स्वयंलाई क्षमा गर्नसक्ने छैनौ।

बुद्धप्रतिको नेपाली ‘क्रेज’

भारतले बुद्ध उसकै देशमा जन्मेको देखाउन नकली लुमिबनी बनाइरहेको सुन्दा हाम्रो मुटु दुख्छ। उत्ता कोही अल्पज्ञ विदेशीले बुद्ध भारतका हुन् भनेर कुनै पुस्तकमा लेख्यो भने हाम्रो रगत उम्लन्छ। अमेरिकाले जुतामा बुद्धको मूर्ति छायो भनेर हाम्रो कम्पारो तात्त्व। तर, बुद्धलाई हामीले आफ्नो मनमा राखेको, उनका शिक्षालाई जीवनमा उपयोग गरेको खै त? हाम्रो मनमा त पश्चिमा संस्कृतिले सिकाएको भोगविलासको लालच मात्रै छ। हाम्रो मनमा आफ्नो मोबाइल, गाडी, टिभी र बिबीसँग कहिल्यै सन्तुष्ट नहुने संस्कार बसेको छ। किनकी, छिमेकीले यी कुराका भन् राम्रा मोडल खेलाइरहेको हुन्छ। हामीमा वस्तुप्रतिको लगाव कम र बुद्धप्रतिको लगाव अधिक नभएसम्म हामीले बुद्ध जन्मेको देश भनेर गर्व गर्नुमा कुनै दम रहने छैन।

बुद्धका शिक्षा सबै पृथ्वीवासीका निस्ति सर्वकालिक छन्। बुद्धले समस्त मानव जातिलाई सम्बोधन गरेर बोल्नुभएको थियो। देश, काल र परिस्थितिअनुसार धर्तीको भागबण्डा भयो र हाम्रो देश नेपाल बुद्धको जन्मभूमि रह्यो। यो हाम्रो महान् सौभाग्य हो। बुद्धको देशका बासिन्दा भनेर संसारभर शान्ति, प्रेम र करुणाको उपहार दिनसक्छौं। हामीले ती मुलुकका बासिन्दाले बनाएका अत्याधुनिक मेसिनहरू प्रयोग गरेर जीवनलाई सरल, सहज र रोमाञ्चक बनाएका छौं, उनीहरूको गुन तिर्न हामीसँग भएको यही शान्ति, प्रेम र करुणा हो, अर्थोक केही छैन।

बुद्धका शिक्षाका विशेषता

बुद्धका वचनहरू एकपटक स्थिर मनले सुन्ने मानिसको जीवनमा रूपान्तरण आउँछ। तर, हाम्रो दुर्भाग्य

के छ भने हाम्रो मन उत्पातै अस्थिर छ। हामी केही कुरा हुबहु सुन्नसक्ने क्षमता राख्दैनौ। हामीले विषयलाई तत्काल आफ्नो स्वार्थमा रड्गाएर सुन्छौ। कसैले खास के भन्दैछ त्यो सुन्दैनौ, बरु किन भन्दैछ, सो कुराबाट मेरा उद्देश्य पूर्तिका लागि के लाभ हुन्छ भन्नेतिर ध्यान गइरहेको हुन्छ। जबजब कुनै कारणले निराशा छाउँछ, मन हतास हुन्छ, असहायपन महसुस हुन्छ, तबतब बुद्धको जीवनी पढ्नुहोस्। तब, पुनः जीवनप्रति आशा जाग्छ, उत्साह भरिन्छ, आत्मबल बढ्छ।

बुद्धले जीवनको अर्थ खोज्नुभएको थियो। जीवनको कुनै युक्तिसङ्गत अर्थ थाहा नहुँदा मानिस जिन्दगीदेखि वाक्क-व्याक्क हुन्छ। सधैघर र अफिसबीचको दौड्हुप, उस्तै तालिकाबद्ध र धपेडीयुक्त जीवन र आखिरमा कतै पर्खिरहेको मृत्युसँग जम्कामेट। जीवनको निस्सारता देख्न सक्ने समझ भएको मानिस छिटै नै यसको एकोहोरोपनबाट उदास हुनथाल्छ। मानिसका बेवकुफीहरू बेकारमा सहनुपरेकोमा उदेक लाग्न थाल्छ। जति भोगविलास गरे पनि मन नअघाएको देख्दा, जति पूरा गरे पनि तृष्णा बढिरहेको देख्दा, समय बूढो नभएको र आँफै बूढो हुँदै गएको देख्दा^१ समझदार मानिस सोच्न बाध्य हुन्छः जीवन यस्तै निरस प्रणाली हो त? जीवनको सार के हो? बुद्धले निर्वाणमा जीवनको सार फेला पार्नुभयो। निर्वाणको अवस्थामा मन शान्त हुन्छ। शान्त चित्तमा प्रज्ञाको उदय हुन्छ। प्रज्ञाको आलोकमा जीवनका हरेक दृश्यहरू नवीन, तरोताजा र अप्रतीम ढङ्गले सुन्दर देखिन थाल्छन्। जीवन जगत्का यावत् दृश्यबाट सौन्दर्य प्रस्फुटन भइरहेको देख्न सकिन्छ।

केवल शान्त चित्तमा प्रज्ञोदय हुन सक्ने भएकोले मनलाई हमेशा शान्त राख्ने चेष्टा गर्नु पर्छ। विपश्यना ध्यान शिविरमा ९० दिन मौन बस्ने विधि यसै कारण राखिएको हो। दश दिनसम मौन बस्दा केही सीमासम्म मन स्थिर हुनसक्छ, शान्त हुनसक्छ। तब बुद्धको शिक्षा महसुस गर्न सकिने सम्भावना रहन्छ। बुद्धका समस्त शिक्षाले अप्रमाद सिकाउँछन्, वर्तमानमा होसमा रहने कला सिकाउँछन्। एकपटक यो कला सिक्नु सबैका निस्ति जीवनोपयोगी हुनसक्छ। विपश्यना जीवन जिउने सर्वोत्तम कला हो भन्दा अत्युक्ति हुँदैन।

विज्ञानसम्मत दर्शन

बुद्ध-दर्शनलाई अल्बर्ट आइन्सटाइनले सर्वाधिक विज्ञानसम्मत दर्शन भनेका छन् । अठारौं शताब्दीमा वैज्ञानिकहरूले ईश्वर वा आत्माको अस्तित्व छैन भनेर घोषणा गरेका हुन् । बुद्धले पच्चीस सय वर्षपहिला अनीश्वर र अनात्मको बारेमा बताउनुभएको थियो ।

अनीश्वराद : बुद्धले ईश्वरको सत्ता मान्युहन्न । यो ब्रह्माण्डलाई चलाउने अदृश्य शक्ति कोही छैन । यो जीवन र जगत् त प्रतीत्यसमुत्पादको नियममा चलेको छ । प्रतीत्यसमुत्पाद अर्थात् कार्य-कारण शृङ्खला । शृङ्खलाका कैयौं चक्र छन् जसलाई बाह्र अङ्गमा बाँडिएको छ । सृष्टिको कोही उत्पत्तिकर्ता छ भने अन्त्यकर्ता पनि हुनुपर्न हुन्छ । वास्तवमा सृष्टिको त न प्रारम्भ छ न अन्त्य ।

अनात्म : जसलाई मानिसहरू आत्मा सम्पन्न अन्त्यकारमा बिलाउन सक्छ ।

बौद्ध दर्शनअनुसार स्वयंको हुनु अर्थात् अस्तित्वलाई नजानी आत्मान् हुन सकिंदैन । केवल निर्वाणको अवस्थामा स्वयंलाई जान्न सकिन्छ । मरेपछि आत्मा गहिरो सुषुप्तिमा डुङ्छ । चेतनाको त्यो प्रवाह या त अनन्तकालसम्म अन्धकारमा रूमलिन सक्छ या तत्क्षण अर्को जन्म लिएर भवचक्रमा फेरि सम्मिलित हुन्छ । अतः आत्मा तबसम्म आत्मा हुँदैन, जबसम्म बुद्धत्व घटित हुँदैन ।

वैज्ञानिकहरू सारा दृश्यमान पदार्थ केवल भाइब्रेसन मात्र हो भन्ने तथ्यमा आइपुगेका छन् । अणुलाई टुकस्त्याउँदै जाँदा एनर्जी र इन्फर्मेसन मात्र फेला परेको छ । बुद्धले यही भन्नुभएको थियो : सब्बो पञ्जलितो लोको सब्बो लोको पक्षिपितो । समस्त लोक प्रकम्पन मात्र हो ।

अनित्य : यो ब्रह्माण्डमा सबै थोक क्षणिक र नश्वर छ । केही पनि स्थायी छैन । सबै कुरा परिवर्तनशील छ । यो शरीर र ब्रह्माण्ड त्यसैगरी संरचित छन्, जसरी घोडा, पाढ्यार र पालकीको सङ्गठित रूपलाई रथ भनिन्छ र यिनलाई अलग गर्दा रथको अस्तित्व मानिन्दैन ।

मानवीय दर्शन :

बुद्धले जात, जन्म, गोत्र, वंश वा वर्णको आधारमा भेदभाव अन्त्य गर्नुभएको थियो । कुनै पनि व्यक्ति जन्मले

शुद्र वा ब्राह्मण हुँदैन । हरेक व्यक्ति आफ्नो कर्मले शूद्र वा श्रेष्ठ हुन्छ ३ वास्तवमा जो मानिस क्रोधी, रिसाहा, शत्रुताको भावना मनमा पाल्ने, अरुलाई घृणा गर्ने, मिथ्यादृष्टियुक्त र मायावी हुन्छ, त्यो नीच जातको मानिस हो । जसले हिंसा गर्छ, जसको मनमा प्राणीहरू प्रति दयाभावना छैन त्यो मानिस नीच जातको हो४ ।

स्त्रीपुरुषमा नैसर्गिक वा प्राकृतिक भेदबाहेक अन्य कुनै प्रकारको मानव निर्मित भेदलाई बुद्धले समर्थन गर्नुभएको देखिँदैन । भिक्षुसङ्घमा महिलाहरूलाई प्रवेश दिन अनिच्छुक हुनुको मूल कारण स्त्री-पुरुषलाई एउटै विहारमा राख्दा मानिसमा रहेको स्वाभाविक मैथुन भावना जागेर सङ्घको उद्देश्यमा कुनै पनि प्रकारले बाधा नपुगोस् भन्ने ध्येयमा अभिप्रेरित थियो । थेरी गाथामा भिक्षुणीहरूले सङ्घमा प्रवेश गरेपछि स्वतन्त्रता, मुक्ति, सुख र आनन्द पाएको बताएका छन् ।

बहुसङ्ख्यक मानिसको हित र सुखलाई सर्वोपरि राखेर काम गर्न बुद्धले सुभाउनुभएको पाइन्छ । विनय महावग्गमा बुद्ध भन्नुहुन्छ : भिक्षुहरू हो, बहुसङ्ख्यक मानिसको हितको लागि, बहुसङ्ख्यक मानिसको सुखको लागि, मानिसप्रति दया गर्नका लागि, देवताहरू र मानिसहरूको प्रयोजनको लागि, हितको लागि, सुखको लागि काम गर । एकसाथ दुई जना नजाऊ । आरम्भमा कल्याण, मध्यमा कल्याण र अन्त्यमा कल्याण यस्तो धर्मको उपदेश गरै५ ।

क्रमशः

पादटिप्पणी :

१. भोग न भुक्ता वयमेव भुक्तास्तपो न तप्तो वयमेव तप्ताः । कालो न यातो वयमेव यातास्तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥ -भर्तुहरि शतक ११२।
२. सुत्तनिपात । वसल सुत, महापरित्राण सूत्र पाठ (इकीसवीं सदी में बौद्ध धर्म पृ. २०२ मा उद्धृत ।
३. कोधनो उपनाही च पापमक्खी च यो नरो । विपन्नविटिठ मायावी, त जङ्गा वसलो इति । एकज वा द्विज वा पि यो ध पाण विहिसति । यस्स पाणे दया नत्थि, तं जङ्गा वसलो इति ॥ -सुत्तनिपात, वसलसुत १, ७
४. चरथ भिक्खवे, चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अथाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान... । (इकीसवीं सदी मेंबौद्ध धर्म पृ. ११४)

बुद्ध-पूर्णिमा मानव शिक्षा साक्षात्कार दिवस

केशरी वज्राचार्य

बुद्ध-पूर्णिमालाई मानव उपयोगी शिक्षा साक्षात्कारर्गर्ने दिवसको रूपमा मनाउनु उचित हुन्छ । यसका विभिन्न पक्षमा विचार गर्न सकिन्छ । सिद्धार्थको महाभिनिष्ठमण त्यागभावनाको समुचित उच्चमूल्यांकन गर्नसकिन्छ । यसमा राज्यसुखभोगको त्याग मात्र निहित छैन । मानवजाति तथा सम्पूर्ण प्राणीजगतको दुःखबाट मुक्ति तथा लडाइ भैफगडा, हत्या हिसाबाट आजित भएर शान्तिको खोजको लागि महान त्यागको साधना गाँसिएको दिनलाई बुद्धपूर्णिमाको दिवसका रूपमा मनाउने बेला आइसकेको छ । सिद्धार्थले कपिलवस्तुमा बिताएको २९ वर्ष तथा बुद्धत्व प्राप्तिपछि उनको जीवनकाललाई राम्रोसित अध्ययन, चिन्तन मनन गर्न हो भने मानव जगतले भोगनुपरेका यावत सबै सुखदुःखका कुराहरूको बोध हुन्छ ।

बुद्धत्वलाभ अधि र पछिको सिद्धार्थ गौतमको विन्तन आखिर कुन महान उद्देश्यप्राप्तिका लागि कस्ता कामका लागि थियो भन्ने कुरा बुझ्न पनि वर्तमान परिस्थितिमा त्यतिकै ठूलो सोच विचारको आवश्यक छ । राजनीति गर्न मानिसहरूले बुद्धको विन्तनलाई कुनै पनि पूर्वाग्रह नराखी सोच्ने हो भने आफ्नो क्षमता, बुद्धिमत्ताको प्रयोग अरुकै लागि खर्च गर्नुपर्ने सन्देश दिएको छ । आजका राजनीतिक दलहरू जनशक्तिमा आधारित भएर शक्ति संचय गर्दछन् ।

तिनको ऊर्जालाई जनताकै सुखका लागि खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ । तर त्यसो भझरहेको छैन ।

सिद्धार्थले बुद्धत्व प्राप्तिपछि आफ्नो सम्पूर्ण ज्ञान तथा विवेकलाई मानवीय सुखशान्ति प्राप्तिको मार्ग मार्गप्रशस्त

गराएका थिए । इतिहासको अनेक कालखण्डमा सम्पूर्ण मानवजाति र प्राणीजगतका सुखशान्ति प्राप्तिका लागि बुद्धभन्दा अधि पनि थुप्रै ऋषिमुनिहरूले जंगलको एकान्तवासमा रहेर खोज तथा विन्तन नगरेका हैनन् । ती सबैलाई समग्रमा भन्नुपर्दा बुद्धलाई ती पूर्वजहरूको भन्ना भिन्न किसिमको ज्ञानको अनुभूति भएको थियो । मुनिवर आलारकालामले प्रतिपादन गरेका साङ्ख्य दर्शन तथा उद्करामपुत्तले बुझेका तर अनुभूत नगरेका दुःखमुक्तिको उपाय बुद्धले ध्यानमग्न भएर अनुभूति गरेका थिए । त्यही बुद्धत्व ज्ञानउपजबाट प्राप्त शिक्षा हासिल गर्नसकेमा नै आजको मानव समाज दुःखबाट मुक्त हुनसक्छन् भन्ने कुराको बोध बुद्ध-पूर्णिमाले गराएको छ ।

इसापूर्व छैठौं शताब्दीमा अन्य ज्ञानी ऋषिमुनिहरूले समेत अनुभूत नगरेका ज्ञानको खोजमा सिद्धार्थले थप ज्ञानको तिर्था मेटाउन चाहेका थिए । स्वयं ऋषिमुनि आलारकालाम तथा उद्करामपुत्तहरूले समेत सिद्धार्थलाई मार्गप्रशस्त गर्न नसकेपछि नै सिद्धार्थले स्वयं गयाको

उरुवेल वनमा छवर्षसम्म एकान्तवासमा ध्यानमग्न भएर प्राप्त गरेको बुद्धत्व शिक्षा नै आजको संसारमा वैज्ञानिक भएको पुष्टी भइसकेको छ । तर के हामीले यसतर्फ चाहिएजति ध्यान दिनसकेका छौं त? नेपाललगायत संसारका कृतिपय मुलुकहरू अहिले बुद्धको नामको महानताबाट महिमागाथा गाएर लाभ लिन खोजेको देखिन्छ । ज्ञानको अनुसरण नै नगरी केवल नाम मात्र जपेर मुक्ति मिल्छ भनेर बौद्धवाङ्मयमा बुद्धले कहि करै भनेका छैनन् । अन्य धर्मले अपनाएका मुक्तिमार्गभन्दा बिल्कुलै फरक मार्ग बुद्धको उपदेशमा पाइन्छ । स्वयं अनुभूति गर्ने मार्ग श्रम गरेर मात्र पाइन्छ भनी बुद्ध-उपदेशमा उल्लेख छ । त्यसैले श्रमणधर्म भनिएको हो ।

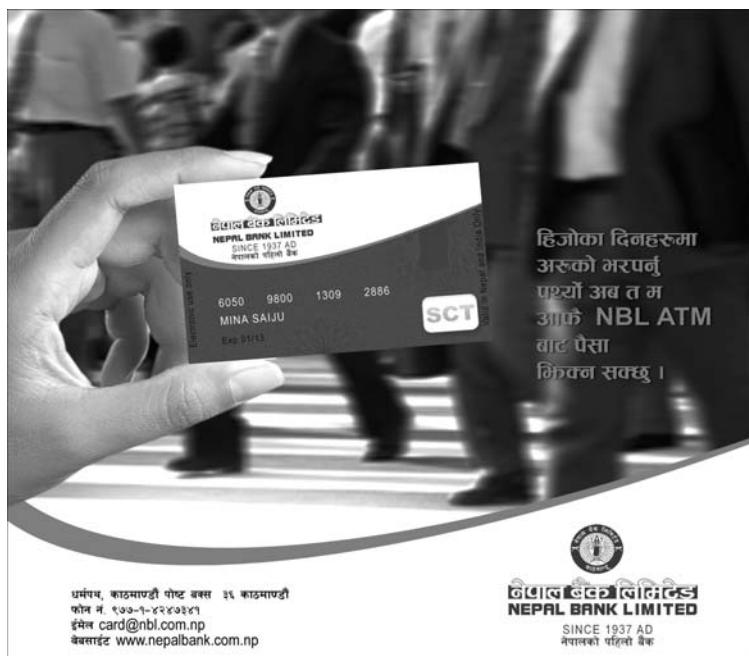
नेपालमा बुद्धशिक्षा दिने विश्वविद्यालय पनि अलमलिने गरेको देखिन्छ । संसारका अन्य धर्मसँगको तुलनात्मक पाठ्यक्रम पनि बौद्ध विश्वविद्यालयमा राखिनुपर्छ भन्ने तर्क पनि देखिन थालेको छ । तुलनात्मक शिक्षा बिना बुद्धको अनात्मवादी शिक्षा कसरी बुझ्न सकिन्छ? भन्ने तर्क दिनेहरूले के बुझ्न आवश्यक छ भने पहिले बुद्धको अनात्मवादी शिक्षाको अध्ययन हुनपर्छ अनि अनात्मवादको रहस्य आफै खुल्छ । बौद्ध विश्वविद्यालयमा

आत्मवादी विषयमा थप पाठ्यक्रम राख्नु भनेको बुद्ध-दर्शनमाथि खिचडी बनाउनुबाहेक अरु केही होइन ।

केही विद्वान अध्ययनकर्ताहरू अहिले के पनि भनिरहेका पाइन्छन् भने संसारमा जैनमुनि महावर्धनले देखाउनुभएको अहिसा मार्ग मात्र संसारमा चोखो छ । जसले हिसा मार्गलाई विलकुलै त्याज्य मार्ग बताए र बुद्धका अनुयायीहरूले अन्यधर्मसँग समन्वय गरेका छन् । मांस भोजन गर्नन् भनिरहेका छन् । यो तर्कलाई विचार गर्ने हो भने बुद्धले अन्य धर्मका हिसावादीहरूसँग समन्वय गरेर बौद्धहरूले अगाडि बढ्नुपर्छ भनेर कहिलै भनेका छैनन् । अन्य धर्मावलम्बीहरूको परम्परागत विश्वासलाई बुद्ध-उपदेशको आधारमा ऋमशः बदलेर उनीहरूलाई अहिसात्मक सत्यको मार्ग अवलम्बन गराउने कुरामा जोड दिइएको हो । हिसाकर्मवादीहरूसँग सँगै मिलेर धर्ममा लाग भन्ने अर्थमा त्यस किसिमका विश्लेषण गरिनु कदापि उचित छैन । उदाहरणका लागि तिब्बतमा परम्परागत बोनधर्ममा विश्वास गर्नेहरू बुद्ध-उपदेशको शिक्षा पाउन थालेपछि ऋमशः ज्ञानमार्गमा परिवर्तित भएका छन् ।

यसलाई वैज्ञानिक यथार्थ सत्यको पहिचान गर्ने मार्ग अवलम्बन भएको भन्न सकिन्छ । त्यसैगरी जापानमा परम्परागत सिन्तोधर्मका उपासकहरू बुद्ध-उपदेशमा बढी आस्था राख्छन् र विश्वास गर्नन् । परम्परागत विभिन्न आस्थामा रहेका जापानी समाजले इसाको पाचौं शताब्दीपछि कोरिया प्रायद्वीपबाट आएका बौद्ध भिक्षुहरूबाट बुद्धउपदेश ग्रहण गर्न थालेपछि उनीहरूमा निकै परिवर्तन आयो । त्यहाँ राष्ट्रिय एकतामा बल पुगेको इतिहास छ । विभिन्न धार्मिक विश्वास र आस्थामा बाँडिएका मानिसहरूमा राष्ट्रिय एकताको भावनामा जागरण आएको थियो । आपसमा मेलमिलाप गरी बस्दा शान्तिको अनुभूति गरेका छन् । राष्ट्रिय स्वाभीमानमा विकास हुने कुरा अनुभव गरेका छन् ।

यसबाट के शिक्षा लिन सकिन्छ भने परम्परागत विभिन्न धर्ममा विश्वास

गर्ने मानिसहरू पनि बुद्ध-उपदेश ग्रहण गरेपछि एकसूत्रमा आबद्ध हुनसकदा रहेछन् भन्ने कुरा बुझनु जरूरी छ । आफ्नो परम्परागत धर्ममा विश्वास छँदाछँदै पनि बुद्ध-उपदेशबाट लाभ उठाउन सकिने रहेछ भन्ने ज्ञान आर्जन भएको मान्यु पर्दछ । नेपालमा पनि विभिन्न धर्ममा विश्वास राख्ने मानिसहरू आपसमा मेलमिलाप गरी बसेका छन् । खासगरी सनातन धर्मावलम्बी र बौद्धहरू एकै किसिमका देवीदेवताहरूमा फरक नाम दिएर विश्वास राख्छन् । महायानी वज्रयानी परम्परा अपनाउने बौद्धहरू मच्छेन्द्रनाथलाई करुणामय भनी पूजा गर्छन् । तान्त्रिक वज्राचार्यगुरुहरू गुह्यश्वरीलाई अनात्मदेवी मानेर मन्त्र साधना गर्छन् । यो धार्मिक समन्वयको एक पाटो हो । यसमा अन्यथा मान्ने गरिएको छैन । मूलतः बुद्ध-उपदेशलाई कसरी अपनाउने भन्ने कुरा नै सत्य हो । सांस्कृतिक पक्षलाई मात्र धर्म मान्न चाहिँ गलत देखिन्छ ।

छलकपटको राजनीतिमा विश्वास गर्ने दलहरू राष्ट्रिय सहमतिको कुरा त गर्छन् तर आपसमा घातप्रतिघात गर्न पछि पर्दैनन् । बुद्धले छलकपट र घातप्रतिघातलाई पटककै मान्यता दिएका छैनन् । तथापि यस्ता मानिसहरू पनि बुद्धको महिमा गाउन पछि परेका छैनन् । राजनीतिक नेतृत्वमा पुगेका छन् । शायद उनीहरूलाई लाग्दो हो बुद्धको नाम जने वित्तिकै सबै संकट समाप्त हुनेछ । यथार्थ त्यसो हुँदै हैन ।

पूर्खाले परम्परागत रूपमा अपनाएको जन्मजात धर्मलाई आफू जान्ने बुझने भइसकेपछि पनि परिवर्तन गर्ने नपाउने कानुन नेपालमा विद्यमान छ । धर्मपरिवर्तन गर्नु भनेको आफ्नै जन्मदिने आमालाई परिवर्तन गर्नु सरह हो भन्ने तर्क दिइन्छ । पूर्खामा ज्ञानको कमी थियो भने सन्तानले नयाँ ज्ञानको उपभोग नगर्ने त? त्यसोभए परिवर्तन कसरी हुन्छ? नेपालमा परम्परागत राजतन्त्रबाट जनताको भलो हुँदैन भनेर गणतन्त्र स्थापना गर्न चाहिँ लोकतन्त्र हुने अनि धर्ममा चाहिँ लोकतन्त्र नचाहिने कसरी हुन्छ? त्यसोभए धार्मिक स्वतन्त्रता कहाँ छ त? धर्मनिरपेक्षता भनेको धर्म नमान्ने हो भन्ने अर्थ लगाउन कसरी मिल्छ? बरू धर्मनिरपेक्षताको अर्थ सबैले परम्परागत रूपमा अपनाउँदै आएका आआफ्ना परम्परागत धर्ममा आस्था र विश्वास

राख्न पाइन्छ भन्ने व्यापक अर्थ लगाउन किन नहुने? बुद्धले पच्चीस सयवर्षअधि नै यो धर्मनिरपेक्षताको अर्थ खुलाइसकेका थिए । अवैज्ञानिक अन्धविश्वासमा आधारित कुराहरूलाई धर्मको आडमा विश्वासमा लिनु कदापि राम्रो कुरा होइन । यो शास्त्र सन्देशको शिक्षा बुद्धले दिएका थिए । अहिलेसम्म बुद्धका विचार र सन्देशलाई कुनै पनि दार्शनिकहरूले अवैज्ञानिक भन्न सकेका छैनन् । बुद्धका उपदेशहरूलाई सही रूपमा ग्रहण गर्नसक्नु नै बुद्ध शिक्षा हो । यसलाई कसैले तुलनात्मक रूपमा हर्नु आवश्यक नै छैन । आफूलाई गलत लायो भने त्याग्ने छुट बुद्ध स्वयंले दिएका छन् । यही आधारमा भन्न सकिन्छ बुद्धका विचार सबैभन्दा लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यता अनुकूल छ ।

बुद्धले हिंसाजन्य घटनाको सदासर्वदा विरोध गरेका छन् । तत्कालीन समयका राजामहाराजाहरूलाई आफ्नो विवेकको कसीमा स्वेच्छाले स्वयं उत्रन विवस बनाएका थुप्रै घटना प्रसंगहरू छन् । बुद्धधर्मले अन्य धर्मसँग सम्पैता गरेर अगाडि बढेको भनी तर्क गर्नहरूले सबैभन्दा पहिले आफ्नो विवेकबुद्धि लगाएर बुद्धलाई बुझ्ने प्रयास गर्नु उचित हुन्छ । अन्यथा अन्य धर्मका बारेमा आफूले बोलेका कुराहरू अन्य विद्वानलाई मिथ्या लाग्दछ । त्यसबेला स्वयंलाई लाजलाग्न सकछ । बेलैमा विचार गर्नु उचित हुन्छ । सम्यक् विचार, सम्यक् आजीवन भनेर बुद्धले उपदेश गरेका कुरालाई राम्रोसँग अध्ययन गर्न सबैलाई छुट छ ।

बुद्धले अन्य जुनसुकै धर्म अपनाउने मानिसहरूलाई उनीहरूमा निहित विश्वासको कसीमा उत्रेर स्वयं अनुभूति गर्न अनि निर्मल जीवन बिताउने बाटो देखाउने प्रयास गरेका छन् । हिंसा मार्गलाई कहिल्यै साथ दिएका छैनन् । बरू सम्प्राट अशोक जस्ता हिंसा कर्मबाट नै संसारको राज्यसुखभोग प्राप्तगर्न सकिन्छ भनी कलिङ्ग युद्धमा लाखौ मानिसको हत्या गर्न उही राजा बुद्ध-उपदेश पाएपछि अहिसक बनेका थिए । शान्ति, अहिंसा मार्गको महान प्रचारक भएको ज्वलन्त उदाहरण छ । नेपालका राजनीतिक दलहरूले यस्ता सन्देशलाई आत्मसात किन नगर्ने? बुद्धको नाम जपेर मात्र शान्ति कहिल्यै आउँदैन । बुद्धले देखाएको मार्गमा लाग्नेहरू मात्र अवश्य लक्ष्मा पुग्न सक्छन् । यही बुद्धशिक्षा हो, बुद्ध-पूर्णिमाको सन्देश पनि यही हो ।

क्रान्तिको उतार र लोकतन्त्र

एक राजेन्द्र महर्जन

हामी नेपालीहरू एउटा उथलपुथलकारी इतिहासमा बाँचिरहेका छौं र इतिहासको निर्माण पनि गर्दै आएका छौं। इतिहासको बचाइ र निर्माणको क्रममा इतिहाससँग हाम्रो सम्बन्ध र दूरी निकै नजिकको छ। कतिसम्म नजिक छ भने हामी आफूले गरेका ऐतिहासिक उपलब्धिसमते देख्न सक्षम छैनौं। र ती ऐतिहासिक उपलब्धिमाथि टेकेर प्रगतिशील र जनमुखी रूपान्तरण गर्ने मामिला पनि दूरवृष्टि राख्नसमेत अक्षम सावित हुँदैछौं।

विक्रम सम्वत् साठीको दशकमा हामीले लोकतान्त्रिक गणतन्त्रसँगै समावेशिता, संघीयता, धर्मनिपेक्षताजस्ता ऐतिहासिक उपलब्धि हासिल गरेका हौं। राज्यलाई कल्याणकारी र समावेशी बनाउने ध्येयले युक्त समाजिक लोकतन्त्रजस्ता ऐतिहासिक उपलब्धि पनि सत्तरीको दशकमा आइपुग्दा-नपुग्दै गुम्नसक्ने खतरा बढ्यो छ। विशेषतः आम जनताको हस्तक्षेपमा क्षयीकरणका कारण, क्रान्तिकारी रापतापको कमीका कारण, कुलीन वर्ग र समुदायबाट ती उपलब्धिको अपहरणका कारण। त्यसमा पनि थप राजनीतिक संरचनामा आएको क्रान्तिकारी परिवर्तनलाई पनि कुनै राजनीतिक क्रान्ति नै नमान्ने हुठका कारण।

राजनीतिक क्रान्ति भएको छैन ?

साठीको दशक नेपाली समाजका लागि क्रान्तिकारी उथलपुथलको दस वर्ष सावित भयो। विशेषतः दुई सय वर्ष लामो शाहवंशीय राजतन्त्रको अन्त्यको विशिष्ट कालखण्ड भयो। धेरैजसो दल र नेताहरूले सोच्दै नसोचेको लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापनको अवधि भयो। त्यस दशकको थालनीको बेला केन्द्रीकृत सामन्ती राजतन्त्रको समूल अन्त्यको सपनासमेत देख्न डराउनेहरू आज भने त्यही ऐतिहासिक परिवर्तनलाई क्रान्ति मान्न समेत तयार छैनन्। त्यस क्रान्तिकारी प्रक्रिया र ऐतिहासिक उपलब्धिलाई सही ढङ्गले प्रतिविम्बन गर्न नसक्नु दृष्टिदोष

हो। र त्यस उपलब्धिलाई जोगाएर लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई लोकतान्त्रीकरण र जनमुखीकरण गर्न नखोज्नु

“एक धर्मको पक्षपोषण गर्ने वर्तमान राज्य र त्यसका सञ्चालकहरू धर्म परिवर्तनको हौवा फैलाउँदै धर्मसापेक्षतालाई नै टेवा दिँदै बसेको देखिन्छ। यसैको पछिल्लो उदाहरण हो, सुनसरीको कुम्भमेलाको नाममा विवादास्पद बाबाजीलाई दिइएको आधा करोडको सहयोग। सबै धर्म मानने आस्तिकदेखि नास्तिकहरूले समेत तिरेको करका आधारमा बनेको राज्यको ढुकुटीको रकम एक धर्मका लागि छुर्दै हिँड्नु धर्मनिरपेक्षताको अभ्यास हुनसक्दैन। धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र नेपालका राष्ट्रपति, प्रधानमन्त्रीदेखि मन्त्रीजस्ता राज्य सञ्चालकहरू महायज्ञको धुनी ताज्जन र बाबाजीको गोडाको पानी शिरमा आचमन गर्न दैडिनु पनि कुनै पनि हालतमा कसैको निजी धार्मिक अभ्यास हुन सक्दैन।”

पटक-पटकका जनादेशमाथि नै अन्तरधात गर्नु हो।

राजतन्त्रको अन्त्य र लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापनामासंविधानसभाले निर्णयिक भूमिका खेलेको थियो। र संविधानसभाको निर्माणमा दसवर्ष माओवादी जनयुद्धले निर्णयिक भूमिका खेलेको थियो। जनयुद्धको एउटा माग थियो : राजतन्त्रको अन्त्य र लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापना। त्यही मागका लागि लडेका माओवादी सेनाको उपस्थितिले राजतन्त्रको वैधानिक र शान्तिपूर्ण विस्थापनमा नेपथ्य शक्तिको काम गरेको थियो। हेका रहोस् २०६० वैशाख महिनामा माओवादी पक्ष र राज्यपक्षबीच भएको दोस्रो वार्तमा गोलमेच सम्मेलन, अन्तरिम सरकार र संविधान सभामार्फत नयाँ संविधानको मागलाई समेत नकारिएको थियो। त्यसबेला राज्यपक्षको नेतृत्व गरेका

कॉर्ग्रेस र एमाले नै दोस्रो संविधानसभाका निर्णायिक भएका छन् र उनीहरूको हातबाट २०६२/६३ सालको ऐतिहासिक क्रान्तिका उपलब्धिको रक्षा र विकास संदिग्ध हुनपुगेका छन् । हुन त ती दलहरू पनि २०६२/६३ सालको ऐतिहासिक क्रान्तिका नेतृत्वकारी शक्ति रहेकोमा कुनै शंका छैन । यद्यपि उनीहरूले राजतन्त्रको लात खाएपछि मात्रै अग्रगामी शक्तिको भूमिका खेलेको र माओवादी जनयुद्धलाई शान्तिपूर्ण निकास दिन तयार भएकोमा पनि कुनै सन्देह छैन । उनीहरूले अब ऐतिहासिक क्रान्तिको जनादेशअनुसार राज्यको अग्रगामी पुनःसंरचना गर्नुको साटो यथास्थितिवादी भूमिका खेल्ने कार्यको अगुवाइ गर्ने आशंका बढ्दो छ ।

राज्य पुनःसंरचना विरुद्ध पहल

केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्यको पुनःसंरचना जनयुद्ध र जनआन्दोलको माग मात्रै होइन । यो त बाह्रबुँदे सम्भदारी, आठबुँदे सहमति, विस्तृत शान्ति सम्भौता र अन्तरिम संविधानसँगै पहिलो संविधानसभाको पनि म्यान्डेट हो । यसै क्रममा नेपाल औपचारिक रूपमा संघीय राज्य घोषित भइसकेको छ र यसलाई विश्वको एकमात्र हिन्दु अधिराज्यबाट धर्मनिरपेक्ष पनि बनाइसकिएको छ । राज्य

पुनःसंरचनाको मुद्दमा पहिलो संविधानसभै भंग गर्ने दलहरूको नीति औपचारिक रूपमा संघीयतावादी देखिए तापनि नियत र आचरण भने संघीय भएको पाइँदैन, नत उनीहरूको मनस्थिति र सोचाइ नै पुनःसंरचित भएको अनुमूलि हुन्छ । अन्य जातीय-भाषिक पहिचानलाई इन्कार गर्ने, पुरानै एकल जातिवादी एकाधिकारलाई कायम राखिछाड्ने तथा कुनै न कुनै तरिकाले केन्द्रलाई बलियो बनाइराख्ने नीति र नियतले राज्यको पुनःसंरचनलाई खोक्रो बनाउने सम्भावना प्रबल छ ।

धर्मको मामिलामा पनि एक धर्मको पक्षपोषण गर्ने वर्तमान राज्य र त्यसका सञ्चालकहरू धर्म परिवर्तनको हौवा फैलाउँदै धर्मसापेक्षतालाई नै टेवा दिँदै बसेको देखिन्छ । यसैको पछिलो उदाहरण हो, सुनसरीको कुम्भमेलाको नाममा विवादास्पद बाबाजीलाई दिइएको आधा करोडको सहयोग । सबै धर्म मानने आस्तिकदेखि नास्तिकहरूले समेत तिरेको करका आधारमा बनेको राज्यको दुकुटीको रकम एक धर्मका लागि छर्दै हिँड्नु धर्मनिरपेक्षाको अभ्यास हुनसक्दैन । धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र नेपालका राष्ट्रपति, प्रधानमन्त्रीदेखि मन्त्रीजस्ता राज्य सञ्चालकहरू महायज्ञको

धुनी ताप्त र बाबाजीको गोडाको पानी शिरमा आचमन गर्न दौडिनु पनि कुनै पनि हालतमा कसैको निजी धार्मिक अभ्यास हुन सक्दैन । यस्ता कार्यले सांस्कृतिक लोकतन्त्रको स्थापनासँगै राज्यको समय पुनःसंरचनालाई भड्खोलामा हाल्ने देखिन्छ ।

बनिबनाउ चिज होइन लोकतन्त्र

राजनीतिशास्त्री आदित्य निगमले भनेकै लोकतन्त्र भनेको कुनै बनिबनाउ चिज होइन, यो त विश्वभरमै बन्ने-बिग्रने प्रक्रियामै छ र हमेशा रहन्छ नै । नेपालको लोकतन्त्र पनि बन्ने-बिग्रने प्रक्रियामै रहेको छ । त्यसो त संसदीय प्रजातन्त्रको असफलतापछि नै लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापित भएको हो । यसले पनि राज्यका अग्रगामी पुनःसंरचनाको कार्यभार पूरा गर्न सकेको छैन । यसका सञ्चालकहरूले नयाँ संविधानसमेत बनाउन सकेका छैनन् । उनीहरूसामु जनताबाट सिधै निर्वाचित कार्यकारी छनोट गर्ने, पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अङ्गाल्ने, राज्यका नीति, निर्णय र क्रियान्वयनमा आमजनता, विशेषतः विभिन्न समुदायका गरिखाने मानिसहरूको सहभागिता निश्चित गर्ने गहन दायित्व पुरा गर्न अभै बाँकी छ । त्यसो त राज्यमा मजदुर किसानहरूको समानुपातिक सहभागिताका लागि पहिलो संविधानसभाले गरेको प्रस्ताव र हड्डतालको अधिकार आर्थिक-सांस्कृतिक लोकतन्त्रका कडी हुन् । यसको अभ्यासले लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई आर्थिक र सांस्कृतिक लोकतन्त्रको गुदी भर्ने तथा लोकतन्त्रको मोडललाई नै लोकतन्त्रीकरण र जनमुखीकरण गर्दै नेपाली मौलिकतासहितको लोकतन्त्रको खाकामा ढाल्ने र अभ्यास गर्ने निश्चित छ ।

ऐतिहासिक जनआन्दोलनपछिको आधा दशकभन्दा बेसी समयको लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको अभ्यासले देखाएको छ, नेपालमा राजनीतिक क्रान्ति त सम्पन्न भयो, तर त्यसलाई आर्थिक-सांस्कृतिक लोकतन्त्रको रूपमा विकास गर्न सकिएको छैन । वामपन्त्री, शक्तिको प्रभाव बेसी भएको अन्तरिम संविधानले हामीलाई रोजगारको अधिकार दिएको छ, जुन ऐतिहासिक उपलब्धि हो । रोजगारको अधिकारलाई दोस्रो संविधान सभाले आत्मसात् गर्ने हो कि होइन, यस्तो आशंका नयाँ संविधानको निर्माणमाथि लागेको शंकाजतिकै बलियो छ । नयाँ संधिवान कागजमा लेखिन्छ

कि लेखिंदैन भन्ने शंका छ भने यस्ता कागजमै सीमित रहने सन्देह पनि छ । यस्तो अधिकारसँगै खाद्य अधिकार, जसको जोत, उसको पोतसँगै ग्रामिण औद्योगिकरणको विस्तारले आर्थिक लोकतन्त्रलाई निश्चित गर्दै लोकतन्त्रलाई नै लोकतन्त्रीकरण गर्ने पक्कापक्की छ ।

खोई आर्थिक-सांस्कृतिक लोकतन्त्र ?

तीतो सत्य के हो भने नेपालका सत्तासीन र सत्ताकांशी शक्तिहरू राजनीतिक क्रान्ति गर्न सकेकोमै दंगदास छन् । उनीहरूले यसलाई आर्थिक र सांस्कृतिक क्रान्तिका रूपमा विस्तार गर्ने 'भिजन' बनाउनसकेका छैनन्, नत उनीहरूको नियत र ध्यान नै केन्द्रित भएको पाइन्छ । रोजगारका लागि वार्षिक चार लाखको दरले विदेशिने र स्वदेशमा पनि लाखौंका संख्यामा भौतारिने बेरोजगार फौजलाई मात्रै ध्यान दिएर आर्थिक नीति-निर्माण र क्रियान्वयन गरियो भने पनि यहाँ ठूलो आर्थिक क्रान्ति हुन्छ र रोजगारको अधिकारसहित आर्थिक लोकतन्त्रको अभ्यासको ढोका खुल्न सक्छ । त्यस्तै देशका सबैजसो भाषा, धर्म, क्षेत्र, लिङ्ग, संस्कृति र समुदायका पहिचानका जायज मागलाई उनीहरूकै औँखाबाट हेर्नासाथ यहाँ सांस्कृति लोकतन्त्रको उदय हुनसक्ने सम्भावनालाई पनि इन्कार गर्न सकिदैन ।

वास्तवमा आफै औँखाबाट मात्रै सबै वस्तु हेर्ने र वस्तुगत प्रक्रियालाई परिभाषित गर्ने मूलतः पहाडी उच्चजातीय कुलीन हेराइ, बुझाइ र गराइले राजनीतिक क्रान्तिलाई आर्थिक-सांस्कृतिक क्रान्तिका रूपमा विस्तार गर्ने कामलाई छेकिरहेका छन् । लोकतन्त्रको विस्तार छेकिएकै कारण सामाजिक असमातासँगै राजनीतिक नेताहरूप्रति असन्तुष्टि र आक्रोश बढ्दो छ । यस्तो बृद्धि आम जनतामा कुनै पनि बेला लोकतान्त्रिक गणतन्त्रप्रतिकै निराशाका रूपमा अभिव्यक्त हुनसक्छ । यसले जनताको प्रयत्नबाट आफ्नो जिन्दगी र देशको जीवनमा सुधार ल्याउन नसकिने अनुभूति गराउँदै जङ्गबहादुर जस्तो कुनै उद्धारक, मुक्तिदाता वा अवतारी पुरुषको खोजीतिर पनि डोन्याउन सक्छ । एक दशकको उथलपुथलकारी समय भोगिसकेपछि तर्क र विवेकका आधारमा हामीले निर्णय र पहल गर्न बेला आएको छ । अन्यथा हामी पुनः कुनै कुलीन निर्णय र नयाँ जंगे पहलको सिकार हुनेछौं ।

बुद्ध र सामाजिक मोडल Buddha & Model of Society

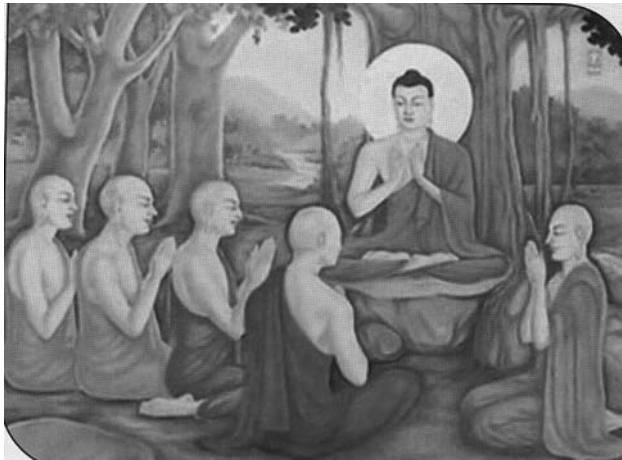
कुलराज पौडेल

पृष्ठभूमि

परिचय त्यो व्यक्तिको आवश्यक पर्दछ, जो समाजमा परिचित हुन बाँकी छ। जसको नाम र व्यक्तित्वबाट करेडौँ मानिसले परिचय बनाएका छन् त्यो व्यक्तिको परिचयका रूपमा नाम, ठेगाना, जन्म ब्याख्या गर्नु सूर्य नचिनेको मान्छे पृथ्वीमा खोज्नु बराबर मान्नु पर्दछ। त्यो सार्वभौम व्यक्तित्व भगवान् बुद्ध हुनुहुन्छ। यो लेखको उद्देश्य सूर्यको एकमुष्ट वर्णन गर्नु हैन, सूर्यको केही गुणहरूको वर्णन गर्ने प्रयास मात्र हो वा बुद्धको ज्ञान, जीवन र व्यक्तित्वको सामाजिक प्रयोग वा Model of Society सम्बन्धी खोज गर्नु हो।

सबैले बुद्धको ज्ञान, उपदेशको खोजी र ब्याख्या गर्दछन्। किन बुद्धको ज्ञानमा सामाजिक मोडेलको खोजी गर्ने भन्ने प्रश्न खडा हुनसक्छ। महान् ज्ञान अभियन्ताहरूको जीवन, वाणी, ज्ञान र गुणहरूमा लक्षित एउटा उद्देश्य, ब्याख्या गर्ने एउटा पक्ष र तत्त्व मात्र हुँदैन। महान् त्यो हो जसमा विविध विषय, गुण, ज्ञान र शक्तिको घुलनशील प्रयोग भएको हुन्छ। हर स-साना गुणातीत प्रयोगले नै मानवलाई महान र सार्वभौम बनाउँदछ। बुद्धको उपदेश व्यक्तिको गुण र ज्ञानप्रति संबोधन भएपनि बुद्ध-ज्ञान र गुणमा स्पष्ट सामाजिक मोडलको प्रयोग, सामाजिक ज्ञानहरू हामी प्राप्त गर्न र प्रयोग गर्न सक्छौं।

बुद्धको जीवनी, बुद्धको व्यक्तित्व, बुद्धको ज्ञानको आधारमा स्थापित र विकसित भएका र हुनसक्ने, बुद्धले

- “मानव समाजमा बुद्धले भावमय, चेतनामय, मानवीय वा क्रियामय सत्य समाजको स्थापनाको आधार तयार पार्नुभयो। बुद्ध सार्वभौम व्यक्ति हुनुहुन्यो र ज्ञान पनि साभा र सबैको उपयोगका लागि थियो।”

- “बुद्ध-समाजको निर्माण गर्ने आधार तयार गर्नु यो लेखको लक्ष्य हो र उपसंहार पनि।”

भन्नुभएको ज्ञानका आधारमा सिर्जित समाजको मोडल यो लेखको उद्देश्य हो। यो किन आवश्यक छ भने पृथ्वीमा श्रोतको हास गर्ने, प्राकृतिक विविधता नाश गर्ने, पूर्ण भौतिकवादी, काम-वासना र अङ्ग आवश्यकता पूर्ति का लागि मात्र खडा भएका विकासका सामाजिक मोडेलहरूले पृथ्वी ढाक्न लागिसकेको छ। यदि पूर्ण भौतिक अध्यात्मज्ञान विहीन सामाजिक मोडेललाई ज्ञानीहरूले पछाडि छुटाउन सकेनन् भने पृथ्वीको इतिहास त नसकिएला तर मानव इतिहास र वंश अवश्य नाश हुनेछ। तसर्थ भौतिकवादी सामाजिक मोडेलका विशेषतासहित बुद्धगत ज्ञानको सार्वभौम प्रयोग गरेर नयाँ ज्ञानप्रदान सामाजिक मोडेल दिनु हाम्रो वर्तमान कर्तव्य हो। बुद्ध-ज्ञानमा आधारित तर विकसित मोडेलको चर्चा पछि गर्न गरी बुद्धले सामाजिक मोडेलमा गर्नुभएको योगदान बारे चर्चा गरौं।

बुद्ध जन्मिदाको समाज-

बुद्धअगाडिको समाज पुरातन थियो त्यस समाजको अन्धकारमा बुद्धरूपी ज्ञान सूर्य उदाएकोले नै आज हामी यो अध्ययन गरिरेका छौं। त्यो समाजको वास्तविकतालाई बुँदागत रूपमा ब्याख्या गरौं।

- १) राजाको नेतृत्व र अधिकारमा देशहरू हुथ्ये।
- २) मौखिक दण्ड र न्यायको प्रयोग - त्यस बेला लिखित स्पष्ट दण्ड र न्यायको कानून थिएन। राजा र राज्य व्यस्थासँग सम्बन्धित व्यक्तिको विवेक नै कानून थियो। उसको अन्याय पनि जायज मानिन्थ्यो।
- ३) राजा सर्वोपरि हुने व्यवस्था - लड्डाईबाट जित्नेको राज्य हुन्थ्यो। जसले जित्त उसैका सन्तान वंश परम्पराबाट राजा बन्दथे, बाँकी रैती बन्दथे। राजाको न्याय र दण्ड अन्तिम थियो। हर शक्तिशालीलाई ठूला-ठूला भगवानको श्रीपद दिइन्थ्यो।
- ४) छिमेकी देश - हर देशको हर अवस्था एउटा ठूलो युद्धको लागि तयार भइरहने अवस्था थियो। अज्ञानले हत्या र युद्धको मातम मनाई रहन्थ्ये। हर छिमेकी देश घनिष्ठ मित्र कि शत्रु हुन्थ्यो। साक्षी र समदरमा देशहरूको प्रेम थिएन।
- ५) समाजको सानो टोलदेखि केन्द्रसम्म राज्यको उपस्थिति भनेको कर उठाउनुको रूपमा अन्न उठाउने, श्रमदान लिने, राष्ट्री महिला र बलिया पुरुषलाई रखेल, दास र सैनिक बनाउने कार्यमा केन्द्रित थियो। राजा, राजपरिवार र सरकारी पदीय कर्मचारिको भोग विलासपछिको श्रोत र स्वतन्त्रता जनताको हुन्थ्यो।
- ६) स्वतन्त्रताको हकमा दरबारियालाई राजाको भन्दा कम, दरबारियाको भन्दा कर्मचारीलाई कम र कर्मचारी भन्दा जनतालाई कम स्वतन्त्रता थियो। स्वतन्त्रता राजाको इच्छामाथि निर्भर हुन्थ्यो।
- ७) समाजमा वर्ग विभाजनको प्रयोग थियो। समाजमा जातिहरूको पृथक-पृथक स्तर कायम गरिएको थियो। जात अनुसारको कर्म स्पष्टढंगबाट छुट्ट्याइएको थियो। त्यस जमानामा श्रम स्वतन्त्रता थिएन।
- ८) ठूला जाति, शिक्षित जातिको ज्ञान र अज्ञान दुबैलाई समाजले कानून मान्दथे। ब्राह्मण जातिलाई राजाभन्दा पनि ठूलो र पूजनीय मानिन्थ्यो। हर ज्ञान, शिक्षा,

कानून ब्राह्मणले नै बनाउँथे। ब्राह्मण नै त्यो जाति थियो, जसको रगत र शरीर नै ईश्वरीय हो भन्ने अज्ञान समाजमा स्थापित थियो। समाज ब्राह्मणको जातीय आतंकबाट चारैतिरबाट आतंकित, पीडित र कूटनैतिक रूपमा गरिएको शोषणबाट शोषित थियो।

- ९) समाजप्रतिको राजाको दायित्व, जनताको दुःखको निवारण, राजाको मुडमा भर पर्दथ्यो। समाजमा यो र यस्तै विकास हुनु पर्दछ भन्न सक्ने कुनै अवस्था कुनैपनि व्यक्तिको थिएन।
- १०) दासलाई समेत धन मान्ने वा मान्छे किन्ने र मान्छेलाई समेत भौतिक सम्पत्तिसरह हिसाब गर्ने अकल्पनीय अज्ञानको अवस्था थियो।
- ११) त्यसबेला ज्ञानको चर्चा र समीक्षा बौद्धिक वर्गमा हुने गर्दथ्यो। भौतिक विज्ञानको जन्म भएको थिएन। प्राकृतिक विज्ञानलाई प्रायः औषधी, अन्न, कृषि र कपडामा प्रयोग गरिन्थ्यो।
- १२) मानवहरू सोका, सरल, प्राकृतिक, चाँडो खुसी हुने स्वभावका थिए। आजका मानिसहरू गहन र जटिल हुँदै गझरहेका छन्।
- १३) सबै समाजमा पुरातन, लाभ विनाका अल्पज्ञानबाट उपभोक्ता जीवनहरू (मानिस) पीडित थिए।
- १४) महिला शिक्षाको चलन थिएन। शिक्षामा जातीय भेद थियो।
- १५) ज्ञानमा वास्तविकताबाट अगाडि बढ्ने चलन थिएन। अन्तिम ज्ञान चर्चाबाट सूक्ष्ममा भर्ने गलत परम्परा थियो।
- सबै क्षेत्र बसोबास कम गुणस्तरको थियो। कुपोषण, अकाल मृत्यु समाजमा हावी थियो। त्यो समाज भौतिक विकास, ज्ञानको प्रयोग, स्वतन्त्रता, सम्बृद्धि, चेतनाको प्रयोग हरेक परिवेश र हरेक तर्कबाट हेर्दा गरिब र अविकसित थियो।
- अनिकालमा अन्नको मतलब हुन्छ, रोगीलाई औषधीको मतलब हुन्छ। त्यो समाज बौद्धिक धरातलबाट धरासायी भैसकेको थियो। मानव जातीय समानताको तर्क/ज्ञान कसैले दिएको थिएन, मानव समवेदना, समाज र व्यक्तिको दुःखको कारण बुझेर नढाँटी स्पष्ट भन्ने ज्ञानी थिएन्। बुद्धले मानवमात्रको हैन वास्तवमा मानव समाजको

दुःखको कारण बुझेका थिए । हर दुःखको सूक्ष्म कारण मानवमा र बृहत दुःखको कारण समाजमा हुन्छ भन्ने सत्य बुद्धलाई राम्रोसँग थाहा थियो ।

हरेक मानव समाजको एउटा अंश हो । मानव नै व्यवहार, चिन्तन र तर्कमा एउटा सानो समाज हो । बुद्धले मानव मनदेखि समाजको दुःख निवारणको उपायहरू प्रयोग गर्दै जाँदा बुद्धको सामाजिक विकासको मोडल बन्न गएको हो । बुद्धले नयाँ सामाजिक मोडेलको लक्ष्य राखी अध्ययन र चिन्तन गरेपनि अभिव्यक्तिको तरिका व्यक्ति/व्यक्तिमा प्रयोग गर्नुभएको हो । किनकी मानव नै समाजको सूक्ष्म मोडेल हो । अब हामी बुद्धको सामाजिक मोडेलको विशेषता हेरौं ।

१) **ज्ञान र समानता-** बुद्धको व्यक्तित्व साभा थियो । उनको ज्ञान पनि साभा थियो । बुद्ध संघमा ज्ञान आर्जनको लागि आइसकेपछि बुद्धले आफ्नो श्रीमतीलाई पनि साभा दर्जा, हैसियतमा राखिदिनुभयो । कहिल्यै पनि पुनः श्रीमतीको सम्बन्ध स्थापित गर्नुभएन । बुद्धको विचारमा अज्ञान र अल्पज्ञानलाई ज्ञानको आवश्यकता पर्दछ । ज्ञान भएपछि गुणको विकास आवश्यक हुन्छ । ज्ञानका लागि हर कुनै जाति, हर कुनै पेशाका मान्छे समान थिए । बुद्धका लागि जीवित मान्छे नै ज्ञानग्रहण गर्ने योग्यता हो, चाहे त्यो अंगुलीमाल नै किन नहोस् । पाप, अन्याय र अस्तब्यस्त जीवन भनेको ज्ञानको चेतनाबाट संसार ग्रहण गर्न नसक्नु हो । बुद्धले राजा र दरिद्रलाई ज्ञान र अज्ञानको तराजुमा तुलना गर्नुभयो । बुद्धको तराजुमा एकापटि हाल्ने ढक नै ज्ञान हो, जसलाई हरेक जीवनमा जरूरी उहाँले देख्नुभयो ।

२) **लिङ्ग र समानता-** बुद्ध ज्ञान ग्रहणका लागि पुरुष र महिला समान ढंगबाट आउन सक्दथे । त्यसका लागि ज्ञान ग्रहण र गुण विकासको तिर्खा नै त्यो व्यक्तिको योग्यता हुन्थयो ।

३) **वर्णाश्रम धर्ममा सुधार-** किसान पण्डित हुनसक्छ, व्यापारी र राजा भिक्षु हुन सक्छन् । आजको वर्ण धर्म भोलि परिवर्तन हुनसक्छ । किनकी बुद्धले हर बस्तु, परिस्थिति परिवर्तन भैरहेको हुन्छ भन्ने कुरा प्रमाणित गर्नुभयो ।

४) **बैज्ञानिक दृष्टि -** जीव र जगत परिवर्तनशील छ । हर

कारण नै प्रभाव को मूल हो । हर कारण नै जन्म-जन्मसम्म लाभ र हानीको कारण हुन्छ भन्ने बुद्धको ज्ञान थियो जुन कुरा प्रायः आज विज्ञानले प्रमाणित गरेको छ । विज्ञानले प्रायः सत्य पत्ता लगाएको हैन मात्र प्रमाणित गरेको हो भन्ने हामीले बुझ्नु पर्दछ ।

५) **आन्दोलन-** हिसा नै त्यो गलत प्रचलन हो जसको रूप युद्ध, अत्याचार, शोषण भएर अगाडि आउँछ । मानवले मानव बध गर्न, युद्ध गर्ने जुनै उपयुक्त तर्कलाई बुद्धले परित्याग गरिनुपर्छ भन्नुभएको छ । मानव त्यो जुनै पक्ष, हैसियत र पापी भएपनि मार्नु हुँदैन । हत्या पाप हो, पाप-ज्ञान र शक्तिको नोक्सानीको कारण हो भन्ने बुद्धको दरिलो ज्ञानको आधार थियो । बुद्धको ज्ञान आन्दोलन अहिसाको आन्दोलन थियो । समाजमा पूर्णरूपमा हत्या हिसा रोकिनु पर्छ, मानवले मानवलाई मात्र नभई जीवित हर जीवलाई हिसा गर्नु पाप हो भनेर बुद्धले ज्ञान दिनुभयो । बुद्धकाअनुसार हिसा, पाप विहीन समाज नै मानव समाज हो, जहाँ “मानवता” ज्ञान र गुण रूपमा विस्तारित हुन सकोस् ।

६) **सामाजिक चेतना-** मानव सम्बन्ध बीचको आधार समान हुन्छ भन्ने बुद्ध मान्यता थियो । हो मानवको ईच्छा र लक्ष्यको आधार समान हुन्छ किनकी मानव सबै समान धरातलका जीवित बृक्ष हुन् । बुद्धको सामाजिक मोडेलमा कोही, कसैसँग कुनैपनि परिस्थितिमा भुटो, नभएको कुरा बोल्नु हुँदैन । बोलीलाई नै अन्तरमनको आवाजका रूपमा बुद्धले लिए भने व्यवहारलाई नै मानव गुणको व्याख्याका रूपमा बुद्धले लिनुभएको छ । बुद्धले अनावश्यक भौतिक पदार्थ संग्रह गर्न निषेध गर्नुभयो, जसबाट सामाजिक, भौतिक सञ्चुलन मिल सक्छ । वर्तमानको गरिव र धनीको भेद बुद्धज्ञानको बर्खिलापमा भएको मनोविकृत विकास हो । बुद्धले भौतिक बस्तुलाई जीवन उपभोग, ज्ञानप्राप्ति र सामाजिक सञ्चुलनका लागि प्रयोग गर्ने निर्देशन दिनुभएकोछ । मिलेर बस्ने, बाँडेर खाने, अर्काको भाग संग्रह गरी अर्को भोकै मरेको हेर्नुलाई पाप कर्मका रूपमा बुद्धले मान्नुभएको छ ।

हरेक व्यक्ति हरेक उमेरका समूहले आ-आफ्नो कर्ममा नैतिक बन्धन कायम गर्नु पर्दछ । व्यक्तिको जीवन व्यवस्थित हुनु पर्दछ । सहि व्यवस्थापनबाट सहि साधना,

कर्म, विन्तन हुनसक्छ भन्ने बुद्धको विचार हो । बुद्धको विचारमा समाजका हर कोही ज्ञानी हुनु जरुरी छ । सबैले आफ्नो जीवन बुझनु जरुरी छ । आफूले अर्को व्यक्तिलाई समान देख्नु जरुरी छ । आफ्ना कारणले अर्को प्राणीले दुःख पाउनु पाप हो । यी ज्ञानहरू मानव र समाज सन्तुलनका लागि बुद्धको प्रयोग हो । बुद्धको प्रयोगमा व्यक्ति, समाज सबै सुन्दर, व्यवस्थित र सन्तुलनमा हुनु पर्दछ ।

बुद्धले प्रयोग गरेको व्यक्तित्वको मोडल -

बुद्धले व्यक्तिलाई पूर्णता दिन खोज्नुभएको हो । हरेक व्यक्ति ढिला-चाँडो समान अवस्थाको मानसिक सुखभोग गर्न सक्दछन् । व्यक्तिको गुण र अवस्थालाई बढाउन र समान बनाउन ध्यान-विधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ । ध्यान त्यो प्राकृतिक प्रयोग हो, जसलाई व्यवस्थित तरिकाबाट मन र शरीरमा मानवले प्रयोग गर्नु पर्दछ भन्ने बुद्धको ज्ञान हो । बुद्धले दिन खोजेको व्यक्तिको नमूना ज्ञानी, शान्त, अरुको हित गर्ने, जीवन र समयप्रति बफादार, ध्यान कर्म गर्ने, आफ्नो कर्मलाई निर्वाह गर्ने, आफूभन्दा अर्कालाई पहिलो प्राथमिकता दिने, सज्जन तथा साधु व्यक्तित्वको निर्माण गर्नु हो । बुद्ध आफै त्यो व्यक्तित्वको नमूना हुनुहुन्छ । जुन व्यक्तित्वको अनुशरण अरुले गर्नु पर्दछ भन्ने अलिखित तर व्यवहारिक शिक्षा बुद्धको थियो ।

बुद्धले दिन खोजेको समाज -

माथिका सम्पूर्ण विशेषता हुर्काउँदै गरेका मान्छे

बर्ने शान्त, हिसा, भूठरहित ज्ञानमय बसोबास नै समाज हो । समाजमा युद्ध, हिसाको प्रयोग हुने कल्पना पनि नहोस् भन्ने बुद्धको ज्ञान हो । एक समाज अर्को समाजसँग पूर्वाग्रही शत्रु नहोस, हर व्यक्तिको गुणातीत विशालताबाट समाज बन्दछ ।

बुद्धको नजरमा देश-

व्यक्तिको विकास, साना समाजहरूको विकास सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । त्यस्तै समाजहरूको विकास नै विकसित संसार हो । देश, ज्ञानी तथा पूर्ण सन्त राजाबाट संचालित ज्ञान बृक्ष बन्नु पर्दछ भन्ने अवधारण पाईन्छ । बुद्धका नजरमा व्यक्ति, व्यक्तिको जीवन पहिलो प्राथमिकता हो । बुद्ध सूक्ष्म चिन्तक हुनुहुन्यो । बुद्ध सूक्ष्म शक्ति र ज्ञानलाई चेतनामा प्रयोग गर्ने साथै चेतनाको परिवर्तन गन सिकाउने दिव्य ज्ञानी हुनुहुन्यो । बुद्धका अनुसार सूक्ष्म ज्ञान पालना गर्ने व्यक्ति र समाज नै राज्यको सूक्ष्म स्वरूप हो ।

उपसंहार

महामानवहरूको ज्ञानको, योगदानको, मूल प्रबाहको भोग र प्रचार सबैले गर्दछन् । महामानवहरूको मूल ज्ञानले संकेतहरू दिइरहेको हुन्छ जसको अध्ययन र प्रयोग हामीले गर्नुपर्दछ । महामानवहरूको व्यक्तित्व स्वयम् एउटा सिद्धान्त हो । बुद्धको व्यक्तित्वनै Model of Personality को सिद्धान्त भैं बुझ्न सकिन्छ ।

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा महापरिनिर्वाण दिवस ब. सं. २५५८ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।

सुनौलो कीर्तिपुर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

नगाउँ दोबाटो, नयाँ बजार, कीर्तिपुर

बुद्धले व्याख्या गरेको ज्ञान अनुसारको समग्र ज्ञानको प्रयोग गर्दा अत्यन्त सुन्दर, शान्त, सार्वभौम समाजको आधार बन्दछ । हर आधारहरू महत्त्वपूर्ण छन्, जस अनुसार गुण र सिर्जनाहरूको विकास हुँदै जान्छ । बुद्धले गुणस्तरीय समाजको मोडलको व्याख्या गर्नुभयो । बुद्धले दिएको ज्ञान व्यक्तिगत त्यो अवस्थासम्म हो, जब श्रोता वा शिष्य एक जना मात्र हुन्छ । बुद्धको ज्ञान बहुजन र समाजले स्वीकार गरिसकेपछि त्यो ज्ञान सामाजिक र नैतिक ज्ञान बन्दछ । यसको उपलब्धि भनेको गुणस्तरीय समाज हो ।

बुद्ध समाजको मूल आधार भावमय, चेतना प्रदान, मानवीय समाज हो । भावमय भन्नाले प्रेम, वात्सल्यता, स्नेह, उपकार, आदिको प्रयोग हो । चेतनामय भन्नाले ज्ञानको बोलीमा, ज्ञानको सत्यकर्ममा प्रयोग गर्नु हो । मानवीय भन्नाले मानव कर्तव्य, मानव धर्म, मानव गुण, मानव नैतिकताको आधार हो । यसरी मानव समाजमा बुद्धले भावमय, चेतनामय, मानवीय वा क्रियामय सत्य समाजको स्थापनाको आधार तयार पार्नुभयो । हर इतिहास वर्तमानको आधार हो । बुद्ध सार्वभौम व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो र ज्ञान पनि साभा र सबैको उपयोगका लागि थियो । अत्यन्त सुन्दर, व्यवस्थित समाजको सुषुप्त आधार उपदेश र ज्ञानहरूलाई वर्तमान समाजले हार्दिकताका साथ पालना र विकास गर्नु पर्दछ । आमा खाने माकुरो जस्तो भौतिक विकासको सही गुण लिई त्यसैलाई वात्सल्यता दिनु पर्दछ । बुद्ध-समाजको निर्माण गर्न आधार तयार गर्नु यो लेखको लक्ष्य हो र उपसंहार पनि ।

सन्दर्भ सामाग्री

1. A HISTORY OF INDIAN BUDDHISM, From Shakya Muni to Early Mahayan- HIRAKAWA AKIRA Translated and Edited by PAUL FRONER
2. The Vision Of Buddhism – The Space Under The Tree- Roger J. Carless- Paragon House, 1989
3. Buddhism : A Modern Prospective By Charles S. Prebish – Pennsylvania State University -Press, 1994
4. The Six Perfections: Buddhism and The Cultivation Of Character By Dale S. Wright; Oxford University Press, 2009
5. Ethics In Early Buddhism By David J. Kalupahana - University of Hawai - press 1995
6. The Sociology of Early Buddhism By Gerg Bailey Ian Mabbett, Cambridge University Press, 2004
7. Early Buddhist Metaphysics : The Making of a Philosophy- Cal Tradition By Noa Rankin, Rutledge Curzon, 2005

कसरी पूजा गरौ ?

- राज शाक्य, ल. पु.

अन्धकारलाई बढारेर
प्रकट भयो सुप्रभात जसै
सुनायो सुसन्देश पवित्र
त्रिविध बैशाख पूर्णे आज
धरतीका लोकजनलाई
पुकलित भयो तन-मन
जाग्रित भयो पूजा गर्न
सम्यक सम्बुद्ध तथागतलाई
तर जानिन मैले अज्ञानताले
के चढाई कसरी पूजा गरौ?

पाइन स्वच्छ निर्मल नैवेद्य
दूषित फोहर मैला प्रदूषणले
रुमलिलाको नेपाल देशमा,
गणेश, लक्ष्मी, भैरव पूजा गरी
बौद्ध हुँ हामी भन्ने लोकजनमा
पाउँ कहाँ म सफा शुद्ध
अमिलावट खाद्य बस्तु
छल-कपटको दुनियाँमा
अलमल भएँ निराश भएँ
के चढाई कसरी पूजा गरौ?

ठैन ईच्छा पूजा गर्न बौद्ध भनेर
गुभाजुहरूले जस्तै घण्टी बजाई
मांस मदिरा अण्डा चढाई
चाह ठैन पूजा गर्न बुद्धिष्ठ भनेर
तोर्मा चढाई ढ्यांग्रो ठट्टाई
के बुद्धले सिकायो यसरी पूजा गर्न?!

बुद्ध, बुद्धदर्शन-सफल जीवनको दर्पण

पुरनबहादुर शाक्य, तानसेन, पाल्पा

सिद्धार्थ गौतमको जन्म इ.पू. ५६३ वैशाख-पूर्णिमाको दिन नेपालको पावन भूमि लुम्बिनी वनमा भएको थियो । संसारमा दुःख, पीडा भोगिरहेका मानिसलाई दुःखबाट मुक्तिमार्ग पत्ता लगाउनको लागि २९ वर्षको उमेरमा उहाँले गृहत्याग गर्नुभयो । बोधगयाको बोधिवृक्षमुनि निरन्तर विपश्ना ध्यानभावना गर्नुभई बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त गर्नुभयो । त्यसपछि उहाँले सारनाथमा पञ्चभद्रवर्गीय भिक्षुहरूलाई सर्वप्रथम धर्म-उपदेश दिनुभयो र धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभयो । त्यसपछि विभिन्न देश-देशान्तर शहर गाउँहुँदै ४५ वर्षसम्म 'बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय' को अमृत-उपदेश दिँदै मानव मात्रको उद्धार गर्दै ८० वर्षको उमेरमा वैशाख पूर्णिमाकै दिन कुशिनगरमा महापरिचिवारण हुनुभयो ।

मनुष्यलोकमा बुद्धको प्रादुर्भाव एक दुर्लभ घटना हो । प्राणी मात्रका लागि विमुक्ति पथको प्रर्देशन गर्ने, देवता र मनुष्यहरूमा सर्व श्रेष्ठ हुन्- बुद्ध । मानिसको चरम विकासका प्रतीक हुन्, दिव्य चेतनाको ज्योति हुन्, त्यसैले मानव लोकमा बुद्धको प्रारदुर्भाव एक सुखद विषय हो ।

बुद्ध-दर्शनको मुख्य उद्देश्य- जीवनलाई सुखमय बनाउनु हो । बुद्धले प्रकृतिको नियमहरूको गहन अध्ययन गरेर यस निष्कर्षमा पुगो, जुन नियमहरूले बाहिरी वातावरणमा काम गरिरहेका छन् यिनैले हात्रो मानव शरीरभित्र पनि काम गरिरहेका छन्, मानव शरीरमा सबै लोक अटाएका छन् । मानव जीवनको मुख्य समस्या हो, राग, द्वेष, इर्ष्या, लोभ, मोह, लालच र भयको विकारबाट कसरी मुक्त हुन सकिन्छ? यिनै विकारहरूले आपसी लडाई भैभगडा एक अर्कोसित मनमुटाव आर्थिक असमानता, शोषण, अत्याचार भेदभाव र हिसा र आतङ्गवादलाई जन्म दिन्छ । यी

मूलभूत समस्याहरू हुन् । बुद्धले केवल अहिसाको पाठ मात्र सिकाइरहेछ भन्नु वास्तविक होइन, उनले त आम मानव जीवन र त्यसको वरिपरीको वातावरणसित सम्बन्धित हर पाटोको विवेचना गरेका छन् । बुद्ध-दर्शन, बुद्धवाणीको अनुशीलन मानव मात्रको निम्ति अपरिहार्य छ । बुद्धिमा विकृति पस्न नदिने, आचरणमा स्वार्थ हटाउनु पर्ने बुद्ध-दर्शन कालजीयी दर्शन हो । मानव जीवनलाई सत्तमार्गमा हिँड्न निर्देशन गर्ने, बुद्ध-दर्शनको महत्त्व वर्तमान विश्वमा सर्वाधिक भएको छ ।

बुद्ध अहिसाको पक्षमा उभिएर मानिस, समाज, राष्ट्र संसारकै परिवर्तन गर्ने संर्धमा लागि परेका थिए । स्वार्थ, परोपकार सेवा, त्याग, अहिसाको लागि हुन्छ भने तब मात्र बुद्धको सच्चा अनुयायी भन्न सकिन्छ ।

नयाँ युग र नयाँ पुस्ताले यथार्थसत्य अर्थात् चतुरआर्यसत्यलाई बुझ्न आवश्यक छ । समग्र मानव समाजको गन्तव्य केलाउने दर्शन पनि बुद्धको वाणीमा पाइन्छ । 'मानिस विचारले भन्दा व्यवहारले मानिस' हुनुपर्दछ । प्रकृतिको नियम अनुसार जीवन जिउनु हो, जुन मानिसले प्रकृतिको नियम अनुसार जीवन यापन गर्छ, उ स्वस्थ र प्रशन्न रहन्छ । जस्तै प्रकृतिका नियमविपरीत जीवनयापन गर्छ, उ व्याकुल, अस्वस्थ र अशान्त रहनु स्वाभाविक हो । प्रकृतिको नियमहरू अनुसार जीवन जिउनुलाई शील र सदाचारको जीवन भनिन्छ । प्रकृतिले कुशल कर्म गर्नेलाई मनमा शान्ति हुने पुरस्कार प्रदान गर्छ । अकुशल कर्मले हामीलाई अशान्त तथा दण्ड दिने गर्छ । मन, वचन, शरीरबाट गरिएका कामहरू, जस्तै आफूअरूलाई कुनै किसिमको नोक्सान हुन्छ भने स्वयंलाई र अरूलाई पनि दुःखपीडा हुन्छ, यसलाई नै अकुशल कर्म वा पापकर्म भनिन्छ । यस्ता कार्य जस्ते

आपूर्व वा अस्का लागि शान्ति र खुसी अनि कल्याण मिल्दछ भने ती कार्यहरूलाई कुशल वा पुण्यकर्म भनिन्छ ।

मानव जीवन सफल र सार्थक पार्न सही धर्म, सम्यक् कार्यको अभ्यास गर्नुपर्दछ । यसले गर्दा मानिसलाई मानिसको रूपमा मात्र नभई देव-ब्रह्ममा सरहको जीवन यापन गर्नसक्छ । शील, समाधि, प्रज्ञा गुणयुक्त मानव धर्म नै बुद्ध-दर्शन अर्थात् सफल जीवनको दर्पण हो । शरीर र वचनले शुद्ध कर्म गर्नु, सम्यक् शील हो । यो मनलाई आफ्नो बसमा राख्नु, मानिसिक कर्म सुधारी मनलाई स्वच्छ, निर्मल पार्दै लैजानु सम्यक् समाधि हो । यो मनमा दनदन जलिरहेको राग, द्वेष र मोहका संस्कारहरूलाई जरैदेखि उन्मूलन गरी दुःखबाट मुक्त पाउने औषधीस्वरूप काम गर्न तत्त्वलाई प्रज्ञा भनिन्छ ।

महामानव बुद्धले भनेका छन्- धन, यशकीर्ति जीवनमा सर्वाधिक मूल्यवान् वस्तुहरू हुन सक्दैन, धनसम्पदा यशकीर्ति चौडो फिक्का भैहाल्छ । जीवनमा सबैभन्दा मूल्यवान् ज्ञान र प्रेम छ भने त्यो मानिसले अवश्य आनन्दको अनुभूति गर्न सक्नेछ । मानव जीवन कसरी सफल हुन्छ, मानिस कसरी सुखी र प्रशन्न हुन्छ?, समाजमा भाइचारा, प्रेम र सौहार्दता, शान्ति र खुसीयाली

कसरी रहन्छ? त्यसको निराकरण गर्न बुद्ध-दर्शनले सघाउने हुन्छ । बुद्धको दर्शनमा मानिसलाई नै प्राथमिकता दिइएको छ, त्यसैले भनिन्छ 'धर्म मानिसको निम्नि हो, मानिस धर्मको लागि होइन' ।

मानिसहरू कुनै न कुनै कारणले दुःखी छन्, पुरै समाज राष्ट्र पनि दुःखी छन् । त्यसैले मानिसहरूको दुःख हटाएर उनीहरूलाई खुसी बनाउनु पर्दछ । मानिसहरू जब खुसी हुनेछन्, तब समाज पनि सुखी हुनेछन् । प्रशन्न मानिसहरूले प्रशन्न समाजको निर्माण गर्दछन् । जबसम्म व्यक्ति प्रशन्न हुँदैन, तबसम्म समाज राष्ट्र, विश्व प्रशन्न हुन सक्दैन किनकी समाजको एकाई मानिस नै हो । यसैले बुद्धले मानिसलाई आफ्नो दर्शनमार्फत् अनेकौं पाठ सिकाएका छन् । आफ्नो दर्शनलाई सफल जीवनको दर्पण बनाएका छन् ।

अन्तमा बुद्ध-दर्शनको सन्देशलाई साक्षात्कार बोध गरेर यो मनमा रहेका सबै विकारहरूलाई हटाई सम्पूर्ण मानव शान्ति र प्रगतिको लागि मन, वचन र शरीरबाट परिचालन गर्न सकोसु, यही नै २५५८ औं बुद्धजयन्ती, बैशाख-पूर्णिमाको सुखद् सन्देश हो ।

भवन्तु सबै मंगलं । सबैको कल्याण होस् ।

शान्तिका प्रतीक गौतम बुद्धको जन्म, सम्बोधि तथा महापरिनिर्वाण सँगालेको २५५८ औ बैशाख उत्सवमा सबैमा मङ्गलमय हार्दिक शुभ-कामना व्यक्त गर्दैछौ ।

बुद्धविहार

भृकुटीमण्डप, काठमाडौं

सिद्धार्थ शिशु निकेतन

बुद्धविहार भृकुटीमण्डप

बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपा

फोन ०११-६६२८४९

आचार्य भिक्षु कुमारकाश्यप धार्मिक कोष

भृकुटीमण्डप, काठमाडौं

अजन्तायात नापला बलय

✓ राजेन मानन्धर

थेरबाद बुद्धिष्ठ एकेदमीपाखें जिपि थेरवाद स्नातकोत्तरया विद्यार्थीपि चिकुलाया बिदा लाका: २०१४ जनवरी ११ शनिबार कुन्हु लुम्बिनीनिसे भारतया अजन्ता, एलोरा व मेमेगु बौद्धस्थलय् वनेगु न्याःगु खः, थ्यंमथ्यं पीम्ह। तर उकिइ जिपि स्वम्ह - जि, बिमला व बिनु - धाःसा सुथय् कलेजे रिजर्भ यानातयागु बसय् वने मखना: थन कलंकिइ नाइटबसया सहारा कया: वना।

०००

आइतबार सुथय् दक्वसित लुम्बिनीइ नापलाना: मायादेवी द्यःगः चाःहिला। खसु मर्तनि, तर लुम्बिनी ला लुम्बिनी हे जुल। ख्वाउँसां चकं, ताःन्वःसां चकं। पुखुलिइ मायादेवी द्यःगःया किच: फिरफिर सनाच्वन।

लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय थ्यंबलय् १०.३० जुल। ताःन्वया: चःति ना: ना: जुयाच्वन। भिसि डा. त्रिरत्न मानन्धर, डीन भद्ररत्न वज्राचार्य व क्याम्पस प्रमुख इन्द्र काप्ले नापलाये खन। विश्वविद्यालयया वर्तमान अवस्थाया जानकारी दत।

बसं जिमित सीमा पारि यंकाबिल। हप हप ताःन्वल। कातुकाःगु भीड चिइका: गोरखपुरया स्टेशनय् थ्यंबलय् सनिलया ५.३० हे जुल।

इतःमित: कनाच्वनाबलय् मुसुतरं रेल ब्वात, जिमित नं ब्वाकल। गन च्वने गन च्वने। मनूत असंया बजाःथे। घ्वातुमतु घ्वायेगु त्वःतूगु मखु। बल थःगु थाय् लुइका। फ्यतुइ तकं मठिंगु रेलया छतया कवय। मछिना नं च्वन, न्व्याइपुसे नं च्वन।

०००

सोमबार सुथ जुल। सुथया लिसे हलचल, हलचल

- अजन्ता न्व्यःनेलाथाय् ध्वदुमखु वहत नापलायेत अजन्ताय् हे वनेमा:। थःगु जक बांलाःगु खनीपि भी नेवा: कलाकारतय्सं थ्व खंगु जूसा थःगु न्हाय् तःपु यानाच्वनेत निकः बिचाः याइगु जुइ। जितः नेवा:कलाकारतय्त अजन्ता क्यनेयंकेये, वा अजन्तायात नेवा: कलाकारतय्थाय् व्येयंकेये जुयावल।

लिसे खँया सिलसिला। थ्वःचा थ्वःचा, खासखुस। थःगु बौद्ध समाजया खँ, भिंगु खँ मभिंगु खँ। गान्धीया स्वम्ह माकःया बाखं ल्वःमंगु ला मखु, तर अन अज्याःगु खँ जुया हे च्वन। तछ्यानाः धायेगु ऑट सुयागुं मदु, मसिउपि सुं मदु।

जिमिगु पुचलय् निम्हप्यम्ह त्वःताः दकलय् क्वकालि जि हे जुइ, ज्याथजिथि पिनिगु त्याः यक्व। उमि लिसे चाःहिलेगुया फाइदा- जीवन स्वये खनी, जीवन न्यनेखनी, जीवनया सवाः कायेखनी।

उत्तम दाइ, खुप ख्याः यायेमाः दक्वसित न्यंकल, "मिगः रेल न्व्याःबलय् ला भुखाय् ब्ल धकाः च्वना का।"

न्हिछि बित, धाधां खिर्जँसे च्वनावल। बहनीसिया १० बजे जुझ्युकल जिमित जलगाँवया स्टेशनय् त्वःताः रेल वंबलय्। ताःन्वःगु च्वनां च्वनेमजित। जिमित भरायग्वःगु बस छगः पियाच्वन। बसया ख्वाः खंबलय् त्यानुगुतिनुगु दक्व लन। जिमि ला अन हे लिककसं च्वनेगु जुइ धकाः च्वनागु। बस ला वंगु वनं, गन गन। शहरयात लिउने त्वःताः जिपि च्वनेगु थाय् मा:जुया। महाराष्ट्र पर्यटन निगमया थःगु गेष्टहाउसय थ्यंबलय् बाचाइलय् जुइन।

रेल्या २८ घण्टाया यात्रा छु त्यानुइ, थ्व मखमलया लासाय त्यानुल ।

०००

मंगलबार सुथ न्हापां “अल्लाह हो अकबर”या माझकिड्ठां याना: न्ह्यः स्यन । बल्ल बल्ल वःगु न्ह्यः नं लिहाँ वन, तंचायाः । वयेकेगु गयः? नाइट बसय मगाःगु न्ह्यः, रेल्य मवःगु न्ह्यः थन वयेकेगु धका: च्वनागु, घारारारा दुन ।

तु तु धधां ९.३० जब बस न्ह्याःबल्य । यक्व तापाः मजू हूँ थनं । बाधौ ति लिपा जिपि अजन्ता गुफा दुहाँवनेगु थासय थ्यन । दुहाँ वनकि काचाक्क पिहाँ वये खनीमखु । दुने न्ह्यपुया जक न्ह्यइपुइ, प्वाःया यझमखु । उकिं आः हे नयावनेमाली । जिपि अनच्वगु अजन्ता रेस्टुरान्ट्य वना । पिया: हे नयावना ।

तापाकं गुँ थे छु थे खनेवं पुलांम्ह पासा जिगु लुमन्तिया खापा घाराघारा याःवल - नापं प्रमाणपत्र ब्वनाम्ह प्रशान्त श्रेष्ठ । जितः थुइका च्वनीगु, संसारया कला थुइकेगु खःसा अजन्ता व एलोराया गुफा छकः मस्वर्से मगाः हूँ । वं मत्यवं संसार त्वःता वन । थ्व छता खँ यक्व जिगु न्हायपन्य आः नं थ्याच्वंगु दु ।

जिं अन च्वंगु गुफा दयेकातःगु ल्वहँयात पालंपा: स्वयाच्वना, थियाच्वना, पितुपियाच्वना । ल्वहँथे छानाः नं गुलि नाइसेचं । ल्वहँत्य ज्यान दझगु खःसा ला समस्त भारतवर्ष व हिमालयया ल्वहँत नं अजन्ताथे न्हिलाच्वनेमाःगु नि, प्याख ल्हुयाच्वनेमाःगु नि । उकिं जिं धया, सृष्टि ल्वहँ मखु, ल्वहँत्य ज्यान लुइकेगु खः ।

बालाःगु ला बालाःगु हे खः । यम्हस्यां यथे थधा । मछाः मजू जि आः यम्हसित यःम्ह धाये । यःगु यल का, छु यायेजिउ आः । तर जिगु मनं गनं गनं जितः तु बःबियाच्वन । जि न्हूह जोगी । जिगु म्हय नकतिनि नकतिनि बुलागु परियतिया नौ जुइ थ्व । गथे बालाइ? बौद्धतयसं थपायजि सुन्दर सुन्दर गुफातयगु कल्पना हे नं गथे याइ? छाय याइ? अनित्य मखुला थ्व संसार?

धाथे गुलि बित जुइ थ्व ल्वहँयात अजन्ता दयेकेत? ईशापूर्व निगूगु शताब्दीनिसे थन गुफा दयेकेगु ज्या न्ह्याःगु खःसा थ्व ४००-६५० ईस्वी तक थन गुफा दयेकेगु ज्या न्ह्यानां च्वन । अथे धइगु थ्व मथ्यं च्यासः दैं तकक अज्याःगु अनकन्तार थासय लाःगु थ्व हे ल्वहँत्य ज्यान थनेगु ज्या जुयाच्वन, जुयाच्वन । ग्वःम्हस्यां यात जुइ, ग्वःम्हसित ल्वहँत

ल्हात जुइ, छम्ह अजन्तायात अजन्ता दयेकेत । अजन्ता नाप लाना: तिनि सिल, अजन्ता दयेके गुलि थाकु । अथे जुयाः अजन्ता न्ह्यःनेलाथाय ध्वदुइमखु, वइत नापलायेत अजन्ताय वे वनेमाः । थःगु जक बालाःगु खनीपि भी नेवा: कलाकारतयसं थ्व खंगु जूसा थःगु न्ह्याय तःपु यानाच्वनेत निकः बिचा: याइगु जुइ । जितः नेवा:कलाकारतयत अजन्ता क्यनेयंकेथे, वा अजन्तायात नेवा: कलाकारतयथाय ब्वयेयंकेथे जुयावल ।

गथे थज्याःगु बौद्ध जगतया जक मखु सम्पूर्ण विश्वया मानव सभ्यताया हे मापक जुइपूगु थ्व गुफा सलंसः दैंतक मनूतयगु मिखां तापानाच्वन जुइ? सन् १८१९य जोन स्मीथ नाम्ह ब्रिटिश अफिसरया मिखाय थ्व मलाःगु जूसा आः तक नं थ्व अगम्य हे जुयाच्वनीगु जुइ, मनूत थःगु सभ्यताया थ्व पलाःचिंया जानकारी तक नं कायेमखकाः च्वनेमालीगु जुइ ।

बहनी ८ बजे जुइन जिमित जिमिगु बसं होटल बैंकटेश्वर तक थ्यंके हःबल्य । ख्वीदँया उमेर थ्यनेधुक्म्ह विद्यादिदी ला भिंखुदँया बैश्य कुहाँ भायाच्वन - मिखायात हे विश्वास मजुइकथं वयक्लं ला हाकुपतासि, हाकुगु हे मिसा लं, न्हायपन्य माकःसि, छ्यनय न्यापुसिखः तयाः अवतार हे कयाखाल खनी । समा: यानाबियाच्वम्ह अनिता दिदी । कवथाय वयां जितः न्ह्यलं ल्हात । त्व हे मत्वःतू । दक्वं वन खनी विद्यादिदीया प्याखं स्वयेत कसिइ । जितः जक न्ह्यलं द्याकल ।

०००

बुद्धपूजा धुंकाः घ्यःचाकुसंल्हया हाम्वःग्वारा न्ह्ययाः शुरुजूल जिमिगु बुधबारया दिं । न्ह्याथाय वंसां न्ह्याथाय च्वसां मतनीगु छँया मतिना, तजिलजिया ह्यांगओभर ।

गुता इल्य बस न्ह्यात, एलोरा वने धकाः । चाकःलिं चिची जाःगु पहाड । फेता चिनातःपि मिजंत व बुर्का भुनातःपि मिस्त जक लँय छम्ह निम्ह खनेदु, मखुसा लँ सुनसान । ताःन्वः, सर्गः नं तुतिताति भूवःलंका चकनाच्वन, म्हय सुपॉय्या वसः छबः नं मदु, गुलि हिसिमदु नांगागु सर्गः मछाः धइगु भ्याभ्या हे मदुथे ।

औरंगाबादं २९ किलोमिटर उत्तरपश्चिमय लाःगु थ्व गुफाक्षेत्र । मुकं ३४गु गुफा धायेगुला वा मेगु छुं, उकिइ मध्ये ल्या १ निसे १२ तक बौद्ध गुफा, ल्या १३ निसे २९ तिक हिन्दू गुफा दु । अले ल्यंदनिगु न्यागू धाःसा जैन धर्मावलम्बीपिनिगु जुयाच्वंगु दु । उकिइ नं बौद्ध गुफात

દકલય પુલાં, ન્યાગૂગુ નિસેં ન્હયાગૂગુ શતાબ્દીયા દુને દયેકાતાઃગુ ધકા: ધાઇ ।

ફિંછતા: થાઇન જિપિ એલોરા ગુફા ક્ષેત્રયા મૂં ધ્વાખાય થંબલય । તાં ગયા: સ્યેસ્યે મિનાચ્વંબલય જિમિત સ્વયા: મુસું ન્હલાચ્વન ગુફા નં ૧૫યા શિવ દ્વાગ: । રોમાઝ્વક અનુભવ જુયાચ્વંગુ, ખજા નયેપિત્યાથૈ સુયાતં મજૂનિ અથેસાં નવનેગુ ખું જુલ । નયા: હાનં સ્વવનેત્યબલય ૧ બજે હે જુઇન । જવયાચ્વાખે વના જિપિ ભ્રવ: ભ્રવ: ગુફાય છ્યગુ ધુંકા: મેગુ, મેગુ ધુંકા: મેગુ । યક્વ ધયાથૈ બૌદ્ધ ગુફા - છ્યગુથૈ છ્યગુ બાંલા: । ભવ્યતાયા ખું લ્હાયેગુ ખસા અજન્તા સ્વયા: નં ।

લિપા જૈન ગુફાત દુથાય વનેત્યબલય સુરેન દાઇ છલ્ખેલાઃગુ હોસ દત । લિપા નાપ હે લાઇનિ ધકા: જિમિગુ પુચ: ઉખે વન । કલાકારિતાયા દૃષ્ટિકોણ થવ જૈન ગુફા પુચ: મેમેગુ સ્વયા: ભં મિહિન વ બુદ્ધેદાર ખનેદુ । બરુ દયેકેસિમધાનિ, દયેકુ દયેકું હે વ ગુફાય જીવન બિઝુ ક્રમ બિનાવન ।

પિને થંબલય ખન, સુરેન દાઇ લા સિમાકવય ચ્વના: કવિતા ચ્વયાચ્વનાદિલ ખની । વયકલં ધયાદિલ, "છિમિ નાપ વયે મખંસા જિગુ તથંગુ જ્યા જુલ । થવ કલા, ધર્મ વ ભક્તિયાત કયા: નિપુ કવિતા ચિનેધુન ।"

સનિલય ઔરંગાબાદ સ્ટેશનય તક જિમિત બસં ત્વતાથકલ । પલખ સ્ટેશનયા લિકક લાઃગુ બજારય । સિમકાર્ડ ન્યાયેગુ મેગુ કુત: નં અસફલ જુસેલિ દક્વદિક્વ અન્તાય સ્ટેશનય હે પિયાચ્વનેમાલ ।

૦૦૦

મ્હિગ: બહની ૯.૩૦ બજે ન્હયાઃગુ જિમિગુ ટ્રેન બિહિબાર સુથય ૫ બજે તી મુસ્બિલય દિત । ધાથૈ જિ મુસ્બિલય થન લા? ખિઉંલં ભન્તે જિમિત કાયેત સ્ટેશન લિકક પિયાબિજ્યાનાચ્વન । હાસસ: હિસ: મદુગુ લેંસિથય બાઘૌતિ પિઝ્કા: બસ નં વલ । સ્વઘૌતિ લા બસય બસય વના: જિપિ દક્વ થયન તિલક નગરયા સ્ટેશન લિકક ચંગુ સર્વોદય મહાબોધિ વિહારય ।

વિહાર થંબલય દ્વા: તુયુથૈ જુઇધુંકલ । ફુકકસ્યા ત્યાનુ, ન્હયા: સ્યં, ભુલૂખા પહલં થથાઃગુ લાસાય ગ્વતુલ । મવસે મગાઃગુ ન્હયા: લા વલ તર... વને ધાઇપિ નં થુપિ ગબલય દાની અલે થને ધકા: લહા: પ્વચિના: સ્વયાચ્વપિથૈ જક જુલ । તુરચ્ત હે વનેત્યલ, ધિગુ જનાઉ વલ ।

ન્હયલય ન્યાસિજુઇપિ થૈ સુથયયા જ્યા સિધયેકા: પિહાં વના । ગુતાઇલય બસં હાનં યંકલ જિમિત મુસ્બિ

મુસ્બિ જુકા: । કયને ધકા: યંકૂગુ લા, જિગુ મિખાય ન્હયને જક દંવાઃગુ લા । બાંલાઃગુ સ્વયા: બાંમલાઃગુ મુસ્બિ યક્વ ખન જિગુ મિખાં । અન વ તિંખ્ય: થજ્યાઃગુ વિશાલ ફોંટય ચકનાચ્વંગુ ભુપડપદ્વીયા બાસિન્દા, ભીસ જૂસા સુકુમ્બાસી ધાઇ જુઇ, થઃ મુસ્બિબાસી જુયા: નં બુસ્બિયા બાસિન્દા જુઇ મખંપિ । અઃપુક મુસ્બિયા સુખસુવિધા ભોગેયાયેત મ્હગસયા સુપઃ જવના: આધુનિકતાયા ખુસિ છિઝગુ કુત: યાનાચ્વપિ ।

હોટલ તાજયા લિકક બસં ત્વતાથકલ । હુલમુલય ઘાતુમતુઘાઘાં ચકકંગુ ઇણિયા ગેટયા જિમિત પિયાચ્વન । મિખાયા સ્વસ્વં લિમલા: । ન્હયનેવિનિસં યાકનં વયેગુ ઉજંબિયાવન । પ્યાપુંગુ પલા: લ્હવના: લિઉને થંંકા । નીમ્હ સ્વીમ્હતિ ન્હયંગુ ફેરી વા સ્ટીમર જિમિત દુને સ્વથના: ન્હયાત એલેફાન્ટા ગુફાખાં । ખાઊંસ, સિચ્યુસેચ્વંગુ લકસ, દક્વસિયા મનય ભચા ભચા ગ્યાસે, કુચ્યુસે । ન્હાપા લા ન્હયઇપુસે ચંગુ ખઃ । લિપા આયબુલ । લિપા ભિગુ મિનેટિ ન્હયબસા થજ્યાઃગુ રેલય ચ્વનેવ અલે ૧૫ મિનેટ તિ લેંય પના: પના: ઉગું થુપું મિયાતાઃગુ સ્વયાભ્યૂ થજ્યાઃગુ પા: પાર યાયેવ જિપિ એલેફાન્ટાયા ગુફા ક્ષેત્રય થન ।

ધ્યાખેરં વાઉંગુ વું, છન્હ-નિમ્હ ન્હિપં તહાકપિ માકત । ફસં સિમાહયાત ધ્યાખે લા હુઇકાચ્વંગુ દુ તર જિમિત સિચુકેફયાચ્વંગુ મદુ । ન્હિનયા તાઃચ્વ: સુથયા ચિકુ લ્વમંકેત ગા: ।

જિં બનાતાયાગુ, થન નિગુ ગુફા પુચત દુ- હિન્દૂ પુચલય ન્યાગુ ગુફા દુ, અલે બૌદ્ધ પુચલય નિગુ । થનયા જંગલી બાસાલ્ટ ચદ્વાનય સુન્દર કલાકૃતિયા નિર્માણયા જ્યા પગુગુ શતાબ્દી નિસે ગુગુ શતાબ્દીતકયા દુને જુલ । અજન્તા, એલોરાય થૈ થન નં ગબલયનિસે મનૂતયાગુ સ્વાપૂ ત્વાદલ ધકા: ધાયે અઃપુ મજૂ । અથેસા કમસેકમ સન ૧૫૩૪્ય ભારતય પોર્ચુગિજત વયા: ઉપનિવેશ દયેકેધુંકા: ધાસા થવ લ્ગુ ખનેદુ ।

વયેગુ લા વનેત હે ખઃ: તર થૌં છાય ખઃ: મસિઉ દ્વા: થિયા: ભાગિયાયેથૈ જક જુલ । થનેવ વનેગુ ખું લ્હાત, ૩ બજે જૂબલય લા વનેગુ લ્લં તપ્યન । હાનં બસય બસય । ધાધાં ખિઉંસે ચ્વના વલ । ૮.૩૦ તિ જુલ જિપિ આખિરય વયા: સત્યનારાયણ ગોયન્કાયા કલ્પનાથૈ દયેકાતાઃગુ મુસ્બિયા ગ્લોબલ વિપસ્સના પ્યાગોડાય થન । ખિઉંથાય નં વ વિશાલ સંરચનાયા આનન્દ ભચા ફયાકયા । વિહારય લિથયબલય લા બાચા હે પુલ ।

०००

खँ व ज्याया तालमेल याये थाकुइगु जुयाच्वन । शुक्रबार सुथय् याकनं ६.३० बजे बस वइ धाःगु, मवयाच्वन । स्वस्वं सुरेनदाइया तसकं हे म्हंमफयेकल ।

न्हायपन बांलाःगु जक न्यने धाइ । खँया न्ह्याबलें बांलानाबिइ मास्ति वइमध्यु । सुथय हे आयोजकपाख्ये खबर वल- कन्हय् मुम्बइनं विदिशा/साँची वनेगु ट्रेनया टिकट मिले मजुल हूँ, उकिं आ: मेगु बसं वनेमा: हूँ । दक्वं खभाः जिल्ल ला जुल, तर मेगु उपाय मदुसेलि हानं नाइट बसया यात्रा । मतिइ मतयाथे जुइगु हे यात्रा यायेगु खः ।

थौं सुथय् अनिता दिदीया फोन कया: छँय् खँ ल्हायेखन । खँ छु, बांलाःगु समाचार पियाच्वगु जुयाच्वन । थुगुसिइया मधुरा सायमि सिरपा: जिगु सफू न्यामिसाया देसय् यात बिइगु कवःजित हूँ । गुलि लसताया खँ ।

१० बजे जुइन बसय् च्वना: वनेत्यःबलय् । थौं करला व भज गुफा स्वःवनेगु दिं । न्ह्याबलेंथैं बसं मुम्बइयात क्यला: वन । जिपि न्हिर्हि मुम्बइ थ्यसां गबले मुम्बइ मथ्यं । मुम्बइ थ्यंका: भं तापाइगु जुयाच्वन मुम्बइ ।

नकतिनि दयेके सिधःगु थज्याःगु मुम्बई-पुने एकप्रेसवे नांगु तब्यागु लैं जुया: जिपि वनाच्वना । स्वंगु सुरुडग्नं हाचां गाल जिमित । पिने पिने जि बसय् च्वना: यच्युपिच्युगु लैं वनाच्वना । दुने दुने जि नेपाया न्ह्याकव दयेकूसां मदइगु राजमार्ग जुया: जुया: वनाच्वना । जिगु देय्या नसंफाःगु विकास खनाच्वना ।

करला धइगु चीधांगु जूसां ऐतिहासिक व बुद्धधर्मया इतिहासया अध्ययन याइपिनिगु निर्ति तसकं महत्त्वपूर्णगु थाय् थ्व । थन या धार्मिक रथलत विशेषयानाः निगु कालय् विकास जूगु हूँ - छक: ईशापूर्व निगूगु शताब्दीनिसे ईशाया निगूगु शताब्दी तक, अले मेगु हानं ईशाया न्यागू निसे न्हयगूगु शताब्दी दुने । थनया चैत्यसहितया प्रार्थनागार शायद थज्याःगु गुफा वास्तुकलाया छगु अद्वीतिय नमूना ।

थन न्हापा निगः १५ मिटर तःजाःगु अशोककालीन थज्याःगु स्तम्भत दूगु खः । तर आ: धाःसा छगु स्तम्भ जक दनाच्वन । धाइ, आ: छगु स्तम्भया थासय् हिन्दू एकवीरा देवीया द्यःगः दयेकातःगु दु । स्थानीय कोली समुदायया मनूतयसं व द्यःयात एकदम भावभिं पूजा याइ । गुम्ह बुद्ध थौं स्वया २५०० दैं न्ह्य: थःगु लैंपुया मत थः हे जु धका स्यनाबिज्यात, उम्ह हे बुद्धया प्रार्थनागारया न्ह्यःने थौं न्यनां न्यनेमजिइक बाजं थानाः लाउडस्पीकर

तया: प्याखं हुलाच्वन, देवीयात ल्यतायेकेगु कुतः यानाच्वन । हिबा: वनाच्वन, दुगुचा छम्ह इतःमितः कनाः उखेंथुखे स्वयाच्वन ।

बहनी अम्बेडकर स्मारक चैत्यभूमिइ थ्यन जिपि । जिमित अनया बुद्धिस्ट सोसाइटीयापिन्सं लसकुस यात, बःया हाकःगु म्हसिका ज्याभवः जुल । पिने बुद्धधर्मया सफूत मियातल, दक्व मराठी भासं जक । हिन्दी ला छु अंग्रेजी भाय्या सफू तकं लुइके थाकुल ।

०००

थौं शनिबार जिमिगु मुम्बइया यात्रा कवचाइ । न्हिनय् द्रेनय् वनाः विदिशाय् बहनी द्यनाः कन्हय् सुथय् जक साँची वनेमा:पि जिपि हानं चान्हसिया यात्रा यायेमाल, विदिशाया टिकट कन्हर्म मजुया: । ट्रेन मदइगु जुसेलि बहनी जक बसय् वनेगु हूँ । उकिं थौं न्हिचिया लागि मुम्बइ फःवसा ।

सुथय् बुद्धपूजाय् च्वना । भन्तेया प्रवचन नं भचा न्यना । मन भचा याउँल । म्ह ला भ्यातु हे तिनि । आ: छुयायेगु धइगु न्ह्यसः दक्वसिया ख्वालय् लिसः गनं नं पिहाँ मवः । दक्व अंगःथैं । बल्ल खँ कवःजित, जिमित विकासं हे मुम्बइ चाःहिकेयंकीगु जुल ।

महाराष्ट्रया लोकल ट्रेन गयेगु न्हापांगु अनुभव । जिं दिल्लीइ च्वनागु स्वचालित वातानुकुलित मेट्रो ट्रेन लुमंका, थनया ताःन्वःगु ल्वःमंकेत । १५ मिनेट ति पिइवं ट्रेन खनेवं तिनि न्ह्यलंवाल । थनया लोकल ट्रेन ध्यबा धाःसा थिक्य-जुहुबिच वनेत थ्यंकेत जक १८० तका भारू माः- तर ट्रेन ला भीगु जनकपुर जयनगरया ट्रेन जुइगु लैं लानाच्वन । मनूत भीगु मिनिबसय् थैं कवकवचिनाः तयातइ, खापा हे तिइम्वा: ।

जिमिगु ट्रेन वल, जिमित च्वनेत थाय् ज्वना मवः । न्ह्याथेयानाः नं न्ह्यंके हे माल । बिचाः यानाच्वनेगु ई मदु । बिचाः यानाच्वतले ब्याय् वनी, जिपि दक्व व्वतय् लाइ । मालकि फुर्ति नं वडिगु खनी, काचाकाचां दक्वं थाहाँ वन, मफुपिन्त फुपिन्सं सालाकाल । ट्रेन न्ह्यात । जिपि तिलक नगरं बडालाय् कवहाँ वयाः मेगु ट्रेनं पार्लेमिलेतक वना । अनं कवहाँ वयाः अटोरिकसां जुहु समुद्रकिनार थ्यन, स्थानीय भासं चौपाटी धाइगु थाय् ।

१.३० बजेया तान्वःगु इलय् जिमित आखिरय समुद्रं लसकुस यात । जिमित खनाः समुद्र ल्यताः धायेला, समुद्र खनाः जिपि ल्यताः धाये । दक्व छकलं उत्तेजित जुल । समुद्र छगुलिं घयपुझेथैं । भन्ते गुरुमापि नं पलख

મોહિત જુલ | વં વયાગુ ફોટો કાયેથે, વં વયાગુ ફોટો કાયેથે |

ઘડી નિત્યાત્યા થા:ગુ પ્વાથ ધયા: તિનિ સિલ |
પિત્યાનાવ:ગુ ચ્વના ચ્વનેમજિઉ | પ્વાથં નયે હિં ધાયેવં વ હે
સમુદ્રયા લ: નં છું મખુથે જુયા વલ | પિત્યાના: લા
ત્યાનુયા: લા | છફા: પ્યા:ગુ ફિઝ તુતિ ભ્રવ:લંકા: ફચ્વતુના
બિયા | સર્ગ સ્વયા: છક: ગ્વતુલે મંદૂગુ લા ખ: | સુરેન દાઇ
ન ન:વનેગુ પ્રસ્તાવ તલ, જિત: અગ:ચા માલાં દ્ય:ગ:ચા
જુલ | વના: લં સિથય દયેકાત:ગુ પસલય પાઊભાજી નયા:
પા: જાયેકા |

બહની ચ્વાતા: હે જુઇન સામાન તયા: બસ ન્હ્યા:બલય |

૦૦૦

આઇતબાર ન્હિનય બસય ચ્વનાવવં કાલકુલુ હા:સ:
તાયેદત | ખું છુ જ્યુગુ ધાયેબલય જિમિત વ બસં આ:
સાઁચીઝિતક યંકી મખુ હું, ઇન્ચૌર પુલા વનેગુ પરમિટ હે મદુ
હું | સુનસાન લંય સમાન ક્વકાયેકા: જિમિત મેગુ બસય
બ્યવસ્થા યાનાબિલ સાઁચીતક ધકા: | ૨ બજે ગ્રામ પિલવાની
(સોનકચ્છ) ધા:થાય નકેત હલ | પિત્યા: ખ્વા:ત યકવ
હાલામચ્ચં |

નિભા: ક્વાતુયાવલ, ૪.૩૦ જુલ | ભોપાલય ભીગુ
પુલાંગુ બસપાર્ક થજ્યા:ગુ ધ્યાચ:ધિચ: દુગુ થાસય બસ
દિત | કા, દકવં છકલં હાલ- થ બસ નં સાઁચી તક
વનીમખુ હું | લિપા ઉમિસં માલાબિજુ લોકલ બસય
થ:થ:ગુ સામાન પૈચિના | મન્હયં મન્હયં મનૂત ત:ગુ, થુસ્સ
થાસ્સ નવ:ગુ, હાન ઉકિસં મ્હસિઉનિ તાસિઉ, ઉમિ મસ્ત
મુલય તયાબિઝ્મા:ગુ |

બસ લા જિમિત સાઁચીયા કવય હે તયાબિલ | ન્હ્યાટાઝલય
બસ કવહું વયાબલય ખિંચસે ચ્વનેધુંકલ, ખ્વાં ફસં
દા:વયધુંકલ | અથેલા બહની દાનેત થનયા શ્રીલઙ્કન
વિહારય થાય મિલેયાનાત:ગુલિં અ:પુલ | તર અથે થયનેવ
ગન આરામ દઝ | જિ લા તસકં મુપુત આ: | સ્વન્હુ પ્યન્હુ
હે દત, જ્વર વ:ગ્યાત લ્હાકા: લ્હાકા: જુયાચ્વનાગુ, આ:લા
જ્વરં હે જિત: લ્હાકી થે જુયાવલ | સ્યેખંચા:ગુ, જ્વરવ:ગુ,
મુસુવ:ગુ, હાન કથુ સ્યાઝુ છગુ ન પુલાંગુ હે
લવ્ય જુલ જિત: |

૦૦૦

સોમબાર સુથન્હાંા દકવદિકવ લન થ:ત ભુના: પિહું
વયા | જિમિગુ વિહાર બાધૌતિ વનેવ વ શાન્ત વ સિચુગુ
થાસય સાઁચીયા વિશવિખ્યાત સ્તુપ જિપિત પિયાચ્વન

ગુધૌત્યાતિ જા:બલય | ખસું ભુનાત:ગુ મબંનિ |

થયનેવ છચા: ચા:હિલા, ઉત્સુકતા વ શ્રદ્ધા નિતાં
ભયબિજવલ | છચાખેર લ્હવનેમાનિગુ ભગ્નાવશેષ ધાયેલ્વ:ગુ
છું છું પુરાતાત્ત્વિક બસ્તુત ચખિનાતયાતલ | ચ્વય ગયા:
વનાબલય અન લા ભગ્નાવશેષયા ભણડારથે હે ખન, અનયા
પ્રાચીન વિહાર વા પ્રાર્થનાગારયા રૂપ બિઝીત મા:ગુ લ્વહુંત |
ત:કથં હે થનયા થ લ્વહુંતય સુર્ખેતયા કાઁક્રેવિહારયા સમતા
લુઇકાચ્વન જિગુ મિખાં |

ક્વાતુક નિભા: વયા: જિમિત ઘય્યૂવલ | છકલં
વાતાવરણ ચકમન્ન જુલ | પ્રખેર દન્નચ્વનાવલ | જિમિગુ
નુગ: નં યચુલ | પલખ કવિતા બ્વના: ન્હ્યઇપુકે વ શાન્ત
વાતાવરણય પ્રાર્થના યાયેકવચાયેવ ભન્તે વ ગુરુવર્ગ ઉગુ
સ્તુપયા મહત્વ કનાદિલ | ઈશાવાર્વ સ્વંગ્રૂ શતાબ્દીઝ સપ્રાટ
અશોકં દયેકેબિઉગુ ધયાત:ગુ થ સ્તુપયાત ભારતયા હે
દકલય પુલાંગુ લ્વહુંતયા સંરચના ધાયેગુ યા: | અશોકયા
મહારાની દેવીયા શહર વિદિશા જ્યુલિં થન થ સ્તુપ દયેકુગુ હું |

થૈંકન્હયયા ભીસં ખનાચ્વનાગુ સ્વયમ્ભુ વા ખારિસ્ત વા
ચાબહીયા સ્તુપ સ્વયા: યકવ હે મિન્ન- થુકિઝ ભીથાય આ:
દયેકીગુ ફિસ્વતં દૂગુ ત્રિયોદશ ભૂવન ખનેમદુનિ, ઉકિયાથાસય
સ્વતજા:ગુ કુસાં કુઇકા તલ | મિખા ન તયેગુ ચલન
મદુનિ | શાયદ થુકિયા જવ: યલયા પ્યંગ: થૂર ખ: લા?
અલે અથે ખ:સા ઉકિઝ દ્ય:ને તયાત:ગુ ગજૂ જક લિપાયા
દ્યતના ખ:લા?

ફિનિતાઝલય જિમિત કવા:કવા:ગુ જાં પિયાચ્વન |
નયે ધુનેવ જિપિ મહાબોધિ સોસાઝિટી હે વ્યવસ્થા યાનાત:ગુ
બસય ચ્વના: વિદિશાયા સ્ટેશન થન | ટ્રેનય ચ્વના: જિપિ
તાંક ગોરખપુર વના |

૦૦૦

થૈ મંગલબાર જિમિગુ યાત્રા કવચાયેમા:ગુ | તર છાય
ખ: મસિઉ, થૈ છન્હુ ફ્વસાથે કુશિનગર ન વનેગુ ખું પિહું
વલ |

કુશિનગર સતિઝલિસે નેપા: સતિનાવલ | કુશિનગરય
થને ન્હય: જિપિ લ્યાંખતં લા:ગુ રામાભાર સ્તુપય દુથન |
ત:જા:, તચા:ગુ અપા દયેકાત:ગુ સ્તુપયા ન્હયને પલખ
વન્દના વ પ્રાર્થના યાયેગુ ક્રમ ન્હયાત | થન હે હિરણ્યવતી
ખુસિસથય તથાગતયા અન્તિમસંસ્કાર ન્હયા:ગુ ધાઇ |

અન જિપિ કુશિનગર લિકકવંગુ અનયા ભિયતનામી
વિહારય ચ્વના | પિને નયેત વના તર અનયા જા ખનાબલય
ઘુતુવનીથે મચ્ચસેલિ આ: થન નયેમખુત, મેથાય નયે ધકા:

मा: वना । गनं छुं बालाःगु नयेग दूगु मखु । खयेत ला जि न्ह्याथाय् नं न्ह्यागुं नयेफुम्ह खः तर थौ जिगु शरीर बमलाःगुलिं नयेगुलिइ भवा सजग जुइगु स्वयागु ।

पलख बर्मी चैत्य चाःहिला अनंतुं चिहाकःगु लँ जुयाः न्ह्यःने दुपि अस्त्रिका दिदी, दुर्गा दिदी, बिमला व बिनु लिसे कुशिनगरया निर्वाणमूर्ति स्वःवना । लिउने तापाकनिसे म्हसिकेफूगु चैत्य अले चाकःलि पुरातात्त्विक उत्खननय लुयावःगु अवशेषत । निभा: खने तकं दूगु मखु । ख्वाउँसे च्वंगु च्वनं ।

बुद्धधर्म हे लोपया अवस्थाय् लानाच्वंगु भारतय थज्याःगु पुण्यभूमि नं सल्सः दंतक चाद्वँ जक जुयाच्वनीगु आश्चर्यया खँ मखुत । सन् १८५४य् तिनि एच एच विल्सन अले इ बुचानन धझपि ब्रिटिश अफिसरपिन्स थ्व थाय्या महत्त्व सिइकल । वयालिपा विस्तृत उत्खनन धुंकाः थ्व थाय् हे बुद्ध परिनिर्वाण जुयाबिज्याःगु थाय् खः धकाः लुइकल । उत्खनन्या क्रमय् हे थ्व २४फीट तःहाकःगु निर्वाण मूर्ति नं लूगु धकाः जिं ब्वानातयागु ।

बुद्धजीवनीया ल्याखं कुशिनगर अन्त्य खःसा नेपाःया थेरवादया इतिहास ब्वनीपिनिगु लागि शुरुवात खः । थ्व हे

व थाय् खः गन नेपाःया न्हापापि भन्ते, गुरुमां व श्रामणेरपिन्स न्हापां म्हासुगु वसःया अनुभव यायेखन । नेपाःयात थेरवादया जीवन्त इतिहास च्वकेबिल । थुलि धायेधुंकाः नेपालय् थेरवाद हयेत नेपालं दक्ष गृहत्याग यानावःपित्त वसः पुंका बिज्याम्ह चन्द्रमणि बाबायात जिगु मिखां मालाच्वन ।

मेगु यायेगु छुं मखँसेलि जिपि हे जक लिक्कसं लाःगु कसिया बजारय् तक वनाः चाःहिला अले थनया लुमन्ति म्वाकातइगु छतानिता खँ कवबिया: लिहाँ वया ।

०००

बुधबार सुथ त्यलं बस हालाहल । वनेत्यल धाधां बाघौति पिइकल । म्हुतुइ थ्यनेत्यंगु च्याया सराः फयेमाल जिमिस । ख्वाउँगु उतिकं, म्ह सुखमदुगु उतिकं । बस न्ह्याःबलय् तिनि जितः विश्वास दत, जि छैय थ्यनीन । बस न्ह्यागु खःला जिगु छैं जिथाथ् न्ह्यःने वःगु खःला ।

१२ बजे जुइन जिपि नेपालभारतया सिमा पारयानाः स्वदेश दुहाँ वयाबलय् । सिमानाय् लाकक बोर्डय् च्यातःगु जिगु मिखाय् लात- “हिन्दू अधिराज्य नेपालय् छितः लसकुस” ।

बुद्धको जन्म, सम्बोधिलाभ तथा महापरिनिर्वाण भएको त्रि-संयोग दिवस २५५८ औ बुद्ध पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा हार्दिक शुभकामना

आनन्दकुटी विहार परिवार
स्वयम्भु, काठमाडौं

अमृतधम्म परियति केन्द्र परिवार
स्वयम्भु, काठमाडौं

मातातिर्थ चतुष्बहूम विहार परिवार
मातातीर्थ, काठमाडौं

मेता सेन्टर परिवार
बनेपा

आनन्दभूमि परिवार

अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज
परिवार

प्रश्नामाला ऋये

- लाभरतन तुलाधर

दुखं जाःगु सनिसारे सुख गन ल्वीकेणु ॥
सुभाषित वचं, पासां मात्र आनन्द बीणु ॥६॥

जन्म ज्वीणु वेले मेपिं जीव सिवे हुं मपाः,
नयाः त्वनाः युवा ज्वीव याये माःगु इहिपाः ॥
थवां न्हयो व ल्यू सय्केमाः विद्या भीसं उत्तम,
विद्या धैगु निताजि दु- अधर्म व सद्गुर्म ॥१॥

दम्बि म्वाथे म्वाये धैसा अधर्म सय्केवं गाः,
थः व कतः सुखी याय्सा सद्गुर्म हे सय्के माः ॥
भन्ते-गुरु, कक्षा-सफू आदिया अध्ययनं,
प्रश्ना-पुसा चित्तय् चुलि ह्वइ श्रुतया ज्ञानं ॥२॥

इन्द्रियया इच्छापूर्ति ज्वीव सुख खःथे ज्वी,
थुया वःलिसे यथार्थ ज्वःगु थलय् लःथे सुइ ॥
मेमेपिन्त लुँ म्वह, वुँ इना व्यूसा भचा फुइ,
प्रश्ना-ज्ञानया संपत्ति इनाः भं समृद्ध जुइ ॥३॥

बोधिचित गुकथं उत्पन्न जुइ?

छग् माध्यम : सप्त विधानोत्तर पूजा

नेवा: बौद्ध समाजय सप्तपूजा (सत्वपूजा) यानाःलि थुकिया प्रसाद धकाः सामिष भोजन याकेणु परम्परा दु । तर सप्तपूजाया आशय व मर्म गुरुजुपिसं कनेणु चलन खने मदु । थन उकिया रहस्य व प्रयोजन बोध यायेत श्लोकरूपं न्हयब्या ।

तद्दण : बोधिसत्त्व व बुद्ध जूपि हनेबहःपि अग्रज,
सकलयात विनप्रपूर्वक वन्दना जिमि दिग्गज ।

पूजन : न्हयाक्व दुखसां लयतातां गुलिस्यां जितः बोलंकल,
पूज्य मां-अबु आदि रक्षकपिन्त सेवा वी जुल ।

पापदेशन : वैसया अज्ञान दोषं जूगु जुइफु मरिंगु ज्या,
थौ सचेत जुयाःलि पाःफय्के लिसा काय् मखुत वा ॥

पुण्यानुमोदन : मेपिसं तःधंगु भिंज्या न्हयाकिगु इलय् सत्य नं,
द्रेष-ईर्ष्या भ्याः मजुइकाः चित्त प्रमुदित याय् जि नं ।

आध्येषण : अल्प ज्ञानय् तक्यनाः जक भिं-भिं अनभिज्ञापि,
मुक्त याय् निमिं न्हयब्याये, लोकचक्षु जुइफुपि ।

बोधिचितोत्पाद : स्वार्थया दुर्गन्ध चीकाः विकल जनपि तातक,
फत्तले सहयोग याय् गुगु बोत्रिचित्तोत्पादक ।

परिणामन : सत्वप्राणीपिनित न्हयाब्ले दुखनिभालं किकेभनं,
बोधिवृक्ष जुयाः जि धस्वाय् लहाः चकंकाः तनमनं ।

- पद्य रचना : लाभरतन तुलाधर

बुद्धवचनामृत

न चाहु न च भविस्सति - न चे तरहि विज्जति ।

एकन्तं निन्दितो पोसो - एकन्तं वा पसंसितो ॥

- धम्मपद

न्हयाब्ले प्रशंसा हे जक याकाच्चंम्ह वा न्हयाब्ले निन्दा हे जक याकाच्चंम्ह मनू (थ संसारय) न्हापा दयावंगु नं मदु आः दुगु नं मखु हानं लिपा नं दहमखु ।

Translated by Bhikshu Upatissa

Patience and Loving Kindness

Ven. Bhikshu Ashwaghosh Mahathera

This book was published in the *Nepal Bhasha* in 1976 AD (2033BS), long before my ordination. I have not yet seen the original copy of this book. Very recently, I found a copy of the Nepali translation. When I was going through the copy translated by the Nun Viryavati in 2000 AD (2057 BS); I thought that it would be more beneficial if I could share the teachings of Lord Buddha as presented by the Ven. Bhikshu Ashwaghosh Mahasthavira, the most respected Sanghanayaka of Nepal. I hope that the readers who are interested to learn the practicable Buddhism will be benefitted by this book. The Venerable *Ashwaghosh Mahasthavira* has presented his precious knowledge and understanding comparing with the teaching of the Buddha in a very simple and acceptable way. Beside the presentation of his wisdom, he has also included some interesting stories of Indian sages which also convince us that anger, arrogance, pride, conceit, prejudice, self-esteem, dishonest, negligence, heedlessness and ignorance etc. are some of unimportant 'truths' for peaceful living.

The ethical values that have been outlined in his books seem to be eternally essential as if some people need spicy pickles for their daily rise and curry. Those who have read his books, containing the morally important teachings, could think that he has worked out to reform society through convincing the teachings of the Buddha that are practical for the day to day life. He still continues his way of living- engaging in writing, reading and preaching sermons. Today, even at the age of 88, though he looks a bit old and weak; he is still bold enough to work for goodness of the many; yet he does not expect anyone for his daily things and personal affairs to be done.

Two of the ten perfections (*dasa paramita*) are Patience (*kshanti*) and Loving Kindness (*maitri*).

So, contemplating on the exact meaning, it could be difficult for common people to fulfill these two perfections in the same manner just as the Bodhisatta did. However, if we also could apply even a little essence of these inspirational virtues in our practical life; it might pave way to social peace and harmony.

When we get sick we go to hospital for medical checkup. We are patients when we are admitted to the hospital. Certainly, we will have no other options until we recover from sickness. Due to the reason of this body that we have been holding with love and care, we do not like if anything happens to us. So, we accept to endure any kind of pain during the period of medical treatments. Whatever the doctor says we follow up his advices patiently intending to recover illness and be well again. Considering one's health condition we may understand the state of 'patience.' Patients are advised to be patient further enduring their pains lest the health condition will not improve. This is why those who were admitted to the hospital would undergo surgery and take medicines despite their unbearable feeling of pains.

Since there is no option but only 'patience' that can help to overcome the problem of suffering;

they need to be further patients during their medical treatments in the hospital. Likewise, in a sense, I think *Kshanti* conveys almost the same meaning of the word 'patient'. Obviously, this word ('*kshanti*' Sanskrit and '*khanti*' Pali) has several similar meanings (synonyms) such as patience, forbearance, endurance and tolerances are some them. So, 'patience' could be the most accurate meaning in this context.

I think, a few more words look suitable to be added here in relation to the concept of love. Since its meaning is beyond the reach of my understanding, someone might not accept my opinions. However, for example, if I say like this, it could be a little easy to understand.

Someone might think to achieve his or her result of love affairs. Someone was prepared and would talk to even sacrifice to achieve the success of his or her efforts of being in love affair. Due to the attachment to their self, they would think that love could succeed in the course of time. In a sense, definitely love must succeed but those who had behaved in an unacceptable way for the cause of love would find it uneasy and difficult to achieve its result. In this regard, Loving Kindness (*maitri*) is presumed to be different from the concept of love. Following as exactly taught by the Buddha Loving Kindness (*maitri*) could be taken as a more precious gift than that of love.

Maitri can also render the meaning of 'amity' and 'friendship.' In the context of the Buddhist teachings, obviously, *maitri* means 'loving kindness' - one of the four sublime virtues (*brahma vihara*) and its meaning is very extensive. So, it is advisable that we should not mistake the meaning of love same as the common people consider it to be and in this sense, those who cultivate pure thoughts and endowed with loving kindness can work out for the solution of many problems of life.

In the end of this book I have extracted the translation of the *Metta Sutta*-the Discourse on Loving Kindness from The Book of Protection -Second Impression-1981, authored by the Ven *Piyadassi Thera*.

My Upadhyaya Guru, the most respected *Mahanayaka Madihe Pannasiha Mahasthavira* used to give us instructions when we were learning at the *Bhikkhu Training Centre, Maharagama* in Sri Lanka.

I often remember an important instruction which he has gifted us, reads like "ivaseemen senaseema laebe" Its meaning reads like thus: "Relief is achieved from tolerance or when there is patience there is relief." Another well known saying is that "miniha nohada rata hadanna baehae." Its meaning is that it is not possible to build the country without building the (character of) man.

At last, but not least, I am very grateful to my teacher, the Ven Bhikshu Ashwaghosh *Mahasthavira* for granting me permission to translate his valuable books into English. Since many Nepali people including myself have understood that many of his books written in *Nepali* and *Nepal Bhasha* (*languages*) carry important messages for social co-existence, co-operation, justice, peace and harmony to strengthen the unity among the diverse communities of our people, for creating a healthy environment through living a simple way of life. Therefore, although I am not so good in English, thinking to share his wisdom, the way of life and philosophy as based on his experience, which in comparison with the teachings of Lord Buddha; he has written in his style for the benefit of many common people is also useful for the English speaking people of any nation.

Obviously, I have written many English articles on Buddhism, but, this is my first time translation experience. Translating work from one language to another could be a difficult task for even a learned person. However it is difficult I have done it for those who are interested to learn the practical aspect of Buddhism. Honestly, I would like to say that I had to change some times some sentences in some pages for words flow and tried to exact the right meaning without harming the flavor of the original book. So, I hope that those interested in Buddhism could evaluate my endeavor of this translated work.

Nepal is the birth place of Lord Buddha. Although Nepal does not have so much to gift to the people of friendly countries; a little things like outstanding books which convey the moral education and the messages of peace, I hope, will fulfill the reader's desire of approaching the footstep of the Buddha and to consider Him as a Living Teacher of our lifetime.

Master Buddhabhadra and Buddhism in Ancient China

✉ Prof. Vijay Kumar Manandhar

There were prominent Nepalese Buddhist scholars who rendered valuable services in the propagation of Buddhism in China. Buddhabhadra's visit to China in the 5th century was the first by a Nepalese monk. Besides him, two other Nepalese Buddhist scholars Vimoksasena and Subhakarasiṃha also went to China in the 6th and 8th centuries respectively, and contributed to the spread of Buddhism in China by translating Buddhist texts into Chinese.

Buddhabhadra was indeed the torch-bearer of Nepalese civilization abroad. Significantly, the Chinese have not only preserved the name of this prominent Nepalese Buddhist scholar, but also preserved the records of the Chinese Buddhist monk-scholars Fa-hsien, Xuen-Zang, Seng-tsai and others who went to Nepal in different times.

The discovery of four monuments called the **Black Dragon Spring** in Yanchow near Nanking in the Kiangsu province of China has revealed that a Buddhist scholar, Buddhabhadra Shakya, visited China in the 5th century CE. A group of historians holds the view that supports the idea that he was an Indian scholar.

The Chinese transliteration of Buddhabhadra's name is Fo-t'o-po-t'o-lo and was translated as Chueh-hsien. Although his family was originally from Kapilavastu, the hometown of the Buddha, they had settled in Nagarahara (the modern Jalalabad in Afghanistan) where Buddhabhadra was born in 358 CE. According to one tradition, he is said to have been born at Kapilavastu, as a member of the Shakya family which claimed descent from King Amritodana, an uncle of the Buddha. Having lost his father, Dharmasurya and mother when he was three and five respectively, Buddhabhadra, along with his grandparents, moved from Nagarahara to Kapilavastu, but unfortunately, his grandparents also died soon after thus left an orphan as an early age; he was taken care of by some kind-

"The Chinese transliteration of Buddhabhadra's name is Fo-t'o-po-t'o-lo and was translated as Chueh-hsien. Although his family was originally from Kapilavastu, the hometown of the Buddha.

- Buddhabhadra started preaching Buddhism. He solved a lot of puzzling questions regarding Buddhism from Chinese monks."

hearted people and admitted to the Buddhist order. From his childhood, he had taken an interest in Buddhism. By the time he completed his studies around the age of 17, he had acquired profound knowledge of it. It was said that even at an early age, he read a thousand words of the scriptures daily. It was also said that once his fellow-student Sanghadatta, whilst lost in meditation, saw when asked whence he came, Buddhabhadra said he had been to the Tusita heaven to see Maitreya. His teachers also gave him a very good and in depth knowledge of Buddhism. Due to his devotion to Buddhism, and as he became a very take used and learned Buddhist scholar, Buddhabhadra became famous.

During his visits to various Buddhist Viharas, he reached Manthyan Tholo Vihara in Kashmir. At the request of the head of the Vihara, Buddhabhadra remained there and started giving lessons of Buddhism. He stayed in Kashmir for sometime.

At that time, Kashmir was one of the most important centers of Buddhist Sanskrit learning and the centre of the Sarvastivadins. Through their activities, Kashmir became the centre of Buddhist philosophical studies. Buddhabhadra belonged to this school, which was flourishing, in Kashmir. He was also a disciple of the famous Dhyana Master Buddhasena.

During this period, Nepal's widespread reputation as the birthplace of the Buddha was attracting the Chinese monks, who defied the difficulties

of climate and terrain in their scholastic zeal and religious fervour. Fifth century China witnessed the visit of several prominent Buddhist Chinese monk-scholars to Nepal and India, the holy lands of the Buddhists, for religious purposes.....Intent on making a thorough study of Buddhism by procuring authentic Buddhist texts on monastic discipline and searching for famous Buddhist scholars to bring back to China, Fa-hsien, at the advanced age of 65, along with Chinese monks Hui-Ching, Tao-Cheng, Hui-ying, Hui-Wei and others left Ch' ang-an in 399 CE and set out for India. At that time, there were two important routes from China to India: One, the over land route through the Gobi desert, the plains and mountains of central Asia and the Himalaya, and the other, the sea route from the port of Kuang-chou through the South China Sea into the Indian Ocean.

The importance of Fa-hsien in the history of Sino-Nepalese relations lies in the fact that not only was he the prominent Chinese citizen to enter the Nepalese territory, but also that he helped make the journey of Buddhabhadra a success. While in India, he is said to have met him, and decided to translate many of the classic Buddhist texts into Chinese in collaboration with him.....At the time of Fa-hsien's visit to India, there was another Buddhist party from China with the purpose of studying Buddhism and searching for Buddhist scholars to bring back to China.....During their visit to Kashmir, they requested that the Buddhist community there send a scholar of repute along with them to China. The head of the Kashmir Vihara strongly recommended the name of Buddhabhadra, stating that he was not only a descendant of the Buddha, but also from the land of the Buddha. The Chinese delegation invited Buddhabhadra to accompany them to China. At first, Buddhabhadra was reluctant to go on the grounds that China was a far-away and completely new and foreign country. But, he finally agreed to go.

Buddhabhadra set out for China in 406 CE. They travelled on foot for three years; while making the over-land journey to China, they crossed six countries facing many difficulties and reached Vietnam via Burma. From there, they continued their journey by sea to China. Upon their arrival at the Chinese capital, they were warmly welcomed by the Chinese Emperor Yao-Hsing. Buddhabhadra started preaching Buddhism. He solved a lot of puzzling questions regarding Buddhism from Chinese monks.

Conflict with Kumarajiva:

Kumarajiva, a contemporary of Buddhabhadra, was a great scholar of his time. Kumarajiva and his teachings were held in high esteem in China due to the patronage of the Chinese court. At the time of the arrival of Buddhabhadra, Kumarajiva was the arbiter of all things Buddhist. They were probably old acquaintances in Kashmir. Buddhabhadra was a Buddhist teacher of independent spirit. That is why he never thought of paying respects to the Emperor. He did however establish close contacts with the Chinese Buddhist teachers.

Disagreements apparently arose between the two over some aspects of discipline. Kumarajiva was provided with royal quarters in Chang-an, and also with the pleasures of many concubines-conduct that a strict disciplinarian like Buddhabhadra must have looked upon with disfavour,In contrast to Kumarajiva, Buddhabhadra observed austere rules of monastic life and instructed his followers in discipline and in meditation.

The followers of Kumarajiva fabricated charges against Buddhabhadra....to defame him. This resulted in the expulsion of Buddhabhadra from Ch' ang-an and took refuge in the south. Here, Buddhabhadra was warmly welcomed as a Dhyana master.He established the white Lotus Society, a group devoted to meditation on the figure of Amitabha and attaining rebirth in the Pure Land. He is considered to be the founder of Chinese Pure Land Buddhism.

While in Nanking, Collaborating with Fa-hsien, Buddhabhadra started the project of editing and translating Buddhist texts from Sanskrit into Chinese Language. He died in 429 CE at the age of 71.

The most important contribution made by Buddhabhadra was to the propagation of Buddhism in China and the work of translation. Buddhabhadra not only assisted Kumarajiva in his translation works but also whenever Kumarajiva had any doubts, Buddhabhadra was always consulted for an explanation..... The accounts of Fa-hsien and Hsuan-tsang have always been held in high esteem by the Buddhist historians as a valuable source of some historical aspects of ancient Nepal.

(This is the edited version of the article on Buddhabhadra Shakya by Prof. V.K. Manandhar published in the year 2010 in the book "Buddhism; The icon of Cultural Linkage with China". Hope this effort will interest all the readers of the Ananda Bhoomi and those interested in the Nepalese Buddhist scholars of the past. -Harischandra Lal Singh)

The Principle of Buddha's Equality

 Prof. Suwarna Sakya, Ombahal, Ktm

Lord Buddha was born to the orthodox Hindu Clan. After gaining the Buddha hood, he improvised many things in the prevailing trends of his race. As a result of such rectification, Buddha's own principle was propounded. When there was such expound, there appeared a lot of things that do not match with Vedic Hindu religion. When there seems the difference in the basic mater, then this principle is seen as a separate religion. The major stream of Vedic religion of accepting God's ruling and considering soul an eternal is followed right opposite sided in Buddhism and not trusting the God and believing in soul became major point in it.

Though the world is natural, it seems that it is made for the human kind only. All the rules that have been created seem to be made for men only as there is no place for others since human being only is seen as sensitive and the character that uses intelligence and wisdom. Though it is said in the Vedic tradition that the responsibility of creation, condition and devastation is of Brahma, Vishnu and Maheswara, the cause behind it has been a man. There is no existence of the world without human being. In the religion that Buddha has searched, the wellbeing of men has remained versatile.

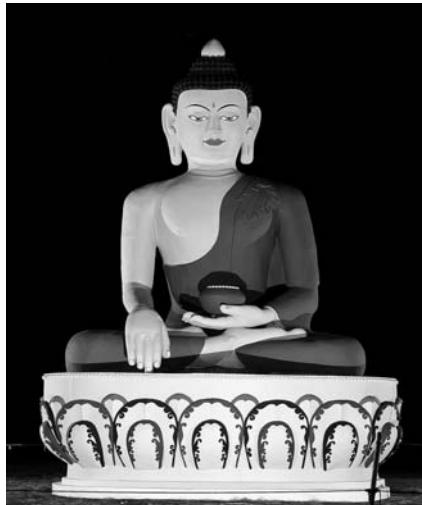
It became important to learn and think about every particle by dissecting the human body and human mind while implementing the human viewpoint. Lord Buddha has kept in front of all the people the things that he has searched through his own experience exploring all the aspects as if finding the diamond from the ocean. Then, he kept front the matters of not considering any text as an evident and life not limited to this physical body only.

"Thus, any kind of equality is the introduction of healthiness. Buddha's principle of equality will benefit human being because sweet is the course which achieves and end. It means if there has been some disadvantage in a person who commits righteousness to others, his step will of curse benefits others. This is the equality principle of Lord Buddha."

He concluded that there won't be human welfare till there is discrimination between human beings while giving the first place to experience. It was proved

that the major reason behind the hindrance of men's welfare is the selfishness between mankind. Therefore, there were differences in every matter in Vedic religion known as Hindu religion, and Buddha is seen as the rebellious as there was attack on the *Varna* system. But his humane principle proves that Buddha is not defiant of anybody. The intention that things which are in his religion will not be in any other religion is not reflected anywhere in Buddhism. He hasn't denied anywhere, anytime for practical purification of human conduct. His equality principle is seen different in such

place only where the unequal condition has seen. He hasn't refused the term 'Brahmin' that is divided into four classes. But he has made it obvious the racial arrogance that people become superior because of caste which remained as impure conduct in Brahmin. His saying was that if Brahmin is superior, then he has to behave according to his position. He regards Brahmin but he defines the true Brahmin.

Buddha says in Dhammapada :

Na jatahi na jachcha hoti brahmano:

Yemhi sachchanta dhammo cha so suocho socha bramhano.

“A person doesn’t become Brahmin only because he has got the matted hair, exogamous caste-division and the race. Those who have truth and virtue, is the Brahmin and is the pious person.”

Na chaham bramhanam broomi yonijam mattisambhavam;

Bhovadee mama so hoti sa che hoti sakinchano;

Akinchanam anandanam tamaham broomi bramhanam.

“A person isn’t called a Brahmin only he was born from the womb of a Brahmin woman. He is called only a ‘Bhovadee’ because he has got allurement, aversion and hatred. I call Brahmin to those who don’t have these three things.”

Asamsartha gahatthchi anagarehi choobhayam.

Anokasarim appichchham tamaham broomi bramhanam.

“I call those people Brahmins who will not be attached both with residing and ascetic individuals.”

Nidhaya dandam bhooteshu tasesu yavaresu cha:

Ya na hanti na ghateti tamaham broomi bramhanam.

“I call that person who doesn’t attack both the animate or inanimate being, doesn’t kill anyone and doesn’t inspire to commit violence.”

Akakkasam vinnapanim giram sachcham udeeraye;

Yaya nabhisaje kanchi tamaham broomi bramhanam.

“I call that person a Brahmin who doesn’t give pain to anybody, who doesn’t speak harshly, who describes truth clearly by telling the reason”.

Asa yassa na vijjantiasmin Loke paramhi cha;

Nirasayam visamyuttam tamaham brommi bramhanam.

“I call that person a Brahmin who does not have any desire for this world or paradise, who is a desire less and compound less.

This world which has been a condition from the creation because of shifting of Brahmins and establishment of discrimination in human community is having the divergence condition.

The religious rituals are the consequence of Brahmins and the priesthood is the supremacy of Brahmins. When this state became the experience of human race belonging to Vedic religion, Buddha has satire from the purpose of reformation of human welfare. It is natural that our mind will be concentrated to welfare of each other when we don’t have to the supremacy of any race. To think about wiping out the harmful and unproductive system lie fire sacrifice, sacrificial rite and endowment to Brahmin in order to discourage the

practice of exploitation and commanding over one race to another, has become the filling up of Buddha hood in his mind. Buddha didn’t told racial discrimination only unnecessary but he called it impractical. No one can deny that racial discrimination will make the social status inferior and deprived. It is a practical matter. That’s why Buddha’s principle has become a supplementary for the equality between human being. The great learned man Buddha has rescued the human society by protesting against the Racial System that firmly fixes the division between mankind.

Lord Buddha didn’t think it necessary only to implement equality among human race and has given his attention to the mental equality as a base of human racial impartiality. The mental equality means the equality of pleasure and pain. To be unexecuted both in pain and pleasure is the mental equality. In this type of circumstance, there will be no discriminative feeling that any object belongs to self or others. As far as this type of equality will become strong in men then there will be prosperity. When equality among men will be created, then they won’t become opposed from the life and world. Keeping this in mind, Buddha has kept mankind aware towards meditative feeling. If the egoistic feeling of ‘me’, ‘mine’ and ‘you’, ‘yours’ gets decreased that are conceived mentally then whatever duties people commits will become useful to human being. The principle of human impartiality of Buddha is to remain apart from sun-rain, lost-victory, criticism-praising, respect-disrespect and advantage-disadvantage. In this way, the internal equality is the objective of Buddha. The exterior equality is the similarity of race and group in right and duty.

If there is integration in mind then there will be hygienic condition in life. In order to bring healthiness in mind, there should be assimilation of internal and external both. Since, there will be both internal and external disease, the reason behind suffering and pleasure, peace and chaos in our life depends both on internal and external equality. For this, it’s essential to improve both. Lord Buddha was aware to these both issues, as a result, he became the successful proounder of the principle of equality. Thus, any kind of equality is the introduction of healthiness. Buddha’s principle of equality will benefit human being because sweet is the course which achieves and end. It means if there has been some disadvantage in a person who commits righteousness to others, his step will of curse benefits others. This is the equality principle of Lord Buddha.

बौद्ध गतिविधि

आनन्दकुटी विहारमा लहुतिपुण्डि

२ बैशाख, काठमाडौं। मासिक पूर्णिमाको कार्यक्रमअन्तर्गत लहुतिपुण्डि का दिन आनन्दकुटी विहारका कार्यवाहक प्रमुख भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविरसमक्ष पंचशील प्रार्थनालगते बुद्धपूजालगायत कार्यक्रम शुभारम्भ गरियो। विहान ध्यानभावना, चंक्रमणपछि ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत गरियो। बुद्धविहार भृकुटीमण्डपका प्रमुख एवं अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका महासचिव भिक्षु कोण्डन्यले धर्मदेशना गर्ने क्रममा दिवंगत उपासक तीर्थनारायण मानन्धरको योगदानबारेमा समेत बोल्नुभयो। दिवंगत तीर्थनारायण मानन्धरको पुण्यस्मृतिमा उहाँका छोराश्वरीहरूले भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिका तथा उपस्थित सबैलाई भोजन प्रबन्ध गरेका थिए। भिक्षुसंघद्वारा परित्राण-पाठपछि भिक्षु पियदस्सीले पुण्यानुमोदन गराउनुभएको कार्यक्रमका संयोजक भिक्षु महानामबाट जानकारी प्राप्त भयो।

बुद्धपूर्णिमाका दिन आनन्दकुटी विहारमा हुने विविध कार्यक्रम

- विहान ६ बजेदेखि ८ बजेसम्म जलपान
- विहान ६ बजेदेखि ७:३० बजेसम्म अस्थिधातु स्वयम्भू परिक्रमा तथा पूजा-दर्शन
- विहान ७:३० देखि बेलुकी सौँझ ६ बजेसम्म श्रद्धालुहरूका लागि विहारमै अस्थिधातु प्रदर्शन
- विहान ८ बजे ज्ञानमाला भजन
- विहान ८ बजे बुद्धपूजा तथा विशेष धार्मिक प्रवचन
- विहान १० बजेदेखि दिउँसो २ बजेसम्म खुल्ला रक्तदान
- विहान ११ बजेदेखि २ बजेसम्म खीर-भोजन दान
- दिउँसो ३ बजे प्रधानमन्त्रीको उपस्थितिमा सार्वजनिक बौद्ध सभा
- बैशाख २४ गतेदेखि ३० सम्म निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर

निर्वाणमूर्तिमा महापरित्राण

२ बैशाख, काठमाडौं। स्वयम्भूस्थित निर्वाणमूर्ति किणडोल विहारमा साप्ताहिक महापरित्राण तथा धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भयो। नेपालका संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको उपस्थितिमा शुभारम्भ तथा समापन गरिएको सो महापरित्राणको पहिलो दिन राजकीय पण्डित भिक्षु सरणकर तथा अन्तिम दिन भिक्षु कोण्डन्यले विशेष धर्मदेशना गर्नुभयो। विहार प्रमुख अनागारिका डा. धम्मविजया तथा सम्बद्ध विहारका उपासकउपासिकाहरूको श्रद्धाले कार्यक्रम आयोजना गरिएको हो। आनन्दकुटी विहारका कार्यवाहक प्रमुख भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविरले परित्राण-पाठको संयोजकीय भूमिका निर्वाह गर्नुभएको सो कार्यक्रम विहारका महासचिव अमृतमान ताप्राकारले संचालन गर्नुभयो।

शाक्यमुनीमा बुद्धमूर्ति प्रतिस्थापना

६ बैशाख, काठमाडौं। सतुङ्गलस्थित-सत्यपुरास्थित शाक्यमुनी कीर्ति विहारमा विशेष धार्मिक कार्यक्रमको आयोजना गरी ढलौटको बुद्धमूर्ति प्रतिस्थापन गरिएको छ। विहारका संस्थापिका प्रमुख अनागारिका पुण्यवती अन्तिम दिन वर्षको उपलक्ष्यमा साप्ताहिक

महापरित्राण, बुद्धपूजा, धर्मदेशना, १५ जनालाई ऋषिनी प्रवर्ज्या, विभिन्न क्षेत्रको ज्ञानमाला भजनलगायत विविध धार्मिक कार्यक्रम आयोजना गरी १३ गते समापन गरियो। विहार निर्माण कार्यमा सहयोग गर्ने दाताहरू तथा मूर्तिकार महेश तुलाधरलाई अनागारिका पुण्यवतीले प्रशंसा-पत्र प्रदान गर्नुभयो। भिक्षु भद्रिय तथा भिक्षु अशोकले साप्ताहिक कार्यक्रममा संयोजकीय भूमिका निर्वाह गर्नुभयो।

गणमहा विहारको शिलान्यास

१५ बैशाख, काठमाडौं। ऐतिहासिक गणमहाविहार जिर्णोद्धार गर्ने कार्ययोजनाअनुरूप नेपालका संघनायक एवं सो विहार पुनः निर्माण समितिका धर्मानुशासक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले एक धार्मिक कार्यक्रमबीच शिलान्यास गर्नुभयो। समितिका अध्यक्ष एवं विहार प्रमुख भिक्षु शोभित, श्रीलंकाका महामहिम राजदूत डब्ल्युए सिनेपीरल्ट, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका महासचिव भिक्षु कोण्डन्य, का.का.सदस्य भिक्षु भद्रिय, पूर्वसभासद भिक्षु आनन्द, अनागारिका संघका अध्यक्ष अनागारिका धम्मवती, निर्माण समितिका कोषाध्यक्ष शंकरमान तुलाधरले शुभकामना मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो। समितिका सचिव उपासिका रमना श्रेष्ठले संचालन गर्नुभएको सो कार्यक्रममा सुभाषित ज्ञानमाला भजन खल्ले स्वागत गान प्रस्तुत गरेको थियो। विशेष परित्राण-पाठ गरिएको थियो।

आनन्द-भूमिका लेखक शाक्य र महर्जन सम्मानित

बैशाख १३, ललितपुर। ८६ वर्षीय बौद्ध व्यक्तित्व लोकबहादुर शाक्य तथा नेपाली बौद्ध समाजका विविध विषय र मुद्दाको उठानमा पत्रकारितामार्फत भूमिका निर्वाह गर्दैआउनुभएका पत्रकार सुनील महर्जनलाई एक समारोहकाबीच एकैसाथ सम्मान गरिएको छ ।

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्दभूमि पत्रिकामा नियमित रूपमा धार्मिक र सामाजिक सुधारको विषयमा लेख लेख्दैआउनुभएका बौद्ध व्यक्तित्व एवं लेखक शाक्यलाई अभिनन्दन गरिएको थियो । बौद्ध युवा कमिटीका अध्यक्ष समेत र हनुभएका पत्रकार सुनील महर्जनलाई मोति पत्रकारिता पुरस्कार नेपाल संवत् १९३३ बाट सम्मान गरिएको छ ।

संस्कृतिको संरक्षणका मुद्दाहरू, सामाजिक विकास र भाषिक, धार्मिक, आदिवासी जनजाति, दलित र पछाडि पिछडिएका वर्ग समुदायको हकहितका सवाल र तिनको सञ्चारमाध्यममा पहुँच, सञ्चारमाध्यमको समावेशीकरण केन्द्रीत गर्दै विगत ११ वर्षदेखि नेपाली भाषाको माध्यमबाट पत्रकारिताको गर्दैआउनुभएको कदरस्वरूप महर्जनलाई सम्मान गरि

एको हो ।

नेवा: प्रेस दबूको पाँचौ वार्षिकोत्सवको अवसरमा आयोजित एक समारोहकाबीच सो अभिनन्दन र पुरस्कार प्रदान गरिएको हो । वरिष्ठ संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशी प्रमुख आतिथ्यमा सो समारोह दबूका अध्यक्ष नरेन्द्र श्रेष्ठले खादा अर्पण गरी ललितपुर क्षेत्र नं ३ का सभासद् मदनबहादुर अमात्यले लेखक शाक्यलाई दोसल्ला र अभिनन्दनपत्र प्रदान गर्नुभयो । समाजसेवी एवं उद्यमी मोतिलाल शिल्पकारले पत्रकार महर्जनलाई सम्मान-पत्र एवं नगद राशी रु. ५ हजार प्रदान गर्नुभयो ।

त्यसैगरी मोति-पत्रकारिता पुरस्कार नेपाल संवत् १९३४ बाट वरिष्ठ पत्रकार प्रदीपमान श्रेष्ठलाई सम्मान गरिएको छ । उहाँ हाल नेपाल भाषाको साप्ताहिक देशयम्रु भ्र्याःका सम्पादक हुनुहुन्छ ।

सोही अवसरमा नेपाल भाषाको संस्कृति, भाषाको अध्ययन अनुसन्धानकर्ता प्रा. काशिराज तमोट, लेखक एवं समाजसेवी लोकबहादुर शाक्य र लेखक रासलाल जोशीलाई अभिनन्दन गरिएको थियो ।

बौद्धिमत्तु महाप्रज्ञाया आत्मकथा (३१२ पृष्ठ)

ब्वनामिपिसं स्वापू तयादिसं-बिज्याहुँ

सं. लक्ष्मण तुलाधर

असन कम्प्युटर
प्रशान्त तुलाधर
९८९३५५८५६०

प्रविन ताम्राकार, अमेरिका
३०१५२७०९६९

रविन ताम्राकार
४२२६३३९

लाभरत्न तुलाधर २२४४३४
ब्राउन राइस एण्ड हेल्थ फुड,
ATM नाप, अस

प्रेमलक्ष्मी तुलाधर, धर्मकीर्ति
९८४९२६७१४४

भक्तलाल महर्जन, किपू
९८४९७२९५११

बुद्धिविहार भृकुटीमण्डप, यैं
४२२६७०२

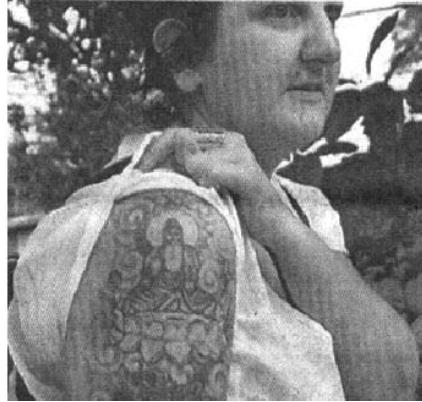
सफूया : मू. ४००/- प्यस: तका (कोष सहयोगार्थी)

प्रज्ञावती अनागारिका
४७७०९२६, महाप्रज्ञा आश्रम

बुद्धको ट्याटु बनाउने पर्यटकलाई श्रीलंका छाड्ने आदेश

८ बैशाख, कोलम्बो (बीबीसी)-पाखुरामा भगवान् बुद्धको ट्याटु बनाउने एक बेलायती महिला पर्यटकलाई श्रीलंकाले मुलुक छाड्ने आदेश दिएको छ । भारतबाट श्रीलंकाको बण्डारनायके विमानस्थल पुगेकी नाओमी मिसेल कोलम्ब्यानको दाहिने पाखुरामा कमलको फूलमा बसेको भगवान् बुद्धको तस्विर देखिएपछि प्रहरीले पक्राउ गरेको थियो । मजिष्ट्रेटले उनलाई बेलायत सुपुदर्गी गर्नुअघि केही दिनका लागि आप्रवासी थुनुवा क्याम्पमा राखेको छ । उनले अरुको धार्मिकभावनामा चोट पुऱ्याएको प्रहरीले जनाएको छ ।

श्रीलंका बौद्ध बहुल मुलुक हो । त्यहाँ सिंहाली बौद्ध समुदायको बहुमत छ । त्यहाँ बुद्धको तस्विरलाई लिएर निकै संवेदनशील नीति अखियार गरिन्छ । कुनै पनि किसिमले बुद्धधर्मको अनादर गर्ने विदेशीविरुद्ध श्रीलंकाली अधिकारीहरूले कठोर कारवाही गर्छन् । पाखुरामा कोरिएको तस्विरको बारेमा सोधपुछ गर्दा ती ३७ वर्ष पर्यटकले निकै अनादरपूर्वक जवाफ दिएको आप्रवास मामिलासम्बन्धी अधिकारीहरूले बताएका छन् ।

यो घटनाको जानकारी छ, हामी आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइरहेका छौं, कोलम्बोस्थित बेलायती उच्चायोगको कार्यालयले जनायो । गत मार्चमा पनि यस्तै घटनामा बेलायती पर्यटक एन्टेनी च्याटक्लिफलाई कोलम्बो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल प्रवेशमा रोक लगाइएको थियो । उनी उक्त घटनाबाट सत्ब्ध भएका थिए । उनले पछि आफू बुद्धधर्मको अनुयायी भएको र

सम्मान प्रकट गर्नलाई ट्याटु बनाएको सफाइ दिएका थिए ।

दुई वर्षअघि बुद्धको मूर्तिमा चुम्मा खाने तीन फ्रान्सेली पर्यटकलाई कारागार सजाय सुनाइएको थियो । श्रीलंका भ्रमणमा जाने पर्यटकलाई बुद्धसँग जोडिएको मुद्दामा सदैव संवेदनशील रहन आफ्ना नागरिकलाई बेलायती पर्यटक विभागले सचेत गराउँदैआएको छ । बुद्धको प्रतिमा अधिलितर उभिएर तस्विर खिचाउनबाट पनि पर्यटकलाई रोक लगाउने गरिन्छ ।
(श्रोत: कान्तिपुर)

हार्दिक बधाई

आनन्दभूमि बौद्ध मासिक पत्रिकाका नियमित स्तम्भकार
लोकबहादुर शावयलाई नेवा: प्रेस दबू नामक संस्थाद्वारा
विशेष अभिनन्दन-पत्र प्रदान गरिएको
तथा

बौद्ध युवा कमिटी, ललितपुरका अध्यक्ष एवं पत्रकार
सुनिल महर्जनलाई सोही संस्थाद्वारा
“मोति पत्रकारिता पुरस्कार” बाट
सम्मानित गरिएको खबरले हामी हरित भएका छौं ।
उहाँहरूलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दै उहाँहरूको
उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछौं ।

बौद्ध युवा कमिटी परिवार
ललितपुर

आनन्दभूमि परिवार
स्वयम्भू, काठमाडौं

SMS *banking*

- Balance Inquiry
- Mini Statement
- Balance Transfer
- Transaction Alert
- Recharge Card Pin Code
- and many more

साथै टेलिफोन मोबाइल महशुल भुक्तानी आन्तरिक हवाई टिकट, मनिदान्सफर
तथा अन्य विविध लेवाको क्षमता